2

Sosyalist Feminist

KAKTÜS

K Yayınları

Sosyalist Feminist
KAKTÜS

KAKTÜS -2

K Yayınları
Sosyalist Feminist KAKTÜS
Sayı 2, Temmuz 1988

*

Yayın Kurulu
Banu Paker, Gülnur Savran, Nalân Akdeniz, Nesrin Tura, Sedef Öztürk

*

Sahibi
Canan Bayraktıtan

*

Yazı İşleri Sorumlusu
Nesrin Tura

*

Kapak Düzeni
Kevser Çoruh

*

Dizgi
Yayınevi

*

Baskı
UğurOfset

*

Kapak Baskı
Ayhan Matbaacılık

*

Cilt
Sistem Mücellithanesi

*

Yazışma Adresi
Barbaros Bulvarı, Hüsnü Savman Sok. Ömeroğlu Apt. No.12/3
Beşiktaş/İST.
Tel: 159 16 28

*

Açıkolduğu günler:
Pazartesi, Çarşamba, Cuma
Saat 14.oo - 19.oo arası

*

Abone Koşulları

Yıllık	Tek Sayı için
10.000 TL.	2.000 TL.
20 $	3.50 $
35 DM	6 DM
12 £	50 £
115 FF	20 FF

*

Abone ücretlerinizi T.İş Bankası A.Ş. 1041 Pangaltı/İST. Şubesi Sedef Öztürk 300-0523365 No.lu hesaba yatırabilirsiniz.

İÇİNDEKİLER

Bu Sayı Çıkarken **5**

Okuyucu Mektupları **7**

Türkiye Solunda Kadın Sorunu ve Feminizme Yaklaşımlar
Nesrin Tura **11**

SÖYLEŞİ

Bir İKD'li İle Görüşme **33**

Kadın Sorunu İslâmcıların Gündeminde: Nereye Kadar?
Sedef Öztürk **38**

Boşanmak Kolaylaştı mı?
Nalân Akdeniz **44**

SÖYLEŞİ

Feminist Avukatlarla Söyleşi **47**

ALMANYA DOSYASI:Almanya'da Bir Kadın Toplantısı

İNTERNATİONAL Dergisinin Hülya'yla Yaptığı Görüşme **53**
İsveç Türkiyeli Kadınlar Derneği'nin Bildirisi **59**
Hamburg Göçmen Kadınlar Eğitim Grubu'nun Deneyleri **63**

Niye Şişmanım, Niye İnceyim
Şahika Yüksel **68**

Bir Başka Kadın
Nural Yasin **72**

TOPLANTI - PANEL - ŞENLİK

"SF KAKTÜS" ün Okurlarla Sohbet Toplantısının Ardından **75**
Erkekler Kadınları Konuşuyor ! **77**
Ayrımcılığa Karşı Kadın Derneği Birinci Yılını Kutluyor **79**

Keten Çarşaflar
Dacia Maraini **80**

Agorafobi: "Bir Kadın Stratejisi" mi?
Banu Paker **85**

Her Mahalleye Bir Perihan Abla Lâzım ... (mı)?
Özden Dilber **89**

Basında Telâş
Gülnur Savran **91**

HOLLANDA TÜRKİYELİ KADINLARBİRLİĞİNİN 8 MART 1988 İÇİN HAZIRLADIĞI AFİŞLERDEN BİRİ.

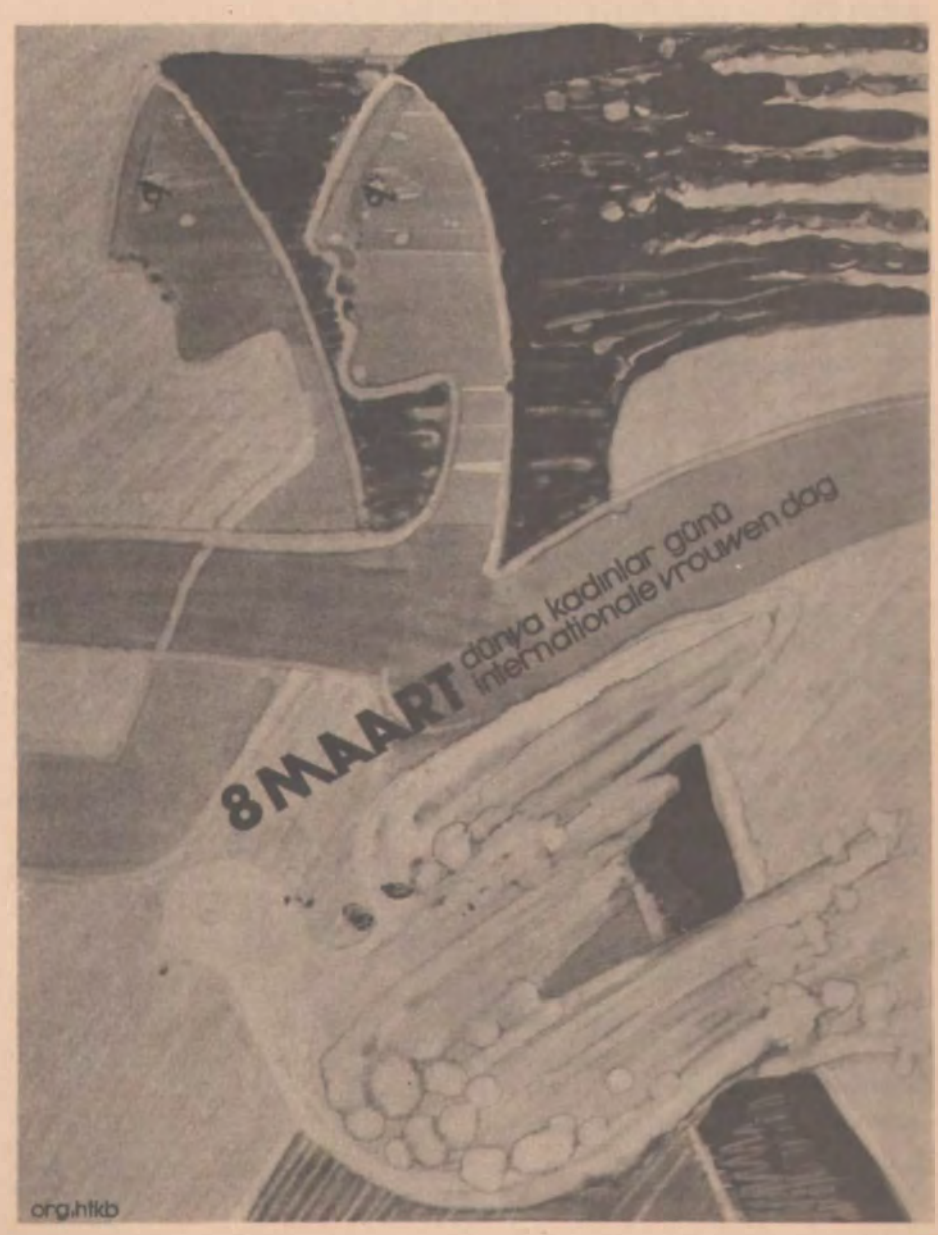

BU SAYI ÇIKARKEN

İlk sayıyı geride bıraktık. Biçimden-içeriğe çeşitli eleştiriler, destekler aldık. 4 Hazirandaki SF KAKTÜS okuyucu toplantısında da benzer eleştiri ve destekler geldi. Bizce iletişimin önemli belirtisi olan sorularla karşılaştık. Bu konudaki yaklaşımlarımızı, "SF KAKTÜS'ün okurlarla sohbet toplantısının ardından" başlıklı yazımızda tekrar ele alıyoruz. İkinci sayımızı, katıldığımız eleştirileri de göz önüne alarak hazırladığımızı, gerekmese de gene söyleyelim. KAKTÜS yoksa nasıl gelişecek? Bu sayıya daha bir keyifle hazırlandığımızı da ekleyelim.

Madem ki bağımsız kadın politikasının oluşumuna katkıda bulunmak, geliştirmek için yola çıktık, her sayımızda söyleyecek sözümüzün olacağına inanıyoruz.

Bu sayıda, Kadın Sorunu ve Feminizme yaklaşım da solun önemli bir kesimine hakim olan yargılarla ilgilendik. Bu bir polemik yazısından çok, bir hesaplaşma olarak gündeme geldi. Bu görüşler kendilerini sorgulamaya yanaşmadıkları sürece birlikte yol alacağımızı çok ummuyoruz. Bu başlıkda ki incelememizin ikinci bölümünü, yani sol içinde var olan ve diyalog kurabileceğimizi umduğumuz diğer yaklaşımları 3. sayımızda ele alacağız.

"Kadın Sorunu İslâmcıların Gündeminde: Nereye Kadar?" yazısında, İslâmcı kadınların, kadın sorununun neresinde olduklarına dair yaklaşımlar ele alınıyor.

19 Mayıs'da yapılan "Kadınlar Ne İstiyor" paneli ile ilgili yazımız, 29 Mayıs "Ayrımcılığa Karşı Kadın Derneği 1. Kuruluş Yılı Kutlaması" haberlerimiz devam eden sayfalarda.

Farklı gerekçelerle Avrupa'da yaşayan çeşitli yaşlardan, mesleklerden kadınlar 2 Nisan'da Bonn'da toplantı yapmışlardı. Amaç Türkiyeli göçmen kadınların sorunlarını tartışmak, tanışmak ve dayanışmak idi. Bu toplantıya verilen iki tebliği, katılan kadınlardan biri ile International Dergisinin yaptığı görüşmeyi yayınlıyoruz.

Dergimizin diğer sayfalarında, Boşanma Yasasındaki değişikliklerle ilgili yaklaşımlarımız, feminist iki avukatla bu konuda yaptığımız söyleşi, kitaplar, basın, TV ile ilgili sık sık gündeme gelecek yazılarımızdan birkaçı yer alıyor.

Bir de kısa bir öykü yayınlıyoruz bu sayımızda. "Keten Çarşaflar"

Bu sayıdan itibaren dergimizi ofset tekniği ile çıkaracağız. Ofsetin maliyeti daha yüksek olmakla birlikte, görsel olarak, daha geniş olanaklar sağlayacak bize.

Artık SF KAKTÜS'ün bürosu var. Yeni yazışma ve büro adresimiz : Barbaros Bulvarı, Hüsnü Savman Sok. Ömeroğlu Apt. No.12/3 Beşiktaş/İST.

Tel: 159 16 28

Her hafta Pazartesi-Çarşamba-Cuma günleri 14.oo - 19.oo arası açık olacağız. Hem sizlerle haberleşmek hem de sizlerle tanışmak, birlikte SF KAKTÜS çalışmalarını geliştirmek için büromuzdayız. Sizlerden gelecek önerilerle belli konularda çalışma grupları oluşturma önerimizi tekrarlıyoruz.

Yaz aylarına geldiği için, ikinci okuyucu toplantımızı Eylül sayısının çıkışından sonra yapacağız.

Ama bu süre içinde mektuplarınızı almak ya da büromuzda sizlerle tanışmak bizleri çok sevindirecek.

SF KAKTÜS

OKUYUCU MEKTUPLARI

Merhaba ...

SF KAKTÜS'ün ilk sayısı üzerine düşündüklerimi sizlerle paylaşmak istedim ve bu duyguyla kalemi elime aldım! Eğer yaşama geçirilebilirse, okurlarla yapılacak böylesi tartışmaların, karşılıklı olarak dikkate alınan eleştirilerin çok yararlı olacağına inanıyorum.

Sınıf mücadelesi içinde de kadın politikası yapılabileceğine inanan bir insan olmama karşın, "bağımsız" bir kadın hareketinin politika alanına ve gündelik yaşama nüfuz edebilecek olumlu potansiyelleri taşıdığını düşünüyorum. Bu anlamda, KAKTÜS gibi bir derginin önemli işlevleri yüklenmesi gerektiğini vurgulamak istiyorum.

İlk sayıda "Neden Dergi Çıkarıyoruz" başlığı altında, derginin "toplumda kadın olmaktan doğan sorunları için mücadele etmek isteyen kadınların çıkardığı bir dergi" olacağı belirtilmiş. Bunu sosyalist kadın politikasının çok daraltılmış bir ifadesi olarak görüyorum. Aynı zamanda tek yanlı da. Çünkü kadın sorunlarını sosyalist bir yöntemle irdeleyen bir bakış açısı, kadınların "kadın olmaktan doğan" sorunları ile sınıflı toplum koşullarının belirlediği sorunlar arasındaki içiçe geçmişliği her fırsatta vurgulamalı ve kadınları içinde bulundukları sınırlı konumdan koparıp; onları, sınırlamasız bir insan olarak kendilerini ortaya koyabildikleri politik alanlara çekmeyi hedeflemelidir. Yepyeni ve her alanda eşitlikçi olması gereken bir toplumun inşası için mücadele edilen her alanda, kadınların kendi sorunları ile bütünsel çerçeve arasındaki bağları eksiksiz kurabilmelerini sağlamalıdır.

Bunlar, kuşkusuz bir derginin işi değildir, ancak, dergiler her zaman belli bir yaşam ve düşünce tarzının ifade edilme araçlarından biri olduğu için, dünya görüşünün her yanı ile, olabildiğince zengin ve bütünlüklü olarak aktarılmasına hizmet edebilmelidir. Eğer kadının kurtuluşunun, insanın kurtuluşundan bağımsız olmadığını (ve tersi de) biliyorsak ve amacımız kadını içine hapsolduğu dört duvardan çıkararak, onu dünyaya ilişkin her sorunda tavır alan, karar süreçlerine etkin olarak katılan, kendi sorununa sahip çıktığı gibi, insanlığa ilişkin her konuda sorumluluk alan insan haline getirmekse, onu salt kendi varoluşunun sorunları ile sınırlamak bu amaca hiç de uygun bir yol olmamalı. Kadınların insanlığa ilişkin her sorunu omuzlamaya yetenekli olduklarına, sanırım hepimiz inanıyoruz.

Sorunun bir başka yanına daha değinmek istiyorum: Sol içerisinde sık sık düşülen bir hata, "işçicilik"tir. İşçinin gündelik sorunlarını benimsemeye çalışırken, düpedüz onların peşine takılmak, hatalarını erdem düzeyine çıkarmak vb. Oysa bizler dünyaya bakışımızı tek bir köşe ile sınırlamamalı ve nesnel davranabilmeli, hatta gündelik yaşamın biraz "dışından" düşünebilmeyi öğrenmeliyiz. Bu "dışında olmak" hiçbir zaman pratikten uzaklaşmak, hayata yabancılaşmak anlamına gelmez. Eğer bilinçli ve kasıtlı bir eylemse, tam tersine olay ve olguları daha derinlikli kavrayabilme yetisini kazandırır. Kadın politikasında da böyle bir tehlike olduğunu düşünüyorum, "kadıncılık." Bu konuda titizlikle uygulanması gereken tavır, "kadıncı" bir tavra düşmemek, sınırlı dünyaları sınırsız bir ufka çekebilmek kaygısını taşımak olmalı ve temel amaç böyle bir perspektif içinde görülmeli.

Son olarak birkaç noktaya daha kısaca değinmek istiyorum:

* Sosyalist feministler, sekter sola karşı aldıkları kesin tavrı, feminizmin liberal ve uzlaşmacı kanatlarına da aynı dozda koyamazlarsa, bulundukları konumun niteliği çok bulanıklaşır diye düşünüyorum. (Örneğin, 8 Mart kutlamalarını anlatan yazıda böyle bir doz farklılığı var.)

* Belediyeler ve resmi kuruluşlarla işbirliği konusu. ("Dayağa Karşı Kampanya" Banu Paker.) Sisteme karşıt bir hareket, sistemin kurumları ile işbirliğini ilke olarak reddeder ama bu kurumları zorlamak, ileriye itmek ve her zaman yapılanların daha çoğunu istemek, yetersizlikleri teşhir etmek için gereken bir gücü ister, elde etmeye çalışır diye düşünüyorum.

* Lynne Segal yapılan görüşmede kendisinin liberter sol içinde yer aldığını belirtiyor. Bu kesim ile feminizmin yapılanma tarzları benzer olduğu için, her iki kesimin üyesi olmak konumunda pek gerginlik yaşamadığını ekliyor. Böyle bir benzerlik onaylanmamalı. Dayanışma ile disiplinin, denetim ile eleştiri mekanizmasının (ki olması gereken böyle bir tablo) türlü nedenlerle kaynaştırılamadığı yapılanmaların alternatifi başıboşluk ve her tür disiplini reddetmek olmamalı. Bu da kadın politikasının sorunlarından biri ve çözümü için mutlaka tarihten dersler çıkartılarak, benzer yanlışlara gidilmemeli. (Örneğin, "bilinç yükseltme grupları"nın taşıdığı tehlikeler.)

Dünyanın kavranıp kavratılması uğraşı, eğer yaşamın içine işlemek istiyorsa çok derinlikli sorunları çok yalın bir dille aktarabilme kaygısını da içermeli. "Kadın sorunu" üç-beş kişi arasında tartışılan bir söyleşi olmaktan çıkıp, küçük evlerinde kocaman dünyaları özleyen kadınlara o dünyaları göstermeli.

Sevgiler ve başarı dileklerimle,

Deniz Tan 6.6.1988

Sosyalist Feminist KAKTÜS'e

Özgül mücadele alanlarının varlığına inancı sizinle paylaşan ve erkek egemen bir toplumun yavanlığından bezmiş bir destekçinizden, ABD'de kadınların yüzyıl başlarında haykırdığı bir marşın aşağıdaki çevirisini kutlama armağanı olarak kabul etmenizi diliyorum:

Omuz omuza yürüyerek gelirken biz, bu güzel günün içinden,
Aydınlanıyor tüm parlaklığıyla aniden çıkan bir güneşin
Bir milyon kararmış mutfak ve bin gri fabrika çatısı hep birden,
Çünkü şarkısını söylediğimizi duyuyor halk 'Ekmekle Güllerin'.

Omuz omuza yürüyerek gelirken biz, erkekler için de savaşımız.
Kadınların çocuklarıydı onlar, biz yine onların analarıyız.
Doğumdan yaşamın sonuna kadar ter dökmekle geçmeyecek günlerimiz,
Yürekler de aç gövdeler gibi: ekmek verin ama gül de isteriz.

Omuz omuza yürüyerek gelirken biz, geçiyor şarkımızdan
Sayısız ölmüş kadın haykırarak eski türküsünü ekmeğin,
Kölelikten tadını bilmedi ruhları sanatın, sevginin, güzelliğin.
Evet, hem ekmek için savaşımız, hem de güller için.

Daha güzel günleri getiriyoruz, omuz omuza yürüyerek.
Kadınların başkaldırması insanlığın başkaldırması demek.
Artık yok kölelik ve tembellik, bir yatana on kişilik emek.
Paylaşılacak güzellikleri yaşamın, Ekmekle Güller, Güllerle Ekmek.

Erhan Acar 10 Mayıs 1988

Sosyalist Feminist KAKTÜS'ü elime aldığımda," toplumda kadın olmaktan doğan sorunlar sosyalist ideolojide çözümlenecektir, o halde bağımsız, aktif bir kadın hareketine gerek yoktur anlayışı dar bir çevrede de olsa geçerliliğini yitiriyor mu? Ve son yıllarda kadın hareketinin giderek etkinlik kazanmasının nedenlerinden biri de bu mu?" diye düşündüm.

Kadınlar olarak nereden gelirse gelsin üzerimizdeki baskılara karşı çıkabilmemiz için önce hemcinslerimizin bilinçlenmesi gerekir." Asıl olan sınıf mücadelesidir bu çözümlendiğinde diğer sorunlarda çözümlenir" deyip kadınlık durumundan doğan sorunlarımızı geleceğin x,y,z toplumuna bırakmak bugünün kadınına haksızlık etmektir. Kaderci olmaktır.

Bu, tüm sorunlarımızı çözeriz demek değildir. Bu, bizim dışımızdaki dinamikler bizi ilgilendirmez, bizim birtakım haklar elde etmemize yardımcı olmaz demek hiç değildir. Bu, bugün ben kadın olarak yaşadığım sorunları nasıl en aza indirebilirimin mücadelesidir. Bu, geleceğin kadınlarına daha az sorunlu, daha mücadeleci bir yaşam bırakabilme çabasıdır.

Feminist değilim. Hiçbir kadın hareketi içinde de yer almadım. Ama diğer kadınlar gibi bir sürü sorunu yaşıyorum. Ve toplumsal, bireysel her türlü güce, baskıya karşıyım.

Yaşanan gerçektir. Gerçek de iyi ve güzel olmalıdır.

Muazzez PERVAN 3.6.1988

TÜRKİYE SOLUNDA KADIN SORUNUNA
VE FEMİNİZME YAKLAŞIMLAR - I

SIĞLIK VE KOLAY CEVAPLAR

Nesrin Tura

Türkiye Solunda kadın sorunu ve feminizme yaklaşımları iki ayrı sayımızda ele almayı uygun gördük. Bunun bir nedeni, konunun bir yazıya sığdırılamayacak kadar geniş olması, diğer nedeni ise, soldaki geleneksel yaklaşımla, son yıllarda ortaya çıkan yeni ve farklı bir yaklaşımı değişik bağlamlarda ele almak istememiz.

Türkiye Solu için yeni olan ve olumlu bulduğumuz yaklaşım, *Yeni Öncü* dergisinde, Sosyalist Parti'nin ve 29 Kasım seçimlerine katılan bağımsız sosyalist adayların görüşlerinde ifade buluyor. Bu çevrelerinyaklaşımları ve birbirlerinden farkları Eylül sayımızda ele alınacak.

Bu sayımızdaki yazı ise geçmişten bugüne süregelen anlayışla bir hesaplaşma niteliği taşıyor. Yazıda esas olarak gönderme yapılan kaynaklar, Aytunç Altındal'ın *Türkiye'de Kadın* adlı kitabı, Sibel Özbudun'un Niçin Feminizm Değil? adlı kitapçığı, *Yeni Demokrasi* dergisinin 9. sayısında yeralan "Kadın Sorununun Olduğu Yerde Özünde İnsan Sorunu Vardır" adlı yazı, *Yeni Çözüm* Yayınları'ndan çıkan Kadın ve Sömürü adlı kitapçık, *Yeni Çözüm* dergisinin 9. sayısında yeralan "Demkad ile Söyleşi" ve aynı derginin 8. sayısındaki "Kadının Kurtuluşu Sorunu ve Sapmalar" adlı yazı.

Ağırlıklı olarak bu kaynaklara gönderme yapılmasının nedeni, hem kadın sorununa ilişkin geleneksel yaklaşımı çok iyi ifade ediyor olmaları, hem de malzeme kıtlığı. Çünkü solda çıkan pek çok dergide, son yıllarda, kadın sorununa ilişkin bazı yazılar bulunmasına karşın, bunların çoğu bir tartışma başlatabilecek ağırlığı taşıyan, bir tavır ifade eden ya da bazı saptamalardan kalkıp çözüm öneren yazılar değil. Ayrıca, sosyalizm anlayışlarının birbirinden çok farklı olduğu düşünülen çevrelerin kadın sorunu konusunda birbirlerine bu denli yakın olmalarını da ilginç bulduk.

Türkiye'de kadın olmaktan kaynaklanan sorunlarını gündeme getiren, bu temelde mücadele eden ve çeşitli biçimlerde örgütlenmenin ilk adımlarını atan bağımsız kadın grupları (feminist ya da değil) 1980'den sonra ortaya çıktı. Sol hareket içinde kadın sorununa ve feminizme yaklaşımları tartışmadan önce, Türkiye'de feminizmin 12 Eylül sonrasında

ortaya çıkmış olmasının nedenlerine ilişkin yaygın bir kanıyı ele almak istiyorum.

Solun bazı kesimleri söz birliği etmişçesine, Türkiye'de feminizmin 80 sonrasında ortaya çıkmış olmasını, 12 Eylül'ün solda yarattığı örgütsel ve politik tahribat sonucu bazı küçük burjuva ve aydın kesimlerin içine düştükleri ideolojik bunalımla açıklıyorlar(1). Hem feministlere, hem de anti-feminist olmayan sosyalistlere (sosyalist-feministlerden sözetmeye gerek yok) çatan bu solcular, feminizmi, "sapma", "burjuva yozluğu", "karamsarlık ve yılgınlık teorisi", "bunalım felsefesi" vb. biçimlerde tanımlıyorlar. Bu iddiaya göre, 12 Eylül öncesinin canlı politik ortamında kendisine yer açamayan feminizm, 12 Eylül yenilgisinin ardından meydanı boş bularak ortaya çıkmıştır. Bir burjuva ideolojisi olan feminizm, hakim sınıfların solda dağınıklık yaratma planlarının da bir parçasıdır. Feminizme yapılan suçlamalar, bu ideolojinin solda kafa karışıklığı yaratıp hedef şaşırttığı iddiasından (2) başlayıp, cinsellik konusundaki tartışmalara da bağlanarak, insanların enerjilerini uçkurlarına yöneltmelerine neden olduğu saptamasına (3) kadar uzanmaktadır. Türkiye'de henüz çok yeni bir olgu olan feminizm bazı sosyalistlerin gündemine girebildiyse ve kanımca son derece yararlı olan ve gecikmiş bir kafa karışıklığını yaratabildiyse ne âlâ. Ama öyle görünüyor ki "gerçek devrimcileri" sarsabilecek etkiyi hâlâ yaratamamış.

Kanımca feminizmi "bunalım felsefesi" ya da "yılgınlık teorisi" olarak tanımlamak, feminizmin Türkiye'de ortaya çıkışının özgün koşullarını ve biçimini genelleştirme hatasına düşmektir. Türkiye'nin tersine, Batı'da feminizmin yükselişi öğrenci ve işçi hareketinin genel bir yükselişine denk düşmüştür (4). Türkiye'de feminizmin bir yenilgi sonrasında ortaya çıkmış olması, feminizmin eline geçen bir fırsat değil, tam tersine, feminizmin gelişmesi önünde önemli bir engel olmuştur. Politik ortamın ve toplumsal mücadelenin genel bir durgunluk içinde olması, feminizmin ancak tökezleyerek ilerleyebilmesinin ve kitleselleşememesinin en önemli nedenidir.

"Hakim sınıflar" - feminizm ilişkisine gelince, bence burjuva basının feministleri alaya aldığı, en iyi olasılıkla görmezlikten geldiği, bu basının en liberal görünümlü kesiminin kadın vücudunu ticari malzeme olarak kullandığı, bir devlet bakanının dazlaklarla aynı kefeye koyduğu feministlerin gençler için zararlı olduğunu açıkladığı bir ortamda, feminizmin "hakim sınıflar"ın tezgâhı olduğunu iddia etmek, inandırıcı olmuyor. Bugün sözkonusu olan, feminizmle "hakim sınıflar"ın işbirliği değil, solun bir kesimi ile hakim ideolojinin, farklı kaygılarla ve farklı biçimlerde de olsa, feminizme karşı cephe almasıdır. **Kadın sorunu** Türkiye'de, devlet ve siyasi partiler nezdinde belli bir meşruiyet kazandıysa, bunun AT'ye girme çabalarından oy kaygılarına dek pek çok nedeni var. Kadın sorunu kendisini solun gündemine dayattı, hakim ideolojinin gündemine neden dayatmasın? Birincisi, "hakim sınıflar" oy potansiyeli olarak gördükleri her şeyi değerlendirirler. İkincisi, kendileri için ciddi bir muhalefet potansiyeli taşıdığını hissettikleri her hareketi kapsayarak eritmeye çalışırlar. Bu basit

gerçeği en iyi bilmesi gereken de sosyalistler olmalıdır! Kadın sorununun kazandığı meşruiyet, en azından bugün, feminizmin lehine değil, feminizme karşı kullanılıyor. Belki birgün, Avrupa'da olduğu gibi, Türkiye'de de feminizm hakim ideoloji içinde bir meşruiyet kazanacak ama bu, feminizmin "hakim sınıflar"ın bir komplosu olduğunu değil, feministlerin gücünü ifade edecek ve aynı zamanda, feministler için en büyük tehlikeyi oluşturacak.

Feminizmin neden 12 Eylül öncesinde ortaya çıkmadığı ayrı bir tartışma konusu; 12 Eylül sonrasında ortaya çıkmasının ise sol hareketin yenilgisiyle kuşkusuz bir ilgisi var. 12 Eylül yenilgisi sol harekette dağınıklıkla beraber bir hesaplaşma sürecinin başlamasına da neden oldu. Feminizm ilk önce sosyalist kadınlar tarafından gündeme getirilmedi. Ancak, sosyalist kadınlar soldaki genel hesaplaşma sürecinin bir parçası olarak sol hareket içinde kendi konumlarını da tartışmaya başladılar ve böylece feminizm, kadın sorunu biçiminde de olsa, sol hareket içinde yankı buldu. (Örneğin sosyalist demokrasi konusundaki tartışmalarla bağımsız kadın hareketi tartışmalarının birbirinden ayrılamayacağını düşünüyorum.) Bugün kendisini feminist olarak tanımlayan kadınların büyük çoğunluğu geçmişte sol hareket içinde yer almış kadınlardır. Bu kadınların bir bölümü bugün sola karşı tepkisel bir tutum içindeyse, bunun nedenini 12 Eylül yenilgisinden çok, solun geçmişinde aramak gerekir.

12 Eylül-feminizm ilişkisinin bir başka boyutu da, 12 Eylül sonrasında pek çok sosyalist kadının yaşadıkları somut koşullardır. 12 Eylül sonrasında sosyalist kadınların bir kısmı tutuklanırken çok daha büyük bir bölümü için sözkonusu olan eşlerinin ya da sevgililerinin tutuklanmasıydı. Bir çok sosyalist kadın yaşamında belki ilk kez tek başına ayakta durmak zorunda kaldı. Hayatını kazanmanın, çocuk bakmanın yanısıra, tutuklanan eşlerinin maddi ve manevi sorumluluğu da bu kadınlara düşüyordu. Bu yalnızlık, kadınlar için ikili bir anlam taşıdı; bir yanda kendilerine duydukları güven ve bağımsızlık duygusu artarken, öte yandan kadınlık durumunu sorgulamanın da koşulları oluşuyordu. Kısacası, feminizm sosyalist kadınların gerçek sorunlarına denk düşüyordu ve, 12 Eylül sonrası, bu kadınların kadın olmaktan kaynaklanan sorunlarının çok yalın ve yoğun bir biçimde yaşandığı, kristalize olduğu bir dönemdi.

Kadının ezilmişliğine denk düşen ideolojinin feminizm olmadığı gibi bir iddiayı, katılmadığım halde anlayabilirim ama toplumsal bir olgunun onu yaratan koşullardan soyutlanıp hakim sınıfların komplosu olarak açıklanmasını ya da "bunalım felsefesi" vb. tanımlarla insan psikolojisine bağlanmasını ve bütün bunların marksizm adına yapılmasını anlamak mümkün değil.

• KOMPLO - HEDEF ŞAŞIRTMA

Feminizmin ortaya çıkışını "açıklayan" bu komplo teorileri 12 Eylül sonrasına özgü değil. Türkiye Solunda, en azından çok yakın zamanlara kadar, kadın sorunu ve feminizm Aytunç Altındal'dan sorulurdu. Altındal'ın **Türkiye'de Kadın** adlı kitabında geliştirdiği tezlerin bugün hâlâ Türkiye Solunun "kadın sorunu"na yaklaşımında çok derin izleri var. Bu izleri takip ederek görüyoruz ki Türkiye Solunda feminizm her zaman ve çeşitli vesilelerle bir komplo olarak açıklanmış. 12 Eylül bu komplolardan yalnızca biri.

Altındal'ın, feminizmin marksist bir eleştirisi olduğunu iddia ettiği kitabı, kaba bir işlevselci-ekonomist yöntem ile komplocu bir tarih anlayışının karışımını sergiler. Altındal Osmanlı'da Tanzimat'la gündeme gelen "kadın hakları" temasını ve Cumhuriyet'le kadınlara verilen hakları "sermayedar kesiminin" komplosu olarak açıklar. Altındal'a göre "bir **'önceden düşünülmüşlük'** söz konusudur." (a. AA.ç.) Yazarın deyimiyle "Elite", yani "ticaret burjuvazisini oluşturan çekirdek", "Cumhuriyetin ilanından en az 10 yıl önceden beri Kadın İşçinin ucuz emeğinden yararlanmayı kurmuş" ve oturup kadın haklarını tezgahlamıştır(5). Aynı açıklama **Niçin Feminizm Değil?** adlı broşürünü Altındal'a ithaf eden Sibel Özbudun için de geçerlidir(6).

Altındal'ın paranoyası "hakim sınıflar"la da sınırlı kalmıyor. Aynı zamanda hem mason hem feminist olunabileceğine inanmadığından olsa gerek, yazar feminizmin masonların kendi amaçları için kullandıkları bir tezgah olabileceğini belirtmeden edemiyor(7).

Bu komploların bir nedeni, az önce, 12 Eylül tartışmasıyla ilgili olarak değindiğimiz gibi, ama bu kez tersinden bir hedef şaşırtma amacına bağlıdır: Yazara göre İttihat ve Terakki döneminde tüccarlar kendi amaçları için kadın haklarını getirmeye çalışmakta, ama aynı zamanda halkın tepkisini bildikleri için,

> "Kadın hakları tartışmalarını arkadan arkaya hem körüklemekte ve desteklemekte hem de halkın arasında provakasyonlar oluşturarak varolan 'geçim' hoşnutsuzluğunu manüpüle etmekte, gözden kaçırtmaktadır."(8)

• İşlevselci- Ekonomizm

Komploların en önemli nedeni ise sermayenin, gereksindiği koşulları yaratma amacıdır. Bu işlevselci- ekonomist yaklaşımın en kaba ifadesi, kadın hakları ile Osmanlı döneminde batma tehlikesi içinde olan dokuma ve giyim sanayii arasında kurulan bağdır. Altındal'a göre, kadınlara verilen haklar, bir yandan bu sanayide ucuz kadın işgücü kullanılmasını sağlamış,

öte yandan, burjuva kadınları batı tipi giyim kuşama özendirerek bir iç tüketim pazarı oluşturmuştur. Yazarın bundan çıkardığı sonuca göre, sermayedarların kadın hakları tezgahından amaçlan Türkiye'de tekstil sanayiini geliştirmektir. (Altındal'ın bu işlevselci-ekonomizmi kadınların konumunu açıkladığı her tarihsel dönem için geçerlidir. Örneğin, İslam toplumlarında kadın erkek ilişkisi İslam tüccarlarının işine geldiği biçimde düzenlenmiştir (9).) Altındal sözünü şöyle bağlar:

"(...) Türkiyeli kadınlara Batı-tipi bir takım haklar verilmesinin Türkiye'de sermayenin gelişmesinde ve örnek aldığımız Dokuma Sanayii'nin semirmesinde katkısı olmuş mudur, olmamış mıdır? Bu sorunun, açık ve kesin karşılığı: OLMUŞTUR..."(10).

Elbette olmuştur ama sorun bu değildi ki! Bu kitap kadının ezilmişliğinin tarihsel kökenlerini incelemek iddiasındaydı, kadının ezilmişliğinden ya da haklarından kimlerin yararlandığını değil. Altındal bütün işlevselci yaklaşımların taşıdığı tehlikeye karşı duramıyor ve bir totolojiye sıkışıp kalıyor: kadının ezilmesi (ya da hakları) kapitalizmin işine yarıyor, öyleyse kadınların ezilmesinin (ya da bazı haklar elde etmesinin) nedeni kapitalizmdir (ya da feodalizm, İslam düzeni vb.). Kanımca sermayenin mantığı tekstilde ucuz işgücü ve içpazar gereksinimini açıklayabilir, ama bu işgücü ve pazarın neden erkekler değil de kadınlar kullanılarak sağlandığını açıklayamaz. Aynı biçimde, sermayenin mantığı evle işyerinin ayrılmasını açıklayabilir, ama neden kadının evde oturup erkeğin işe gittiğini açıklayamaz. Bu konuya Engels bağlamında değineceğim. Şimdilik Altındal'ın "marksist" yöntemine ilişkin birkaç şey daha söylemek istiyorum:

- Burjuvazi ya da sermayedar kesimi vb. resimlerde gördüğümüz koca göbekli adam değildir ve dolayısıyla oturup 10 yıl sonra ne yapsam da proleterlere kazık atsam diye düşünmez (zaten **Kapital**'i okumadığı için artı-değer konusundan bihaberdir). Böyle bir iddiada bulunanlar olabilir, ama tarihsel materyalizmi yadsımak pahasına ...

- Kapitalizm her türlü muhalefet hareketini, işine yarar ve zararsız hale sokmaya çalışır. Batı'da yalnızca feminizmin bir kesimi değil, sosyalist ve komünist partiler de düzenle bütünleşmiştir ve düzeni sürdürmeye katkıda bulunurlar. Dolayısıyla kapitalizmin feminizmi massetme çabaları feminizmin hakim sınıfların bir komplosu olduğunu ve gerçek bir egemenlik-ezilme ilişkisine denk düşmediğini göstermez; aynen sosyalistlerin bir kesiminin düzenle bütünleşmesinin, sosyalizmin hakim sınıfların komplosu olduğunu göstermediği gibi.

- Kapitalizm proletaryayı yaratarak kapitalizm olmuştur ama proletaryanın kapitalizmin mezar kazıcısı olduğuna dair bir rivayet de vardır! Feminizmi ve feminizmin ortaya çıkış koşullarını kapitalizm kendi çıkarları için "yaratmış" bile olsa bu neyi değiştirir? Kapitalizmle ortaya

çıkan herşeyin son tahlilde kapitalizmin işine yaradığına inanmak için salt mantıksal bir neden bile yoktur.

• **Feminizmin "Kökü Dışarda"**

Feminizmin batıdan ithal edildiği, batı özentisi kesimlerce desteklendiği savı da hem Altındal'da (11) hem Özbudun'da (12) sık sık vurgulanır, çünkü burjuva- demokratik devrimin de, feminizmin de beşiği Batıdır. Suçlama ve aşağılama biçiminde gündeme getirilen bu "kökü dışarda" iddiasına karşı sosyalizmin de ilk önce vatan topraklarında yeşermediğini söylemek yeterli herhalde. Ayrıca Altındal'ın, batıdaki feminizmin eşitlikçi burjuva kesimlerinden sözedip dururken, 68 olaylarına, sosyalist feministlere hiç değinmemesi herhalde tesadüf değil. Özbudun ise 68'in üstünden atlayamadığı için olsa gerek, bu olayları ütopik anarşist akımlardan etkilenen, Reich ve Freud yüzünden kafayı cinselliklerine takan bir avuç delikanlının yaramazlığına bağlayıp geçiştirmiş ve neofeminizmin de bu cinsellik takıntısından payını aldığını söyleyip konuyu kapatmıştır (13).

Batıdan ithal savları, feminizmin geçici bir heves, bir özenti olduğu umutlarını besleyerek bugün de sürüp gidiyor. "Türkiye gerçeğinin" feminizme uygun olmadığı savı (14) öyle gerekçelendiriliyor:

> "Avrupalı orta sınıftan kadınların sorunlarıyla bizim gibi yeni-sömürge bir ülkede yaşayan işçi ya da köylü kadının sorunlarını bir tutabilir miyiz? Tutamayız elbette. Belki biçimsel bazı benzerlikler bulabiliriz ama bütünüyle aynı tutamayız."(15)

Karşılaştırmanın terimleri hem feminizmin ısrarla vurguladığı şeyi anlayamamanın, hem de feminizmi çarpıtmanın güzel bir örneği. Peki Türkiyeli orta sınıf kadınlarla işçi kadınların sorunları aynı mı? Feminizm ne kadınların farklı sınıflara bölündüklerini yadsır, ne de farklı sınıftan kadınların sorunlarının aynı olduğunu savunur. Feminizmin odak noktası kadınların sınıfsal farklarından kaynaklanan ayrılıkları değil, kadın olarak ezilmişliklerinden doğan ortak paydalarıdır. Yukardaki alıntıya hakim olan anlayışın takılıp kaldığı nokta tam da bu ortak ezilmişlik sorunudur. "Biçimsel benzerlikler" denilen şey, kadınların kadın olarak ezilmelerinin ta kendisidir, farklı sınıftan kadınlar bu ezilmeyi farklı biçimler altında yaşasalar da... Birileri kalkıp "biz sınıf mücadelesi vereceğiz cinsiyet ayrımcılığı gibi bir sorunumuz yok" diyebilirler. Ama kadın sorunlarına sahip çıkmak adına kadınların özgül ezilmişliğini yok saymak başka bir şeydir. Kadınlar dünyanın her köşesinde, sadece kadın oldukları için eziliyorlar. Bu nedenle, feminizmi "batı özentisi" ya da "geçici heves" olarak görmek isteyenler ve kadının ezilmişliğinin özgüllüğünü ısrarla yadsımaya niyetli olanlar, feminizmi görmezden gelmek yerine, daha uzun soluklu bir mücadele için hazırlansalar, kendileri için daha iyi olur. Her yerde olduğu gibi Türkiye'de de feminizm gerçek bir soruna denk düşüyor ve kadınlar ezildiklerinin bilincinde oldukları sürece feminizm de varolacak.

• **Sonuç : Sömürülmemek İçin Ezilmeye Katlanın!**

Altındal ve izleyicileri gibi kadın sorununu sınıf sorununun bir uzantısı olarak görenlerin vardıkları ortak nokta, emekçi kadının kadın olmaktan kaynaklanan bir sorunu olmadığı, böyle bir sorunun burjuva kadınlar için geçerli olduğu ve dolayısıyla da feminizmin burjuva ideolojisinin bir parçası olduğudur.(16) Burda yürütülen mantık çok basittir: bir toplumsal hareket onu başlatanların sınıfsal kökeniyle eşitlenmektedir. (Bu durumda, ütopik sosyalistlerin, Marks ve Engels'in proleter olduklarına kendimizi inandırmak zorundayız.) Aytunç Altındal "üst yapı kadınıyla" (ayakları yere basmayan hafif kadın anlamına da gelebiliyor) "altyapı kadını" karşıtlığını Türk filmlerindeki Suzan Avcı-Hülya Koçyiğit karşıtlığını çağrıştırırcasına uçlaştırarak, kadınlar arasındaki sınıf farkını öne çıkarıp kadınların ortak ezilmişliğini perdelemeye çalışmaktadır(17).

Sınıf farkları ortadadır, üstünü örtmeye de kimsenin niyeti yok. Ama sınıf farkını görmek ortak ezilmişliği görmeye neden engel olsun? Burjuva kadını aşağılayıp emekçi kadını yücelterek kadın sorununa sahip çıkılamaz. Yüceltme de aşağılama gibi kadınları horgören bir anlayışın, ezenlerin bakışının ifadesidir. Kadının ezilmişliğinin özgül boyutunu, sınıflara bağlı olmayan ama sınıfları kesen niteliğini gözden kaçıran her anlayış, Altındal ve izleyicileri gibi, hiç de marksist olmayan ekonomist, işlevselci ve komplocu çözümlemelere varır ve kadın sorununu burjuva kadınlara maleder. Nitekim kadının ezilmişliğini açıklıyorum diye emekçi kadının sınıfsal sömürüsünden sözetme, emekçi olsun olmasın tüm kadınların kadın olmaktan kaynaklanan tek sorunlarına bile değinmeden kadınlar hakkında kocaman bir kitap yazma başarısını Altındal göstermiştir; kitabının son paragrafı da bunun ifadesidir:

> "Cumhuriyet döneminin Türk Kadını'nın toplumsal konumu, göreceli olarak, Osmanlı-Müslüman-Anadolu Kadını'nın konumundan iyicedir ama aliegorik olarak, Hitit-öncesi Anadolu kadını, hiç değilse, Nötron Bombası'nın ve topyekün yokedici bir Nükleer Savaşın tehdidi altında değildi." (18)

Bildiğim kadarıyla, o dönemlerde kurbağalar ve eğrelti otları için de böyle bir tehdit sözkonusu değildi, tabii erkekler için de. Ama kadınların özgül sorunları konusunda Altındal'ın söyleyebilecekleri bu kadar anlaşılan.

BİR MİRAS NASIL KÖTÜYE KULLANILIR

Kadının ezilmişliğini tarihsel bağlama maddeci bir anlayışla yerleştiren ilk düşünür Engels olmuştur. Engels'in kadın sorununa ilişkin pek çok saptaması bugün hâlâ önemini koruyor. Ancak, proleter ailede erkek egemenliğinin sönümlendiği, kadın sorunun burjuva aile için geçerli olduğu ve kadın sorununun sınıf sorununun bir uzantısı olduğu yolundaki görüşler Engels'ten yapılan alıntılarla desteklenmektedir. Bu destekten cesaret alan-

lar işi Marks'a ve Engels'e hiç söylemedikleri ve o koşullarda söyleyemeyecekleri şeyleri söyletmeye kadar götürmekte, "Ne Marks, ne Engels ve ne de sonraki M-L ustaları, 'kadınların bağımsız kurtuluş hareketini' onaylamamış..." diyebilmektedirler(19). Bu türden fantaziler bir yana, bu görüş sahiplerinin Engels'de buldukları desteğin haklı temelleri vardır. Engels'in görüşünün, bu görüşe temel olan somut öncüllerle bir uyum ve tutarlılık içinde olduğunu düşünüyorum ama bu görüşe katılmıyorum. Engels'e katılmadığım için başıma yağabilecek taşlara karşı önlem alma hakkını kendimde görerek, önce bir noktaya dikkat çekmek istiyorum. Kadının ezilmişliğinin koşullarının ve feminizm sorunsalının Marks ve Engels'in ya da Lenin'in yaşadıkları dönemden bu yana hiç değişmediğini varsaymak için hiç bir neden göremiyorum. Nitekim, 1900'lerin başında ortaya çıkan feminizmle 1970'lerde ortaya çıkan feminizm arasındaki nitel fark tam tersi bir varsayıma işaret ediyor. Marks, Engels ve Lenin öngöremediler (ya da ilgilenmediler) diye bugün feminizmin marksist bir çözümlemesinin yapılamayacağını, marksist bir feminizmin mümkün olmadığını iddia etmek, Marks ve Engels öngöremediler diye emperyalizmin marksist çözümlemesinin yapılamayacağını söylemekten daha inandırıcı değil. Tersine, yüzyıl önce söylenmiş sözleri eleştirel olmayan bir biçimde bu güne uygulayanların, tarih-üstü kehanetlere inanmayan Marks, Engels ve Lenin'e en büyük haksızlığı yaptıklarını düşünüyorum. Engels'in görüşüne katılmamamın nedenini iki noktada özetleyebilirim: 1- Engels'in yaşadığı dönem ile bugün arasındaki farklar; 2- Engels'in temel teorik varsayımının, yani kadının ezilmişliğini toplumsal üretimden dışlanma oranıyla açıklamasının yanlışlığı.

• 1.Engels'ten Bu Yana

Engels sanayi devriminin tüm toplumu altüst ettiği, kapitalizmin tüm hızıyla geliştiği ve keskin sınıf karşıtlıklarının yaşandığı bir dönemde yaşadı. Engels'in kadın sorununa yaklaşımında şu iki öncülün bir arada düşünülmesinin temel bir önem taşıdığı kanısındayım:

> "Kol emeğiyle yapılan işlerde becerinin ve gücün gerekliliği ne kadar azalırsa, başka bir deyişle modern sanayi ne kadar gelişirse, erkek emeğinin yerini o ölçüde kadın emeği alır."(20)

> "Proleterler arasındaki bütün aile bağları modern sanayinin etkisiyle kopup parçalandıkça, proleterlerin çocukları alınıp satılan basit birer mal ve iş aracına dönüştükçe, burjuvazinin yapmacık bir edayla aile ve eğitimden, anababa ile çocuk arasındaki kutsal ilişkiden dem vurması bir kat daha iğrençleşiyor."(21)

Marks ve Engels yaşadıkları dönemin gerçeklerinden yola çıkarak sanayi geliştikçe işlerin basitleşeceğini, buna bağlı olarak kadın ve çocuk emeğinin erkek emeğinin yerini alacağını söylüyorlar. Proleter ailenin parçalanması da bunun bir türevi olarak görülüyor. Oysa bugün, modern sanayinin gelişmesiyle bir yandan işler basitleştikçe, öte yandan uzmanlaşma ve nitelikli emek gereksiniminin de arttığını biliyoruz. Sanayinin yeni geliştiği bir dönemde cinsiyetçi işbölümü sanayi içinde henüz yerleşmiş

olamazdı. Kadın ve erkek emeği birbirine alternatif olabiliyordu. Kadınların o dönemde yedek sanayi ordusunu oluşturdukları doğrudur. Ama bugün yedek sanayi ordusu hem kadınları hem de erkekleri eşit ağırlıkta kapsıyor kanımca. Çünkü cinsiyetçi işbölümü üretim ilişkileri içinde öylesine kökleşmiş durumda ki, artık işler, kadın işleri, erkek işleri diye ayrılıyor. Sekreterlik, hemşirelik, öğretmenlik, hizmet sektörü, tekstil gibi evdeki işin bir uzantısı olarak görülebilecek işlerde, hemen hemen yalnızca kadınlar istihdam ediliyor ve bu yüzden kadın ve erkek emeğinin alternatif olarak kullanılması pek sözkonusu edilebilir bir şey değil. Üretim ilişkilerinde kökleşen cinsiyetçiliğin bir boyutu da kadının yaptığı işlerin en düşük ücretli işler olması ve aile bütçesine katkı olarak görülmesi nedeniyle kadın için ekonomik bağımsızlığın sanıldığı kadar geçerli olmaması. Bence bu, proleter olsun olmasın, genel olarak aileyi parçalamak bir yana, sağlamlaştıran bir olgu.

Çocukların konumundaki değişikliğin de aileyi pekiştiren önemli iki boyutu var bugün. Çocuk emeğinin sanayide kullanımı Engels'in döneminde olduğu kadar yaygın değil ve çocuklar genellikle o kadar küçük yaşlarda çalışmıyorlar. Mecburi eğitim süresi ve nitelikli işgücü ihtiyacına bağlı olarak genelde eğitim süresinin uzaması, hem çocukların çok küçük yaşlarda çalışmasını engelliyor, hem de çocuk bağımlılığının süresini uzattığı için anneyi daha uzun süre meşgul eden ve aileyi sağlamlaştıran bir faktör oluşturuyor. Annenin çocuğa bakma süresinin uzaması da, kadının yarım günlük (gelişmiş kapitalist ülkelerde yaygın bir uygulama) ya da geçici işlere girmesine, doğumla birlikte işi bırakmasına neden olarak üretimde cinsiyetçi işbölümünü pekiştiriyor.

Ayrıca, ucuz kadın emeğinden yararlanmak için kadınları kitlesel biçimde üretime çeken kapitalist sistemin, ücret maliyetini düşürmek, yani kadınların sırtındaki yeniden-üretim yükünü daha da arttırmak istediği dönemlerde, kadınları yine kitlesel bir biçimde üretimden uzaklaştırıp evlerine gönderdiğini de unutmamak gerekiyor. Annelik ve aile yüceltmesi de kadınların eve gönderilmelerinin ideolojik kılıfını oluşturuyor.

Birbirine bağlı bütün bu olguların yanısıra, gelişen teknoloji ve kitle iletişim araçlarının burjuva aile idealini proleter ailede de yerleştirdiğini düşünmek pek yanlış olmasa gerek. Bugün proleter ailede erkek egemenliğinin kökleri hem ekonomik hem de ideolojik bakımdan sanayi devrimi dönemindekiyle karşılaştırılamayacak kadar sağlam.

Kısacası, yüzyıllık bir dönemin ve emperyalizmin üzerinden atlamak pek marksist bir tutum olmamanın yanısıra, kadının bugünkü ezilme biçimini ve aile yapısını açıklamak konusunda da yardımcı olmuyor.

• 2. Engels'i Yeniden Okumak

Engels kadının ezilmesi sorununu emek-sermaye çelişkisi bağlamında ele alır. Engels'in Türkiye Solu'nda çok kullanılan alıntılarındaki çözümleme şöyle özetlenebilir: Kapitalizmle birlikte üretim ve yeniden-üretim mekanları birbirinden ayrılırken geniş kadın yığınları da sanayiye çekilmiş, yani toplumsal üretime girmişlerdir. Bu gelişmenin farklı sınıftan kadınlar için farklı sonuçları olmuştur. Proleter kadın toplumsal üretime katıldığı için ekonomik bağımsızlık kazanmış, boşanma hakkını gerçekten elde etmiş ve buna bağlı olarak, proleter ailede erkek üstünlüğünün son kalıntısı da temelini yitirmiştir. Oysa burjuva aile sermayeye dayanır. Miras ve kadının toplumsal üretime katılmaması burjuva ailede erkek egemenliğinin temelini oluşturur. Engels şu sonuca varır:

> "(...) kadının kurtuluşunun ilk koşulu, bütün kadın cinsinin yeniden toplumsal üretime dönmesidir ve bu koşul, tekil ailenin toplumun iktisadi birimi olarak ortadan kaldırılmasını gerektirir." (22)

Ailenin iktisadi birim olarak, yani tüketim ve yeniden-üretim birimi olarak ortadan kalkması ise, yeniden üretimin toplumsallaştırılması anlamına gelir. Bu da sosyalizmle mümkündür.

Engels'in kadının ezilmişliğine emek-sermaye çelişkisi temelinde bakması onun kadın sorununu sadece toplumsal üretim bağlamında ele almasına neden olur. Engels kapitalizm öncesi toplumlara da bu bağlamda yaklaşmış ve kadınların ezilmişliğini, toplumsal üretimden ne oranda dışlandıklarını araştırarak temellendirmeye çalışmıştır. Bu nedenle, kadının ezilmişliği konusunda, yeniden-üretimi toplumsal üretime katılma sorununa tümüyle bağımlı bir etken olarak ele alır. Çünkü somut tarihsel koşullarda yeniden-üretim ailenin işlevidir; **Kapital**'in kategorileriyle bakıldığında, yeniden-üretimin aile içinde kimin işlevi olduğu önemsizdir. Kadının kadın olmaktan kaynaklanan ezilmesinin temelini oluşturan cinsiyetçi işbölümü ve bu işbölümünde yeniden-üretimin kadına düşmesi Engels tarafından sorgulanmaz. Tam da bu nedenle, Engels proleter ailede erkek egemenliğinin sönmeye başladığı saptamasını yapar. Proleter ailede kadın toplumsal üretime katıldığına göre sorun yoktur. Engels, proleter kadınla proleter erkek arasındaki cinsiyetçi işbölümünü hiç sözkonusu etmez.

Ne var ki, tek başına toplumsal üretim bize kadının özgül ezilmişliği konusunda hiç bir şey söylemez, yalnızca kadınların sınıfsal sömürüsü konusunda açıklayıcıdır. Kadınların özgül ezilmişliği hem toplumsal üretim hem de yeniden-üretim bağlamında ele alınmak zorundadır. Bugün herkes biliyor ki kadınlar toplumsal üretime katılsalar bile, ev işlerini ve çocuk bakımını tek başına üstlendikleri sürece eziliyorlar. Yeniden-üretimi üstlenmek kadınlann toplumsal üretim içindeki konumlarını da belirliyor. Kadınlar geçici ya da yarım günlük işlerde çalışıp düşük ücret alıyorlarsa,

yönetici kademelerde kadınlar azınlıktaysa, genellikle evdeki işin bir uzantısı olan işlerde çalışıyorlarsa, bunun nedeni yeniden-üretimi kadınların üstlenmiş olması, yani hem özel alanda hem de kamu alanında yaşanan cinsiyetçi işbölümüdür.

Bunlar bir yana, kadının ezilmişliği yalnızca kadınların toplumsal üretime ne oranda katıldıkları bağlamında ele alındığında, çözüm olarak gösterilen sosyalizmin kadınlara açtığı ufuk da son derece sınırlı kalıyor. Sosyalizmde yeniden-üretimin toplumsallaşması, erkek egemenliğinin sona ermesi için tek başına yeterli değildir. Öyle bir sosyalizm olabilir ki, bütün yeniden-üretim toplumsallaştırılmıştır ama bu işlerde yalnızca kadınlar çalışır. Bu da cinsiyetçi işbölümünün, sosyalizm, yani sınıfsal sömürünün ortadan kalktığı bir toplum temelinde yenlden-üretllmesinden ve kadınların ezilmesinin farklı bir biçimde sürmesinden başka bir şey değildir.

• Soyuttan Somuta Atlamak

Kapital'in kategorileri emek-sermaye çelişkisinden türer ve bu kategoriler ırk, cinsiyet vb. egemenlik biçimlerini dışlar. İşçilerin ya da işverenlerin kadın ya da erkek, zenci ya da beyaz oluşu bu bağlamda önemsizdir. Dolayısıyla, emek-sermaye çelişkisinin kategorilerine hapsolmak, kadının ezilmişliğini sınıf sorununun bir uzantısı olarak ele almaya neden olur. Sınıfları kesen bir egemenlik biçiminin bu biçimde açıklanmasının kaçınılmaz sonucu da, bu egemenlik biçiminin özgüllüğünün gözardı edilmesidir.

Kadın sorununu **Kapital**'in kategorileriyle düşünmenin mantıki sonucu, bu sorunun kapitalizm içinde çözülebileceğini iddia etmektir (bu gün bu iddia sosyalist ya da radikal bazı feministler tarafından ileri sürülmektedir). **Kapital**'in soyutlama düzeyine göre, kapitalizmin kendi içinde çözemeyeceği, aşamayacağı tek çelişki emek-sermaye çelişkisidir; kapitalizmin, kendini idame ettirebilmek için, ille de tekeşli çekirdek aileye değil, atomize ekonomik birimlere gereksinimi vardır. Yeniden-üretimin bu birimlerde yapıldığını varsayarsak, bunu yalnızca kadınların, yalnızca erkeklerin ya da her iki cinsin birlikte üstlenmesinin kapitalizm açısından hiç bir önemi yoktur. Daha da önemlisi, yine bu soyutlama düzeyinde, yeniden-üretimin bu birimler tarafından yerine getirilmesi bile gerekmez. Bireyler, yeniden-üretim için gereksindikleri mal ve hizmetleri tamamen kapitalize olmuş pazardan satın alabilirler. Kapitalizm için vazgeçilmez olan tek şey atomize tüketim birimleridir ki bunlar aile değil tek tek bireyler de olabilir. Kısacası, cinsiyetçi bir işbölümünün ve ailenin olmadığı bir kapitalizm, bu soyutlama düzeyinde mümkündür.

Ne var ki, yaşanan tarihsel gerçeklik içinde böyle arı bir kapitalizm varolmadı ve olamaz. Somut toplumsal formasyonlarda kapitalizm her zaman kendisinden önceki toplumlardan devraldığı mirası kendi gerek-

sinimlerine göre dönüştürerek (dolayısıyla bu miras tarafından biçimlendirilerek), ırk, cinsiyet vb. egemenlik biçimlerini devralıp kendi işleyişine eklemleyerek, kısacası, arı bir emek-sermaye çelişkisi olarak değil, cinsiyet vb. egemenlik biçimleriyle birlikte ve içiçe geçmiş olarak ortaya çıktı. Bu yüzden sözünü ettiğim soyutlama düzeyinde kendisi için zorunlu olmadığı halde, somut tarihsel bağlamda, kendisinden önceki toplumların aile ilişkilerini devralıp dönüştürerek oluşturduğu tekeşli çekirdek aile artık kapitalizmin ayrılmaz bir parçasıdır. Kapitalizm çekirdek aileyi ve kadının ezilmişliğini tasfiye ederek varolamaz çünkü somut tarihsel ve toplumsal gerçeklik içinde, emek-sermaye çelişkisi çekirdek aileyle ve kadının ezilmişliğiyle eklemlenmiş bir haldedir.

Engels, kadın sorununa ilişkin tahlilini mantıksal sonucuna, yani kadın sorununun kapitalizm içinde çözülebileceği sonucuna kadar götürmedi. Bu nedenle, Engels'in tahlili kendi içinde bir ikilik taşımaktadır. Bir yandan, **Kapital**'in soyutlama düzeyinde düşündüğü için, kadının ezilmişliğini özel mülkiyet temelinde ele alır. Buna bağlı olarak, proleter ailede erkek egemenliğinin sönümlendiği ve burjuva kadının kurtuluşunun özel mülkiyetin ortadan kalkmasını gerektirdiği saptamasını yapar. Bu da kadının ezilmişliğinin ve cinsiyetçi işbölümünün özgüllüğünün yoksayılmasına varır. Ancak, öte yandan, Engels kadının tarih boyunca ezildiğini söyler; evişlerini kölelik olarak tanımlar ve yeniden-üretimin toplumsallaştırılması gereğinden sözeder. Yeniden-üretimi toplumsal üretime bağımlı olarak ele alması, yeniden-üretimle kadının ezilmişliğinin özgüllüğü arasında tutarlı bir bağ kurmasını engeller. Engels'teki ikilik tam bu noktada ortaya çıkar. Kadın sorunun özgüllüğü dolaysız bir biçimde Engels'in tahlilinden çıkarılamaz; ama evişlerinin köleliği yeniden-üretimin toplumsallaşması teması geliştirilerek, kadın sorununun özgüllüğüne varılabilir. Elbette bu Engels'i olduğu gibi almak değil, aşmak anlamına gelir.

Aynı biçimde, ikiliğin diğer yanı (yani kadın sorununun özel mülkiyete tabi olarak ele alınması) uç noktasına götürülerek, kadın sorunu burjuva kadının sorunu olarak da tanımlanabilir. Engels'in varmaktan özenle kaçındığı bu uç nokta, Türkiye Solunda Engels'in kavranış biçimini de gösterir.

"FEODAL KALINTI": BİR YANILSAMA

Türkiye Solunda kadının ezilmişliğinin yaygın bir tanımı da "burjuva-demokratik içerikli" sorun ya da "feodal kalıntı" biçiminde yapılmaktadır. Bu tür bir tanıma ne Marks'ta ne de Engels'te rastlanabilir. Kadın sorununun bu biçimde tanımlanması büyük ölçüde Lenin'den kaynaklanmaktadır.

Öncelikle dikkat çekmek istediğim nokta, kadın sorununu Engels'te olduğu gibi kapitalist üretim ilişkileri bağlamına yerleştirmekle, Lenin'in yaptığı gibi, "burjuva- demokratik içerikli" bir sorun olarak tanımlamak birbiriyle kesinlikle uzlaşmayan iki tanım yapmaktır. Çünkü Lenin'in tanımına göre, kadın sorunu, burjuva- demokratik devrimle çözülmüş olması

gerekirken çözülmemiş olan ve emperyalizm çağında kapitalizmin gericileşmesi nedeniyle, ancak sosyalist devrim tarafından çözülebilecek olan toprak sorunu gibi bir sorundur.(23) Oysa Engels, kapitalizm-öncesi toplumlarda da kadının ezilmişliğinden sözetmekle birlikte, kadın sorununu son tahlilde, kapitalist üretim ilişkilerinin bir uzantısı olarak ele alır, yani burjuva-demokratik devrimin çözmüş olması gereken değil, bu devrimden sonrakl koşulların ortaya çıkardığı bir sorun olarak.

Bu iki farklı tanım, ilerde açıklamaya çalışacağım gibi, ortak politik sonuçlar ve çözüm önerilerinde birleşir, ama bu, farklı iki çözümlemeyle karşı karşıya olduğumuz gerçeğini değiştirmez. Türkiye solunun geniş bir kesimi bakımından ilginç olan, bu iki çözümlemenin birbirinin devamıymış ya da aynı şeymiş gibi bir arada kullanılması, aradaki köklü farkın hiç sözkonusu edilmemesidir.

Birkaç alıntıyla, Türkiye Solu'nda sorunun nasıl formüle edildiğini örneklemek istiyorum:

"Bugün Türkiye'de çarpık kapitalist kurumlaşma ve üst-yapısının yanısıra, feodal üst-yapının kalıntıları (ahlâk, değer yargıları, toplumsal bağlar...) da büyük ölçüde etkinliklerini sürdürmektedir. Özellikle islam dininin katı ideolojik ve ahlâki ölçüleri, burjuva ve feodal karakterini birlikte yansıtan ataerkil değer yargıları, ülkemiz kadınlarını iyice kıskaca almaktadır." (24).

"Üretime katılması büyük ölçüde artmasına karşın, kadının bu toplumsal statüsünü tümüyle aşması, bugünkü düzen ilişkileri ve feodal-ataerkil baskılanma içinde olası değildir. Kadınlarımız, üretime ve toplumsal mücadeleye katıldığı oranda, bu statüsünü aile birimi düzeyinde bir ölçüde aşacaktır, aşmaktadır."(25)

"Feminizm, özünde burjuva demokratik bir harekettir. Genelde baskı ve ezilmişliğe karşı oluşundan dolayı demokratik bir öz taşımasına karşın, 'cinsiyet ayırımı'nı temel aldığından dolayı da gerici bir özelliğe sahiptir."(26)

İki farklı çözümleme sözkonusu olmasına rağmen, Lenin'den kaynaklanan "burjuva-demokratik içerikli" sorun, "feodal kalıntı" tanımının, kadının ezilmişliğinin toplumsal üretimden dışlanmasına göre belirlenmesiyle, yani Engels'le çok ilgisi olduğu bu alıntılarda da görülebiliyor. Çünkü, kapitalizmde emekçi kadın toplumsal üretime katıldığına göre, sınıfsal sömürü dışında, hâlâ kadın olduğu için eziliyor olmasını açıklamak için 'feodal değer yargıları"na başvurmaktan başka çare kalmıyor. Nitekim, yukardaki alıntılardan ikincisi, kadının toplumsal üretime katıldığında -herhalde ailenin alt-yapısını değiştirdiği için- ezilmekten bir ölçüde kurtulduğu iddiasını taşıyor.

Kadın sorununun burjuva-demokratik içerikli bir sorun ya da feodal kalıntı olup olmadığını tartışmadan önce, şimdilik öyle olduğunu varsayarak, bu kavramların kendilerini, genel kullanımlarını tartışmak istiyorum.

Bırakalım "çarpık" kapitalist ülkeleri, kapitalizmin beşiği olan İngiltere'de ya da kapitalizm-sonrası SSCB'de hâlâ bir kadın ve ulus sorunu yaşanıyor. Bu sorunların burjuva-demokratik karakterli olduğu tespitiyle varılmak istenen nokta ne? Buralarda bir burjuva-demokratik devrimin gündemde olduğu mu? Kanımca, "burjuva-demokratik içerikli" ya da "feodal kalıntı" tanımlarının sosyolojik soyutlamalar olduğunu görmemek, bu tanımları yöntemsel birer araç olmanın ötesine götürüp mutlaklaştırmak ve gerçekleri bu tanımlara uydurmaya çalışmak, sonunda bu tür teorik-politik açmazlara götürebilir.

Marks'ın **Kapital**'de yaptığı şey, yaşadığı dönemdeki kapitalizmin soyut bir modelini oluşturmaktı. Emperyalizmi, devrimin önce Almanya'da değil de Rusya'da gerçekleşmesini vb. bu soyut modelden **dolaysız** bir biçimde çıkartmak olanaksızdı.

Ne var ki, somut tarihsel süreç **Kapital**'in soyutlama düzeyini aştı ve ilk sosyalist devrim burjuva-demokratik devrimini yapmamış bir ülkede, Rusya'da gerçekleşti. Soyut kategorelerin gerçeklere nasıl uygulanacağını bilmeyen menşeviklerin sosyalist devrimden sonra bile "biz yanlış yaptık, önce burjuva-demokratik devrim yapmalıydık" diye sızlanmalarının nedeni de buydu. Önce Troçki'nin, sonra da Lenin'in tüm politik uzantılarıyla birlikte kavradığı eşitsiz ve bileşik gelişme yasası ise, soyutlamaların gerçekliğe dayatılmasının değil, somut tarihsel gerçekliğin çözümlenmesinde kullanılmasının bir ifadesiydi.

Somut bir toplumsal formasyonda geçmişten devralınan sorunlar/ilişkiler vb. yenileriyle eklemlenerek varolurlar. Bu sorunların burjuva-demokratik içerikli ya da feodal kalıntı olduklarını söylemek, artık yalnızca sosyolojik bir tanımlama yapmaktan, salt kavramsal bir ayrım çizmekten ibarettir. Yani, somut tarihsel süreçte kapitalizmin çözemeyeceği tek çelişki emek-sermaye çelişkisi değil, bu çelişkiyle içiçe geçen çelişkilerin tümüdür.

"Burjuva-demokratik içerikli" "feodal kalıntı" diye tanımlanan sorunların düzeni aşan bu niteliğini görememek, bu türden sorunları düzeniçi taleplere hapsetmek ve köklü bir toplumsal değişim perspektifine bağlayamamak anlamına gelir. Lafta, "bu sorunlar düzen değişikliğiyle hallolur" demekle beraber, burjuva-demokratik vb. sosyolojik tanımlardan kalkarak bu sorunları düzeniçi taleplerle formüle etmek tipik azami program-asgari program ayrımını ve aşamalı devrim perspektifini gündeme getirir. Bunun kadın sorunu açısından anlamı ise, "şimdilik demokratik hak mücadeleleriyle yetinin, esas olarak sosyalist mücadeleye katılın, sonra sosyalizm gelir sizi kurtarır" mantığıyla, hem kadın sorununu ertelemek, hem de bu sorunun düzeni aşan niteliğini örtüp, düzeniçine hapsetmektir. Lenin kadın sorununu "burjuva-demokratik" içerikli bir sorun olarak tanımlarken bir soyutlama yaptığının bilincindeydi. Bu sorunun düzeni aşan niteliğini de gözden kaçırmadı. Oysa bu tanımı Lenin'den

alan Türkiye Solunun bir kesimi, kadın sorununu 'demokratik haklar" vb. biçimlerde formüle ederek Lenin'i ne kadar anladığını da ortaya koyuyor.

• Cinsiyetçilik Üretim İlişkilerinde Kök Salmıştır

Kaldı ki kadının ezilmişliği bir soyutlama düzeyinde bile burjuva-demokratik bir sorun değildir. Kadının ezilmişliğini bu biçimde açıklayan anlayışlar, tezlerini desteklemek için şu türden gülünç akıl yürütmelere mecbur kalıyorlar:

> "Burjuva-demokratik devrimini tamamlamış ülkelerde gelişen feminist hareket, burjuva-demokratik niteliğini zamanla yitirmiş ve gerici-yoz bir karakter kazanmıştır."(27)

Hani feminizm özünde burjuva- demokratik bir hareketti? Burjuva-demokratik hareket burjuva-demokratik devrimini tamamlamış ülkelerde ortaya çıkan hareket anlamına mı geliyor?

Kadın sorununu "burjuva-demokratik içerikli" bir sorun ya da "feodal kalıntı" olarak tanımlamak, tarihin çok eski dönemlerinden beri süregelen ve her kesimden kadın için sözkonusu olan bir ezilme biçimini tarihin belirli bir dönemi ve belirli bir sınıfsal egemenlik biçimiyle sınırlandırmaktır.

Kadının ezilmişliği tarih boyunca, farklı üretim tarzlarıyla eklemlenerek, üretim ilşkileri tarafından belirlendiği gibi, kendisi de bu ilişkileri belirleyerek varolan bir cinsiyetçi sistemle açıklanabilir. Böyle bir tanım kadının ezilmesinin özgüllüğünü, sınıf sorunun bir uzantısı olmadığını ortaya koyarken, aynı zamanda bu sorunun sınıf sorunuyla içiçe geçmiş, ondan ayrılmaz bir sorun olduğunu da saptar; hem kadınların ezilmişliğine karşı mücadele etmenin özgül alanını (bağımsız kadın hareketi) belirler, hem de bunun sosyalist mücadele ile bağını kurar. Sosyalizmle kadınların kurtuluşu mücadelesinin farklı alanlarını ve aralarındaki bağı somutlamak ve kadının ezilmişliğinin "burjuva-demokratik içerikli" bir sorun ya da üst-yapı sorunu olarak tanımlanmasının yanlışlığını göstermek için SSCB'nin iyi bir örnek olduğunu düşünüyorum.

"Kadın sorunu sosyalizmle çözülür, sosyalist alt-yapı bir kez kurulduktan sonra üst-yapı da ardından gelir" diyenler (yani bu yazıda ele aldığımız tüm sol kesimler) Sovyet Devriml'nden sonra kadınların durumundaki somut ve yasal değişikliklere haklı olarak değiniyorlar(28), ancak nedense, hiçbiri, 1936 Anayasası'ndan, kadınlara verilen hakların birer birer geri alınmasından, aile kurumunu sağlamlaştırma önlemlerinden sözetmiyorlar(29). İlknur Güler ise, geçiş toplumlarında kadınların hâlâ ezildiğini çaresiz kabul edip, alt-yapı üst-yapıyı belirler, ama hemen belirlemez gibi bir açıklama yapıyor(30). Bu hemen sözcüğünün karşılığının 70 yıl gibi bir süre olduğunu düşünecek olursak, ya alt-yapı üst-yapıyı belirlemiyor, ya da üst-yapı sanılan şey pek öyle üst-yapıdan ibaret değil. Hiç kimse her şeyin bir çırpıda değişmesini beklemiyor ama geçiş toplumlarında cin-

siyetçiliğin, sönümlenmek bir yana, daha da pekişiyor olmasını açıklamak bu kadar da kolay olmamalı.

SSCB'de kadınların toplumsal üretime katılma oranları yüzde yüze yakın. Her zaman övgüyle sözedildiği üzere, kadınlar erkek işi olarak bilinen ağır işlerde de çalışıyorlar. Kadınların toplumsal üretim içindeki koşullarının pek çok ülkeden daha iyi olduğu da bir gerçek. Ancak, bütün bunlar nedense bir türlü üst-yapıya yansımıyor. Gerek devlet ve parti düzeyinde, gerekse de toplumsal üretimde yönetici konumlarda kadınlar yok; cinsiyetçi işbölümü hem özel hem kamusal alanda sürüp gidiyor. Üst-yapı denebilecek bir şeyden de taze bir örnek verelim: Miss SSCB şatafatlı bir törenle seçildi. Kadınların cinsel nesne ya da meta olarak görülmesinin simgesi haline gelmiş olan bu olayın gerçekleştiği bir geçiş toplumunun nereye geçtiğini insan merak ediyor.

SSCB'de kadın sorunu bir üst-yapı sorunu değildir, bir önceki toplumdan devralınan cinsiyetçi sistemin geçiş toplumunun alt-yapısıyla eklemlenerek varlığını sürdürmesidir sözkonusu olan. Bu ülkedeki üst-yapı da kalıntı vb. değil, mevcut üretim ilişkilerinin ve onlarla içiçe bulunan cinsiyetçi sistemin her gün yeniden ürettiği üst-yapıdır.

SSCB'de kadınların başlangıçta elde ettikleri hakları yitirmelerinin, kadının kadın olarak ezilmesinin ve erkek-egemenliğinin tüm ağırlığıyla sürmesinin, bence birbirine bağlı iki boyutu var. Birincisi, tüm ezilen kitleleri politik bakımdan mülksüzleştiren bürokratik karşı devrim; ikincisi, kendi sorunları temelinde mücadele eden, toplumun her alanında cinsiyetçi işbölümünü sorgulayan bağımsız bir kadın hareketinin olmayışı.

Geçiş toplumlarında kadının durumunu "yanlış politikalar"a bağlayan İlknur Güler, üst-yapı dönüşümünün uzun vadeli ve "bilinçli iradi çabalar"ın ürünü olacağını söylüyor(31). Bu varsayımda gözden kaçınılan ilk şey, alt-yapının nötr, kendi iç yasalarıyla işleyen, mutlak bir şey değ kendisi de bilinçli çabayla dönüştürülebilen bir şey olması. Devrimin bundan başka bir anlamı var mı? İkincisi, bu "bilinçli iradi çabalar"ı kimin göstereceği sorunu. Kendi sorunlarına sahip çıkan kitleler mi, "yanlı politikalar"ını düzeltmek isteyen bürokratlar mı?

Geçiş toplumlarında tüm ezilen kesimler kendi yaşamlarını denetleme ve yönlendirme haklarına yeniden sahip çıkıp, hem alt-yapıyı hem de üst-yapıyı dönüştürmezlerse, kadın sorunu da başka sorunlar da kendiliğinden çözülmeyecektir. Kadın sorununun, alt-yapının üst-yapıyı belirlemesiyle ya da bürokratların "bilinçli iradi çabaları", yani **glastnost**'larıyla çözülmesi için sonsuza dek beklemek isteyenler olabilir. Bence, ister kapitalizm-sonrası olsun ister kapitalist, tüm ülkelerde, kadının ezilmişliğine karşı mücadele ancak bağımsız bir biçimde örgütlenmiş kadınların bilinçli iradi çabalarıyla verilebilir.

DEMOKRATİK KADIN HAKLARI MI, KADININ KURTULUŞU MU?

Kadının ezilmişliğine ilişkin farklı çözümlemeler yapmalarına rağmen ne Engels'te ne de Lenin'de kadının ezilmişliği özgül bir tahlile dayanılarak tanımlanır. Kadın sorunu sınıf sorunsalı içinde ele alındığı için sınıf mücadelesi ve emekçi kadının maruz kaldığı sınıfsal sömürü ön plana çıkartılır. "Demokratik haklar" sorunu bir yana, kadın sorunu konusunda Türkiye Solu'nun Lenin'i yanlış anlamadığı kanısındayım. Ancak Engels'deki ikiliğin anlaşılmaması, bu ikiliğin bir yanının varabileceği en uç noktaya götürülmesi, hem Engels'te bulabileceğimiz zengin tartışma malzemesinin harcanmasına, hem de kadın sorununun özgüllüğünün yok sayılmasına neden oluyor.

Bu saptamaların Türkiye solunun geniş bir kesimindeki politik yansıması, bağımsız kadın hareketinin ve feminizmin reddinde ifadesini bulmaktadır. Kadın sorununa ilişkin mücadele perspektifi ise iki noktada özetlenebilir: 1- Kadın sorununun emekçi kadınların maruz kaldığı sınıfsal sömürü biçiminde formüle edilmesine bağlı olarak, kadınların kurtuluşu için mücadele alanının sınıf mücadelesinin alanı olarak saptanması. 2- Sosyalizm her türden ezilme ve eşitsizliğe karşı olduğu için, burjuva kadınların düzeniçi eşitlik ve demokratik hak mücadelesi olarak görülen feminizme karşı çıkılmakla birlikte, feminizmin demokratik taleplerine, "demokrasi mücadelesi" vb. başlıklar altında sahip çıkılması.

Mücadele perspektifine ilişkin şu sözler kadınların kurtuluşu mücadelesi için hiç bir bağımsız alan tanınmadığının da bir göstergesi:

> "(...) kadınlar bu düzende esas olarak sınıfsal sömürü ve baskıya karşı mücadele etmelidirler. Toplumdaki ikinci sınıf rolü ve karşılaştığı diğer engeller, sınıfsal sömürünün ortadan kalkmasına bağlı olarak çözümlenebilecektir."(32)

> "Devrimcilerin Kadın Sorununa Yaklaşımı Nasıl Olmalıdır?" sorusunun yanıtı ise şu: "Sınıfsal yaklaşımın gereği olarak sorunu, ezilen emekçi-proleter kadınların sorunlarının çözümü, onların örgütlendirilmesi ve bilinçlendirilmesi temeline oturturlar."(33)

Kısacası sorun emekçi kadınların sosyalist mücadeleye çekilmesinden ibarettir.

Kanımca, kadın sorununa ilişkin mücadele perspektifinin diğer boyutu, yani feminizmin demokratik taleplerine sahip çıkma konusu da birinci boyuttan bağımsız ele alınmamalı. Solda, bu amaçla yeni yeni kurulmaya başlanan kadın derneklerinden birinin, Demkad'ın başkanı Ayten Can, derneğin amaçlarından birinin sosyalist mücadeleye kadınları kazanmak olduğunu açıkça belirtiyor:

"(...) yalnızca kadınlarla yürütülen bir örgütlülüğe daha kolay çekilebilecek kadınlar sözkonusu." (34)

Yani, esas mücadele alanı erkeklerin de bulunduğu sosyalist, demokratik kitle örgütleri vb. örgütlenmeler; kadın dernekleri ise erkeklerin bulunduğu yerlere girmeye çekinen ev kadınlarının sosyalist mücadeleye kazanılmasında bir basamak. Pantolon uyduramadık, gömlek verelim!

Kadınların demokratik haklarına sahip çıkma politikasının, bu amaçla kurulan kadın derneklerinin bir boyutu, kadın sorununun sosyalistlerin girip çalışabilecekleri ve sosyalizme "adam" kazanabilecekleri bir alan olarak görülmesi. Ancak sorunun bundan ibaret olduğunu söylemek son derece komplocu bir yaklaşım olurdu. Bence sorunun daha gerçek ve feminizm açısından daha anlamlı bir boyutu daha var: Feminizm sol içinde yankı uyandırdı, kadınların ezilmişliği konusunda önemli tartışmalar ve bir duyarlılık yarattı. Sol hareketler içindeki kadınlar her ne kadar feminizme karşı çıksalar da, kendi konumlarını sorguluyorlar çünkü kadın sorunu sosyalist kadınların da her gün yaşadıkları gerçek bir sorun. Nitekim, kadın sorununa ilişkin genel mücadele perspektifinde cinsiyetçiliğin sorgulanması doğrultusunda bir yöneliş olmadığı halde, sol hareketin kendi içinde cinsiyetçi işbölümünü sorgulama yönünde bir çaba şu sözlerde de ifadesini buluyor:

"Yapılması gereken, devrimci mücadelenin her aşamasında, her düzeyinde, kadınların da eşit rol ve sorumluluk üstlenmesinin koşullarını yaratmak, genelde kadınların sorunlarına ilişkin propaganda ve ajitasyon, ideolojik biçimlendirme faaliyetini kararlıca sürdürmektir."(35)

Solda kurulan kadın derneklerinin anlamsız ve gereksiz olduğunu kesinlikle söylemiyorum. Tersine **sosyalist** mücadele **açısından** önemli olduklarını düşünüyorum. Ancak, bu derneklerin kadınların özgün sorunları temelinde mücadele eden bağımsız kadın dernekleri olduklarını düşünmek büyük bir yanılsama olur. Yine de, kimseyi tedirgin etmek istemem ama, yalnızca kadınların bir araya geldiği, birlikte iş yapmanın, birbirlerine ve kendilerine güven duymanın koşullarının sağlandığı bu tür yapıların, feminizm açısından önemli bir dinamik oluşturduğu kanısındayım, her ne kadar bu derneklerin amaçlarından birinin feminizmle ideolojik mücadele olduğu söylense de ...(36)

Kadın sorunlarıyla ilgilenen herkesin ya da her örgütlenmenin feminist olması gerekmiyor. Bağımsız kadın hareketi gibi çok parçalı bir örgütlenmede feministler kadar feminist olmayanlara da yer var. Ancak, kadınların hiç bir özgül sorununu mücadele hedefi haline getirmeyen, programlarının başına "hayat pahalılığı ve zamlar"ı yazan kadın derneklerinin, bağımsız kadın hareketinin bir parçası olup olmadıkları tartışma konusudur bence.(37)

Solun bazı kesimleri, bir yandan kadının ezilmişliğine karşı mücadeleye bağımsız bir alan tanımazken, öte yandan, "gerici", "refor-

mist", "burjuva" vb. biçimlerde tanımladıkları feminizmin bazı demokratik taleplerine sahip çıkıyorlar. Tabii bazılarına da şiddetle karşı çıkıyorlar. Bence hangi taleplere sahip çıkıp hangilerine karşı oldukları, bu kesimlerin kadın sorununa yaklaşımları konusunda da çok önemli ipuçları sağlıyor. Sahip çıkılan taleplerle başlamak istiyorum:

"Somutlarsak, her türlü ekonomik sömürü bağlarından kurtulma talebi, kürtaj, doğum kontrolü ve boşanma gibi hakların güvenceye alınması, her türlü ataerkil önyargılardan, kadına toplumca yüklenmiş geleneksel rollerden, geleneksel değer yargıları ve feodal burjuva ahlâkın özgür gelişimi engelleyici bağlarından kurtulma talebi, kadınlara yönelik hukuki ve siyasi eşitsizliklerin ortadan kaldırılması; insanlığı yeniden üreten (doğurgan) niteliğiyle, uğradığı biyolojik yıpranmanın asgariye indirilmesi talebi; aile kurumunun kadını bir çeşit' ücretli ev köleliği'ne tutsak eden toplumsal işlevinin, özgür gelişimini engelleyici rolünün vurgulanması, evişleri ve çocuk bakımının kamu hizmetine dönüştürülmesi (kreş vb. sosyal hizmetlerin azami ölçüde gerçekleştirilmesi...) talebi ve kültürel gelişim, eğitim ve bilinçlenme olanakları, çok yönlü yeteneklerini geliştirebilme ve eşit olanaklara sahip olma... gibi talepler, devrimcilerin sınıf mücadelesinin çok yönlü görevleri arasında sahip çıkacağı taleplerdir. Feministlerin, bu talepler yalnızca kendi sorunlarıymış gibi imaj yaratmaları engellenmelidir."(38)

Yukarıdaki talepler içinde ve Demkad'ın programında (39) kapitalist düzenin sınırlarını aşan tek talep yeniden- üretimin toplumsallaştırılması talebidir. Ancak ne bu talep, ne de tamamen düzeniçi, eşitlikçi bir perspektife hapsedilen diğer talepler, cinsiyetçi işbölümünün sorgulanması gibi bir boyut içermemektedir. Bu talepler, tıpkı eşitlikçi feminizmin tutucu kanadının talepleri gibi, özel yaşamın sorgulanmasını içermeyen, kadının toplumsal üretim içindeki konumuna ilişkin taleplerdir. Kreş yalnızca kadın sorunudur, erkeklerin çalıştıkları işyerlerinde neden kreş olmadığı hiç sorgulanmadı. Doğum izni kadın için istenir, çünkü çocuk bakmak kadının sorunudur. Bu bakış açısıyla dile getirilen, "layıkıyla bir anne, bir eş, bir kız, bir kardeş(...)" olabilmek gibi özlemler, bazı eşitlikçilerin çoktan aştığı özlemlerdir.(40) Kısacası, feminizmi "düzeniçi"likle suçlayan bu solcular, feminizmin yalnızca bir kesiminin, eşitlikçi feminizmin tutucu kanadının taleplerine sahip çıkarak, feminizmin büyük bir kesiminin gerisine düşmüş oluyorlar. Düştükleri bu düzeniçi konumu mazur göstermek için de, "kadın sorununun olduğu yerde özünde insan sorunu vardır" diyebiliyorlar.(41) Bu türden açıklamaların Aydınlanma Çağı'nda bir anlam ve önemi vardı elbette. Çünkü o zamanın burjuva ilericileri kadının da insan olduğunu kanıtlama çabasındaydılar. Ama tarihsel materyalizm bu soyut insan kavramıyla hesaplaşalı çok oluyor.

Aynı sol kesimler radikal ve sosyalist feministlerin düzeni aşan pek çok talebini ya görmezden geliyor, ya da şiddetle reddediyorlar. Bunlardan yalnızca cinsel özgürlük talebine ve buna bağlı olarak -politik ya da değil- lezbiyenliğe değinmek istiyorum, çünkü cinsel özgürlük ve lezbiyenlik hem feminizmle eşitleniyor, hem de feminizmi karalamanın en güçlü malzemesi oluyor:

"Kısacası bugünkü kapitalist toplumda erkek ne yaparsa mübah, kadın aynı işleri yaparsa "lânetli kadın", "kötü kadın" olmaktadır. Tabi buradan kalkıp, 'kadınlar da

fırsat buldukça benzer şeyleri yapsın!' anlayışı savunulamaz. Yanlışın çözümü yine yanlış yaparak sağlanamaz. Feministlerin saçma düşüncelerinden biri de böyledir."(42)

"Burada sözünü etmişken, feminist çevrelerin en çok ağırlık verdikleri konu olan "cinsel özgürlük" kavramına da kısaca değinelim. Kadının kendi fiziki varlığı üzerinde özgürce ve tam denetim hakkı olarak açıklayabileceğimiz bu kavram, gerçekte en çok dejenere edilen ve bu nedenle haklı savunulabilir taleplerinin de bulanıklaştırıldığı bir özellik taşımaktadır. Çünkü kapitalizmde, kadın her şeyiyle metalaştırılmıştır. Ve dahil olduğu sömürü ilişkileri içinde kendini kurtarabilmesi, kendi bedeni üzerinde gerçek anlamda denetim hakkını elde edebilmesi olanaksızdır. Doğal olarak "cinsel özgürlük" olarak sunulan şeyde emperyalizmin yoz-kozmopoiit kültürünün, insanın kendi değerlerine yabancılaşmasının ve her türlü aşağılanmasının ifadesi olan dejenere ilişkilerdir. Kadın özgürleşmemekte, tersine -özgürlük adına!- her türlü fuhuş, porno, iğrenç sapık ilişkiler ve anlayışlar gündeme getirilmektedir."(43)

Birinci alıntıda cinsel özgürlük talebi, önüne çıkanla yatma isteği olarak yorumlanıyor. Kimin kiminle yatmak istediği ve bu koşullarda bunu ne kadar yapabildiği konumuzun dışında. Cinsel özgürlük sloganının yalnızca bu boyutuyla bile kendi başına anlamlı bir slogan olduğunu düşünüyorum. Ancak, cinsel özgürlük bir talep biçiminde formüle ediliyorsa, herhalde bunun ötesinde bir anlamı, ve herzaman ardında varsaydığı başka birşeyler de olmalıdır. Erkeklere misilleme yapmak için ne feminist olmaya gerek vardır, ne de cinsel özgürlük talebine.

İkinci alıntının ilk cümlesinin son derece semptomatik olduğu kanısındayım. Bütün feminist kesimlerin en çok ağırlık verdikleri konunun cinsel özgürlük olduğu kesinlikle yanlıştır, hele Türkiye için böyle bir şey hiç sözkonusu değildir. Ama Türkiye'de henüz feminizm bile bu konuyu sistemli bir biçimde gündeme getirmemişken, bazı çevrelerin feminizmle polemik yapma görüntüsü altında dönüp dolaşıp bu konuyu gündeme getirmeleri, sosyalistler olarak bugüne dek cinsel sorunlarımızı bastırdığımızı, feminizm ortaya çıkana dek, kendi kendimize uyguladığımız denetim ve sansürden kurtulamadığımızı düşündürüyor insana.Cinselliği tartışma ihtiyacı duyuyor olabiliriz. Tabii bu hiç de ayıp ve kötü bir şey değil, ama sorunların çözümü de herhalde anti-feminizm ve cinsel özgürlüğün reddi olmasa gerek.

İkinci alıntı, cinsel özgürlüğün erkek-egemen kapitalist düzeni aşan bazı boyutlarının farkında gibi görünüyor. Kadının kendi bedeni üzerinde denetim hakkı, kadınların cinsel nesne ve meta olarak kullanılmasının reddi vb. cinsel özgürlük talebinin içerdiği kavramlardır ve tekeşli çekirdek aileyi, kapitalizmin tüm alanlarında kurumlaşmış bir biçimde yaşanan cinsiyetçiliği sorgulayan, dolayısıyla da kapitalizmin temellerini sorgulayan bir dinamik taşırlar. Bunlar bu biçimde olmasa bile, ikinci alıntıda kavranmış gibi. Bu nedenle de, cinsel özgürlüğe hepten karşı çıkılmıyor ama "bu düzende olmaz" deniyor. Tabii bu düzende olmaz. Ama düzen değişikliği isteyenler de bu düzende olmayacak şeyler talep ederler zaten. Düzen

değişikliği kitlelerin bu tür talepler etrafında seferber edilmesiyle sağlanabilir ancak.

Kısacası, feminizmi düzeniçi olmakla suçlayanlar, kadın sorununu demokratik hak mücadelelerine hapsederek, feminizmin yalnızca düzenle çelişmeyebilecek taleplerine sahip çıkıp, radikal ve sosyalist feministlerin, cinsiyetçiliği sorgulayan, düzeni aşan taleplerini bir kenara itiyorlar.

Bu solcuların burjuvalardan geriye düştükleri tek konum bu da değil. "Halkımızın" kafasındaki "feodal-ataerkil kalıntıları" besleyip bunları feminizme karşı bir silah olarak kullanmakta üstlerine yok. Türkiye solunda feminizmle mücadelenin malzemesi feministlerin ne dediklerinden çok, cinsel yaşamlarıyla ilgili dedikodulardan oluşuyor. Örneğin Sibel Özbudun, neofeminizme ayırdığı 13 sayfanın neredeyse yarısında, lezbiyenlerin cinsel deneyimleriyle ilgili anılarından sözediyor. Altındal'ın, esas olarak feminizmi eleştirdiğini iddia ettiği "bilimsel" kitabının 7 sayfalık kaynakçasında tek eksik feministlerin kitapları (sonradan tövbekâr olan Germaien Greer'ın **Sex And Destiny** adlı kitabı dışında).

Sol yazındaki ahlaki vaazlar, Engels'in sosyalizmde tekeşliliğin gerçek temeline oturacağı, kadın erkek herkesin tekeşli olacağı yolundaki sözleriyle destekleniyor. Böylece ahlakçılığın kılıfı da Engels oluyor. Bu yazılarda, Engels'in aşağıdaki alıntılarına neden yer verilmediğini merak ediyorum.

"Bu, daha özgürce bir cinsel ilişkinin, ve böylece bakirenin iffeti ve kadının iffetsizliği konusunda komuoyunda daha gevşek bir görüşün giderek ortaya çıkması için yeterli sebep değil midir?" (44)

"Yani süpürülmesi yakın görünen kapitalist üretimden sonra, cinsel ilişkiler düzeni üzerine bugünden düşünebileceğimiz şey, ağırlıklı olarak olumsuz türdendir, kendini çoğunlukla ortadan kalkacak olan şeylerle sınırlar, ama hangi yeni şeyler katılacak?

Bu yeni bir kuşak yetişince belli olacak: (...) İşte bu insanlar dünyaya geldiği zaman, bugün onların nasıl davranmaları gerektiği üzerine düşünülen şeylere hiç kulak asmayacaklar; kendi pratiklerini ve herkesin pratiğini ona göre yargılayacakları kamuoyunu kendileri yaratacaklardır -nokta"(45)

DİPNOTLAR :

1. Bk. Ayten Can, "Demkad ile Söyleşi", Yeni Çözüm, Ocak 1988, s.54; İlknur Güler, "Kadının Kurtuluşu Sorunu ve Sapmalar", Yeni Çözüm, Ekim-Kasım 1987, s.50; Meral Güneş, "Kadın Sorununun Olduğu Yerde Özünde İnsan Sorunu Vardır", Yeni Demokrasi, Mart-Nisan 1988, s.45.
2. Kadın ve Sömürü, Yeni Çözüm Yayınları, Kadın Sorunları Dizisi 1, Mart 1988, s.51.
3. Meral Güneş, a.g.m., s.45
4. Bk.Juliet Mitchell, Kadınlık Durumu, Kadın Çevresi Yayınları, Nisan 1985, Bölüm 1 içinde, "Altmışlı Yılların Arkaplanı, s.31-59.
5. Aytunç Altındal, Türkiye'de Kadın Süreç Yayıncılık, Mart 1985, s.165.
6. Sibel Özbudun, Niçin Feminizm Değil?, Süreç Yayıncılık, 1984, s.28.
7. Aytunç Altındal, a.g.y., s.272.
8. Aynı yerde, s.133.
9. Aynı yerde, s.54.
10. Aynı yerde, s.164.
11. Aynı yerde, s.120-130.
12. Sibel Özbudun, a.g.y., s.33.
13. Aynı yerde, s.38-39.
14. İlknur Güler, a.g.m., s.58.
15. Kadın ve Sömürü, s.50.
16. Sibel Özbudun, a.g.y., s.12-14.
17. Aytunç Altındal, a.g.y., s.170-177.
18. Aynı yerde, s.206.
19. İlknur Güler, a.g.m., s.53.
20. Kadın Sorunu Üzerine, Marks, Engels, Lenin, Stalin, Komintern, ve Clara Zetkin, Inter Yayınları, "Komünist Partisi Manifestosu'ndan parça, Marks-Engels, 1848." içinde, s.10.
21. Aynı yerde, s.11.
22. Aynı yerde, "Ailenin, Özel Mülkiyetin, Devletin Kökeni'nden parça, Engels 1844." içinde, s.18.
23. Aynı yerde, "Demokratik Bir Sorun Olarak Kadın Sorunu Üzerine, V.I.Lenin" içinde, s.69.
24. İlknur Güler, a.g.m., s.53.
25. " Demkad ile Söyleşi", s.54.
26. Aynı yerde, s.55.
27. Aynı yerde.
28. Bk. Sibel Özbudun, a.g.y., s.27.
29. Özden Dilber, "Kollontay'dan 'Sovyetik Aile'ye", Zemin, Mart 1987, s.31-32.
30. İlknur Güler, a.g.m., s.54.
31. Aynı yerde.
32. Kadın ve Sömürü, s.10.
33. Ilknur Güler, a.g.m., s.56.
34. "Demkad ile Söyleşi", s.54.
35. İlknur Güler, a.g.m., s.55.
36. "Demkad ile Söyleşi", s.54.
37. Aynı yerde, s.56.
38. İlknur Güler, a.g.m., s.56.
39. "Demkad ile Söyleşi", s.56.
40. Meral Güneş, a.g.m., s.51.
41. Aynı yerde, s.42.
42. "Kadın ve Sömürü", s.36.
43. İlknur Güler, a.g.m., s.58.
44. Kadın Sorunu Üzerine "Ailenin, Özel Mülkiyetin, Devletin Kökeni'nden parça, Engels, 1844." içinde, s.20.
45. Aynı yerde, s.28-29.

BİR İKD'Lİ İLE GÖRÜŞME

Kadın örgütlenmesinin gündemde olduğu şu günlerde 12 Eylül öncesinin üç kadın derneğinden - İKD (İlerici Kadınlar Derneği), DKD (Devrimci Kadınlar Derneği) ve AKD (Ankara Kadınlar Derneği)- kadınlarla görüşmenin, geçmişe ve bugüne ilişkin değerlendirmelerini aktarmanın yararlı olacağını düşündük.

İlk görüşmemizi İKD İstanbul Fatih Şubesi kurucularından Filiz Ağın'la yaptık.

SF KAKTÜS : Filiz, İKD ne zaman, hangi dinamiğin sonucunda kuruldu? Kaç üyeli, kaç şubeli bir örgüttü? Ve hangi kadınları, hangi amaçla örgütlemeyi hedefliyordu?

Filiz: İKD Haziran 1975'te kuruldu. 70'lerdeki genel demokratik yükseliş döneminde, gençlik, öğretmenler, sendikalar örgütleniyordu. Bu ivme kadınlara da yansıdı. Kurucularının çoğunun siyasi bir geçmişi vardı: politik örgütlerden, öğrenci derneklerinden vb. mesela ben fakültede öğrenciyken böyle bir dernek kurulacağını duyup katıldım.

İKD'nin kadın sorununa yaklaşımını şöyle özetleyebilirim.

Kadına bakış iki temel bakış açısı etrafında toplanır. Birincisi cinsiyetler arasındaki eşitsizliğin, bir başka deyişle kadın sorununun biyolojik etkenlerce belirlendiği savından yola çıkar. Diğeri ise bu eşitsizliğin toplumsal ve tarihsel olgulardan kaynaklandığını söyler. İKD de bu ikinci bakışı yani sınıfsal bakışı benimsemişti. Kadın sorununu toplumu yukarıdan aşağıya bölen sınıf gerçeğinin dışında görmüyoruz. Ama kadın sorunu aynı zamanda cinsler arası eşitsizliği kendi yapısında taşıdığı için kadınları kuşatan bir bütünselliğe de sahiptir. Kadınlar açısından tek bir mücadele sürecinin iki yönüdür bunlar. Hedef ise her türlü eşitsizliğin kaynağı olan toplumsal ve politik koşullardır.

İKD kurulurken bakış açısı kadının sömürülmesinde ve ezilmesinde sınıfsal temeli vurguluyordu ve daha çok işçi-emekçi kadınların sorunlarına ve örgütlenmesine yönelmişti. Tüzüğünde tüm kadınların sorunlarına çözüm arama perspektifi vardı ama pratikte işçi kadına yönelinmişti. Amaç sosyalizm için kadınları örgütlemek, kadın sorunlarını toplum gündemine getirmekti.

Kadın kimdir? Tarlada ırgat, fabrikada işçi, reklamda pazarlama aracı, ilkokulda öğretmen, evde ev işlerini yapan varlık ve bazen sermaye. Kadın bunların tümüdür. Bugünden geçmişe baktığımda İKD'nin sadece işçi kadına odaklandığını görüyorum. Ancak bu arada belirtmem gereken bir nokta var. Bugünden geçmişteki dar kapsamlı bakışı eleştirirken şunu da göz ardı etmemek gerek:

Modernleşme çabalarının yoğunlaştığı 1920'lerden bu yana, güçlü bir kadın hareketinin varlığından söz etmek kolay değil. Bu süre içinde daha çok burjuva kadın örgütleri vardı. Ama toplumsal piramitte kendilerine ayrılan yerden pek şikayetçi olmayan, kadın sorununu eşit haklar çizgisinde bile dile getirmekten korkan, belki bunun bilincinde bile olmayan örgütlerdi bunlar.

Yakın geçmişteki en etkin kadın örgütü herhalde İKD'ydi. 1975'lerde Türkiye'nin gündemine önemli ve yeni konular getirdi: Eşit işe eşit ücret, analığın toplumsal bir işlev olması, her iş yerine kreş, uluslararası önemli dayanışma günlerinin Türkiye'de oturması, 8 Mart'ların yığınsal olarak kutlanması (biliyor musunuz bugün 8 Mart rahatça kutlanırken, geçmişte 8 Mart kutlamış olduğu için halen cezaevinde yatan İKD'liler var!).

İKD sonraki kadın hareketlerini etkiledi. Grevlerde yığınsal kadın gruplarının, toprak işgallerinde kadınların, işsizlik ve pahalılık konusunda pazarlarda tencere tava eylemi yapan kadınlann, cezaevi kapısında oğlunun, kızının, kocasının direnişine katılan kadınların hareketliliğinde etkisi oldu.

Eksiklikleri ne olursa olsun, gelecekteki her kadın hareketinin İKD'nin deneyimlerinden çıkarabileceği çok şey var, örgütlenme alanında, sahip çıktığı konularda. Ve İKD'nin yığınsallığını sadece üye sayısıyla değerlendirmemek gerek. Adım attığı konulardaki etkinliği, kamuoyunun gündemine getirdikleri, ulaştığı kadın kitlesi önemli.

SF KAKTÜS: 'Geçmişte tüm kadınlara yönelemedik' dedin. Sence İKD sahip olduğu bakış açısıyla tüm kadınları kapsayabilir, taleplerini dillendirebilir miydi?

Filiz : Bence **İKD** o haliyle daha geniş kapsamlı bakabilirdi meseleye. Zaten yaşamı kesintiye uğramasa pratik bunu dayatacaktı ve **İKD** genişlemek, tüm kadınları kapsamaya yönelmek için çalışacaktı.

Ama bugün artık tek bir kadın örgütünün bütün kadın sorunlarını çözümlemesi olanaksız bence. Kadın sorunları çok çeşitli. Hangi kitle merkez alınacak?! Her sorun için kadınlar kendi birimlerinde örgütlenmeli bence. Ve farklı gruplar belki belli bir ortaklık, eylem birliği, federasyonda bir araya gelebilir, ya da paralel çalışma içinde olabilir.

Mesela dayak sorunu tüm kadınları ilgilendiriyor. Dayak Kampanyası ile tüm kadınlara ulaşabilirsiniz. Oysa eşit işe eşit ücret mücadelesiyle sadece emekçi kadınlara ulaşılabilir. Çeşitli alanlarda çalışmak gerek. Tek bir merkezi dernek tüm kadınları örgütleyemez. Toplumsal açıdan heterojen bir kitleden söz ediyoruz. Dolayısıyla böyle bir kitlenin örgütlenmesini tek bir biçim içinde düşünmek olanaklı değil. Değişik sorunları ya da hedefleri etrafında değişik örgütlenmeler, örgüt biçimleri gelişebilir. Kaldı ki kadın sorununa farklı bakışlar da farklı örgütlenmelere kaynak oluşturabilir.

Her meslek grubunda, sendikalarda, partilerin kadın kollarında, feministlerin derneklerinde kadınlar ayrı örgütlenmeli ama ortak eylem konuları bulunabilir. Örneğin Barış sorunu. Eğer savaşta kadının ikili olarak çektiğini düşünüyorsak, barış mücadelesine birlikte girişebiliriz.

SF KAKTÜS : Filiz, geçmişi eleştirmene yol açan ne oldu? Neden tek bir örgüt düşüncesini benimsemiyorsun artık?

Filiz : Herşeyin bir başı var. X alanında başlıyorsun, mücadele giderek karmaşıklaşıyor. Karşına çıkan problemleri aşmak için yol yöntem arıyorsun. O dönemde **İKD** genel bir çizgi saptamıştı ama pratikte sadece bir kesime yönelindi ve bunun sonunda baktık ki tüm kadınlara ulaşamıyoruz. Pratik bize yeni bir bakışı dayattı yani.

SF KAKTÜS : Çeşitli grupların mücadelesi gerekli dedin. Geniş bir yelpazede feministlerden, sosyalist kadın derneklerine, Vakıf'tan İslamcı kadınlara bir hareketlenme var. Bu gruplar için ne düşünüyorsun?

Filiz : Feministlerin kadın sorununa katkıları oldu ve destekliyorum. Demokratikleşme sürecinde ortaya atılabilecek sorun ve çözümlerin hepsinde ortak hareket edilebilir diyorum. Ortak noktaları bulmanın yolu aranmalı. Vakıf ve İslâmcılar için de aynı şekilde. Bunlar yokmuş gibi davranılamaz. Sorun olarak ortaya ne getiriyorlar, hangi kadına sesleniyorlar, bakmak lâzım. Dünyaya bakış açısı geniş olmalı. Hepsinin uzlaşabileceği ortak noktalar bulunup birlikte iş yapılabilmeli.

Ama öte yandan, kadın sorununun yardım dernekleriyle çözülemeyeceğine inanıyorum. Bunların ne savundukları da önemli. Bu kadınlar kendi konumlarındaki kadın erkek eşitsizliğinin sınıfsal temelini görmüyorlar. Mesela Vakıf'ın medeni nikah yaptırması. Evlendirdikleri kadınlar zaten aile içinde bir sürü sorun yaşıyor. Kağıda atılan bir imza önemli değil. Hiç bir şeyi çözümlemez. Belki ahlâki değer yargıları açısından rahatlatır kadını o kadar.

İslâmcılar için de benzer şekilde, destek verirken olayın doğru olup olmadığına bakmak lazım. Mesela ayn otobüs meselesi. Kadın ve erkeğin ileriye dönük bir çağa doğru birlikteliğinden yana isek, geriye dönüp kadın-erkek ayrı otobüs, ayrı tiyatro vb. uygulamalarına yol açacak şeylerde birlikte olamayız. Ama başörtü meselesinde kadınlar başörtü takmak istiyorsa, bu onların bileceği iş. Sınırlama getirmemek lazım. Demokrasi sadece bizim için değil, herkes için olmalı. 141-142 kalksın diyorsak, 163, 171, 173 de kalksın demek lâzım.

SF KAKTÜS : Geçmişte diğer kadın dernekleriyle ilişkileriniz nasıldı? Birlikte iş yaptınız mı hiç?

Filiz : Biz hep diğer örgütlere ortak eylem çağrısı yaptık. Merkez Yönetimde olmadığım için tam bilgi veremeyeceğim ama görüşmeler oluyordu.

SF KAKTÜS : Feministlere ve bazı tezlerine dönebilir miyiz? Erkek egemenliği ve cinsiyetçi sistem gibi kavramları nasıl değerlendiriyorsun?

Filiz : Kadın ve erkek hep vardı ama kadın sorunu sınıflı toplumla ortaya çıktı. Sınıfların ortadan kalkmasıyla da sorunun çözümü mümkün olur ama nihai olarak bilincin üst düzeyinde çözümlenecektir bu sorun. Sosyalizmde de kadın sorunu var, var ki o ülkelerde de kadınlar dernekler kuruyorlar.

Kadın sorununun temeli sınıfsal ama dinsel etki var, gelenekler var. Aşılması üst yapıda bilinç değişikliğiyle olacak. Erkek egemenliği de sınıflarla birlikte ortaya çıkmış bir şey. Kapitalizmde de burjuvazinin işine yaradığı için, sömürüsünü artırmak için körüklendi ve kadın sorununun bir parçası oldu.

SF KAKTÜS: Cinsiyetçilikten söz açılmışken aile konusunda bir sorum var. Sınıf temelinde tahlil yaparken İKD aile kurumunu hedef almadı değil mi? 12 Eylül öncesinde sol genel olarak bu konunun üstünden geçiyordu zaten.

Filiz :O dönemde pek düşünülmüyordu. Genel sol bakışın bir etkisiydi herhalde. Bakış açısı hep işçi-emekçi kadın, işyeri ve sömürünün getirdiği ilişkilere odaklanmıştı, aile içindeki ezilme ilişkisine değil. Bu konu üzerine eğilinmesi gereken bir konu.

SF KAKTÜS : Bazı sol gruplar kadın sorunlarını 'burjuva demokratik hak' ve eşitlik talebi çerçevesinde görerek feminizmin burjuva ideolojisi olduğunu

iddia ediyor. Bazı feministler ise eşitlik değil, erkek ve kadın konumlarının değişmesi için mücadele ediyorlar. Ne dersin ?

Filiz : Bence kadın erkek eşitliği sağlanmalı. Kadın sorununun çözümü için bugün önerilen bütün çözümler demokrasi mücadelesinin bir parçasıdır. Ertelenemez. Sistem içi talep olması dolayısıyla burjuvadır demek bence anlamlı değil. Ben bütün girişimleri, demokrasi yolundaki her adımı önemli görüyorum.

SF KAKTÜS : Eski dernek tipi örgütlenmelere eleştiriler yöneltildi. Örneğin feministler hiyerarşik yapılar yerine daha gevşek örgütlenmeler önerdiler. Bu konuda ne düşünüyorsun?

Filiz : Hiyerarşiyle ne kastediyorlar? Bence demokratik merkeziyetçilik genel bir örgütlenme ilkesidir ve kadın örgütlenmesinde de uygulanır. Zaten iyi işletilen bir demokratik merkeziyetçilik tabanın taleplerinideğerlendirir.

SF KAKTÜS: Eski bir İKD'li olarak yeni bir örgütlenme, hareketlilik söz konusu mu senin için?

Filiz : İKD'nin üyeleri ve potansiyeli var. 12 Eylül'le birlikte İKD'nin örgütlülüğü sekteye uğradı ama hareketlilik durmadı. Herkes kendi biriminde, ama sendikada, ama mahallesinde hareketliliğini sürdürdü. Bu kitle genel olarak geçmişi nasıl değerlendiriyor bilmiyorum ama sanırım yaşanan değişimler herkesin perspektifini değiştirmiştir. Yine de ben sadece kendi adıma konuşabilirim. En geniş kadın yığınına ulaşmak yine esas olmalı. Şahsen ben kendi sorunlarım çevresinde çalışırım. Bildiğim kadarıyla şu anda bir dernek kurulması sözkonusu değil. Geleceği bilemem.

SF KAKTÜS : Halen 4 kadın derneği var. Bunlar hakkında ne düşünüyorsun? Girip çalışmayı hiç düşündün mü?

Filiz : Olumlu girişimlerini destekliyorum ama çalışmayı düşünmedim. Bu grupları reddettiğim için değil; her dernekte çalışılır. Ancak herkesin kendi ideolojisine göre kadın sorununa bir bakış açısı vardır. Her derneğe girmek durumunda değilim. Ama olumlu yönlerini destekler, kendi ilişkide bulunduğum çevredeki kadınlarla birlikte yapacaklarına katılabilirim.

SF KAKTÜS : 1988 yılında kadınlar açısından ne tür talepler öne sürmek anlamlı sence?

Filiz : Türkiye'nin gündemindeki sorun demokrasi mücadelesinin kazanılmasıdır. Bütün toplumsal güçlerin (kadınlar, gençlik vb.) faaliyetlerinin demokrasi mücadelesiyle birleştirilmesi gerekir. Bu alandaki çıkışlar, girişimler desteklenmeli. Demokrasiden kastım en geniş anlamda ama yakın hedef olarak bu sistem içinde de mücadele edilmeli.

SF KAKTÜS : Filiz, görüşmeyi kabul ettiğin için teşekkürler.

KADIN SORUNU İSLÂMCILARIN GÜNDEMİNDE: NEREYE KADAR ?

Sedef Öztürk

Kadınlar yaşamlarına dair konuşmaya başladılar ve öyle görünüyor ki en olumsuz koşullarda bile vaz geçmeyecekler. Son yıllarda İslamcı hareket içinde yer alan kadınlar arasında da bir hareketlilik, "kadere" başkaldırı ve tarihi yeniden yazma isteği gözleniyor. Bu yazımda, İslamcı hareketin kadına bakışı ve bu hareket içindeki reformcu kadınlara ilişkin önermelerime geçmeden önce, bir noktayı açıklamak istiyorum.

Okuyacağınız yazıda **Kuran**'dan hiç bir "ispatlayıcı" ayete gönderme bulunmayacak. 'İslam ve Kadın' konusundaki yazı ve konuşmalarda genel bir eğilim, **Kuran**'da kadınlara ilişkin ayetleri ele alarak belli tezleri savunmak veya çürütmektir. Kutsal Kitabın incelenmesini gereksiz görmemekle birlikte, kadınların ezilmesi veya yaşamlarına dinin katkı ve müdahaleleri hakkında konuşmak için **Kuran**'a gönderme yapmak bence şart değil.

İki nedenle :

1- İnsanların yaşamını ideolojik ve kültürel açıdan düzenleme işlevi gören bir ideolojik kerte olarak din, tarihin çok eski zamanlarından beri (kadınla erkek arasında eşitsizlik konumları ortaya çıktığından bu yana), ister çok tannlı bazı dinlerde olsun, ister ondan sonraki tüm tek tanrılı dinlerde, açıkça kadını erkekten aşağı görmüş, en azından "doğurgan dişi" konumuna hapsetmeye çalışmıştır. İdeolojik söyleminde ve bugün yaşamımıza müdahale biçimleriyle olsun, islâmın diğerlerine göre hiç bir özel yeri yok.

2- Örgütlenmekte olan islâmcı hareketin karışık ve karmaşık ideolojik söylemi, **Kuran**'dan kaynaklansa da, günümüzde **Kuran**'ın kendisinden daha etkin; gelenek ve göreneklerde **Kuran**'ın "saf" bir etkisi söz konusu değil. Tüm bir toplumsal sistemle dolayımlanarak ve başka ideolojilerle içiçe geçmiş bir halde karşımıza çıkıyor islâm. Dolayısıyla, muhatap almamız, eleştirmemiz ve kadın konusundaki savlarını irdelememiz gereken merci Kutsal Kitap değil, onun bugünkü uygulayıcılan.

İslâmcı Hareketin Kadına Bakışı

Yukarıda islâmın diğer dinlerden ayrı özel bir yeri yok dedim. İslâmcıların bu teze derhal karşı çıkacaklan kesin. **Zaman*** gazetesinde yayınlanan yazıların hemen hepsinde Allah'ın aslında kadını ve erkeği kul statüsünde eşitlediği ve **Kuran**'ın kadınları koruduğu savunuluyor.

Bize sunulan çerçeve şu :Kadın ve erkek Allah gözünde eşittir. Bugün varolan tüm eşitsizlikler, baskı ve sömürü, patriyarka, kapitalizm veya diğer dinlerin, hasılı Batı'nın sebep olduğu haksızlıklardır. Toplumumuz bu çerçeveden çıkıp islam dinine göre düzenlendiğinde, kadının sömürüsü de otomatikman son bulacaktır. Çünkü kadın fuhuş, iş yerindeki sömürü ve istediği gibi örtünememek yüzünden ezilmektedir.

Ne var ki bu islâm toplumunun ideolojik düzey dışında nasıl işleyeceği konusunda net bilgi yok. Daha önemlisi bu söylemde toplumsal gerçekliğin temel bazı kategorilerine hiç yer yok. Baştan sona Batı kapitalizmine lânetle dolu yazıların hiç birinin (sosyalizmden nefret ettiklerini söylemeye gerek yok) alternatif bir iktisadi sistem önerdiği söylenemez. Faiz istemiyorlar ama bankaya evet; viski ve Marlborough istemiyorlar ama ticaret ve ithalata evet; ağır sanayiye, küçük sanayiye evet,

artı-değer ve sömürüye evet. Bütün istedikleri ideolojik/kültürel düzeyde bir islâmi reform, kısacası Batılı olmayan bir kapitalizm. Tüm tarihe statik bir bakışla bakan islamcı ideoloji, maddeci bir tarih anlayışını savunanlara karşı sürekli olarak "Bizi Batı'nın kavramlarıyla anlayamazsınız" savını öne sürerek bir taşla iki kuş vuruyor: Hem statik açıklamalarının yanıt veremediği noktaların üstünü örtüyor, hem de olası her türlü rasyonel tartışma zeminini ortadan kaldırıyor.

Aydın Gençay'ın **Zaman**'da yayınlanan "Kadın Problemi" başlıklı yazısında çok güzel ifade ettiği gibi, yaşama "feministlerle ayrı çerçevelerin içinden bakıyor"lar. Gerçekten de maddecilerle islâmcılar arasında bir "çerçeve" farkı ve sorunu mutlaka olacak. Hatta tam da birbiriyle uyuşamayan bu çerçeveler nedeniyle, örneğin İslâmcı kadın hakları savunucuları ile feministler arasında diyalog kurmak arzulayacağımız kadar kolay olmayacak. (Bu konuya ileride değineceğim.)

* Bu yazıda çeşitli yazarların Zaman gazetesinde çeşitli tarihlerde çıkan yazılarından yararlandım. Gazetenin bir 'Kadın Sorunu' sayfası var: Sayfa 9. Yazı boyunca her ad verdiğimde bir dipnot düşmektense, tarama yaptığım sırada kullandığım sayıların tarihlerini bir kerede vermeyi yeğledim. İlgilenenler gazetenin aşağıdaki sayılarına başvurabilirler: 4.11.87, 25.7.87, 29.7.87, 25.9.87, 29.9.87, 18.7.87, 12.9.87, 20.10.87, 10.11.87

Şimdi, hem feministler olarak bizim İslâmcılarla, hem de radikal islâmcıların devletle "karşı karşıya" geldiği bir örneği, türban olayını ele almak istiyorum. Laik ama müslüman devletimiz, kemalist geleneğiyle islâmi ideoloji arasında yalpalarken üniversitelerde türbanı yasak etti. Radikal islâmcı gruplar bu yasaklamaya karşı demokratik haklarını savunmak üzere gösteri ve protestolara başladılar: "Devlet vatandaşın giyim özgürlüğüne karışmasın!"

Bu somut olayı değerlendirmeden önce türban örneğinde "karşı karşıya gelen" devlet ve islâmcıların birbirlerine gerçekte ne kadar "karşı" olduğuna bir bakmak yararlı olabilir.

Neredeyse bin yıldır islâm ideolojisiyle içiçe yaşıyoruz. İslâm, feodal üretim tarzında hakim ideolojik kerteydi. Kapitalizmde ise laik Cumhuriyet devlet biçimi altında kültürel alana hapsoldu; ekonomik, siyasi kertelerin dışında kaldı. Kemalistlerin iktidardan uzaklaştırıldığı DP döneminden itibaren de islâmcı ideoloji, tarikatlar, hükümetler ve muhafazakâr partiler düzeyinde çeşitli yoğunluklarda öne çıktı. 12 Eylül'den sonra ciddi bir müslümanlaşma süreci yaşadığımız açık. Başbakan hiç bir konuşmasını Allahın adını anmadan bitirmiyor. Demeçlerde neredeyse zamların bile tanrısal buyruk olduğu imâ ediliyor. Ancak öte yandan da dünya kapitalizmiyle en yoğun ilişkilerin yaşandığı, yabancı sermayenin yatak odalarımıza kadar girdiği bir dönemdeyiz. Müslüman, milliyetçi, muhafazakâr ve sonuna kadar "köşe dönücü kapitalist" ANAP'ia daha "pür" bir islâmi

savunanlar arasında bazı çelişkiler basının ve demokrasicilerin ilgisini çekiyor: Müslümanlar 12 Eylül'de islâmcı gençlerin de işkence görmesinden ve üniversiteye türbanla girmemekten şikayetçi oldular. Darbenin kuyruğu onlara da dokunmuştu çünkü. Genel bir demokrasi söylemi çerçevesinde iktidarla ciddi çelişkileri varmış gibi gösterilmeye çalışılan islâmcı grupların bence ANAP iktidarına karşı olduğu tek nokta, devletin kemalist geleneğinin yeterince yıkılmamış olmasından duydukları rahatsızlık. Laiklik konusundan vazgeçilsin, şeriat hükümleri uygulansın, bu grupların bugünkü haliyle Türkiye devletiyle hiçbir çelişkileri kalmayacak.

Bu bakış açısıyla türban olayına ilişkin vurgulayacağım iki nokta var:

1- Devletin vatandaşların giyimine karışmasına karşıyım. Ve herkesin, her konuda örgütlenme hakkını savunuyorum. Bu bağlamda, islâmcılar istiyorlarsa örgütlensinler, türban takmak için mücadele etsinler. Onların ancak bu haklarını savunurum, türban takmalarını değil. Bu ikisi arasındaki farkı görmemek ciddi bir tahlil hatası olur. Genel bir demokrasi anlayışını ve 'sivil toplum'un kurulmasını savunanlar bu yanılgıya düştüler. "İslâmcı kadınların okullara türbanla girmesi'ni savundular ve böylece islâmcıların çerçevesine girdiler. Yanlış tahlil ve yanıtın bu güzel örneği feministler açısından çok öğretici bence.Benim bir feminist olarak türban takmak isteyen kadınlara söyleyeceğim şu olur: "Türban veya başka bir konuda sizin de -ve ama herkesin de- örgütlenme hakkı olmalıdır. Bu kadar. Benim ise sizinle asıl .konuşmak isteyeceğim konu başka. Örtünmenin kadının ezilmesine, cinselliğinin doğurganlığa hapsedilmesine katkısı konusunu düşündünüz mü?"

İslâmcı kadınlarla diyalog kurmanın anlamı benim için, onlara feminizmin kavramlarını, mücadele perspektifini ve islâmın nasıl kadınların sorunlarını yanıtlayamayacağını anlatmak, hepimizin ortak ezilme noktalarını tartışmak, kadınlığımızı nasıl yaşadığımızı birbirimize aktarmaktır. Ne olduğu çok da belli olmayan "demokrasi" için birlikte eylem yapmak değil.

Bir başka somut örnek "Hanımlara Özel Otobüs Kampanyası"nda yaşandı. İslâmcılar **Kadın ve Aile** dergisi öncülüğünde kadınların otobüslerde vb. rahatsız edilmesinden kalkarak,"ayrı otobüs" tahsisi talep eden bir kampanya başlattılar.

Niyet çok açık. Kadınları zaten erkeklerden uzak tutmaya, örtmeye çalışan islâmcı ideoloji ışığında, erkekle kadının "yaşam alanları" ayırılmak isteniyor. Bir harem geleneğinden gelen ve kadının toplumsal yaşama ancak Cumhuriyet döneminde katılabildiği bir ülkede, ciddi bir "geri dönüş" talebi bu.

Bu konuda yanlış bulduğum bir tahlil de feministlerden geldi. **Zaman**'da Aysel Kutar'ın feministlerle yaptığı görüşmede Kumru Tok-

tamış, "kadınlara ayrı, erkeklere ayrı otobüs olmasına kadınları iten nedenler var demek ki" diyerek kampanyayı desteklediğini belirtti.

Kadınlar için erkeklerle birarada yaşamanın **çok zor** bir sürü yönü olduğuna katılıyorum. Ama buradan otobüsleri ayırma talebine atlamak, en azından feministler açısından kavramsal bir yanlışlık içeriyor bence. Tam da bugünkü erkek ve kadın konumlarına karşı çıktığımız, ezilmek, aşağılanmak, taciz ve tecavüz edilmek istemediğimiz için erkeklerin bize bunları yapmasına engel olmalıyız. Bunun yolu yaşam alanlarımızı onlardan ayırmak değil, aynı dünyada mücadele ederek böyle davranamayacak erkeklerin yaşadığı bir dünya kurulmasına çalışmaktan geçer. Kumru'nun "kadınları ayrı otobüs talebine iten nedenler" var demesine katılıyorum ama islâmcı kadınların ayrı otobüs isterken böyle bir rahatsızlıktan çok, islâmi bir yaşam tarzının aşama aşama gerçekleştirilmesi stratejisiyle davrandığını düşünüyorum. Bunu "komplocu" bir bakış olarak niteleyenler çıkabilir ama islâmcılar bu aşama aşama fetih stratejisini o kadar açıkça savunuyorlar ki, bir komplo söz konusuysa bu benden çıkmıyor.

Bu örneğin bir başka öğretici yanı da şuydu (pratikten öğrenmek denen şey bu olsa gerek): Herhangi bir talebi dillendirirken **somut sonuçlarını** mutlaka düşünmek gerekiyor. Diyelim ki ayrı otobüs talebi olumlu bulundu ve belediye kadın ve erkek otobüslerini ayırdı. Peki, erkeklerle aynı otobüse binmek isteyen kadınların durumu ne olacak? Kamusal alanda varolmak bir kadın için zaten çok zor. Mesleğiniz ne olursa olsun bacaklarınıza veya açık yakanıza bakarlar. Hâl bu iken, bir de resmen yaşama mekânlarımız ayrıldığında, erkeklerle birlikte yaşamak isteyen kadınlara ne ad takılacağını düşünmek hiç zor değil. Hatta uç bir örnek ama, insanın aklına o insanın tüylerini diken diken eden "Urun Kahpeye" filmi bile geliyor.

Kadınlar İslâmın Tarihini Yeniden Yazarsa Ne Olur?

İslâmi hareket içinde bir reform talebiyle ortaya çıkan islâmcı kadınların (onlara feminist diyenler de var) söylediklerine gelince... İlk kez 23 Ocak 1988'de Bağlarbaşı'nda düzenlenen" Kadın ve İslâm" panelinde Cihan Aktaş'ın konuşmasında dinlediğim bu reformcu yaklaşım şöyle özetlenebilir.

Tarih sorgulanmalı ve islâmcı erkeklerin taraflı yorumları nedeniyle tarih sahnesi dışında bırakılmış kadın toplumsal yaşama katılmalı. Kadının tarihsel misyonu tüm gücünü kendi yapıcılığı için kullanmaktır, yani aynı anda çocuk doğurmak, şiir yazmak, söylev vermektir. Kadın erkeğe hem destek olmalı (ana, eş, kızkardeş olarak,) hem de kendini gerçekleştirme misyonunu yerine getirmelidir. Elif H.Toros, Zeynep Ünsel, Yıldız Kavuncu, Mualla Gülnaz, Sabire Öztürk, gibi adların Zaman gazetesinde zaman zaman çıkan yazılarının tümünde farklı vurgular ve farklı militanlık

dereceleri ile dile getirdikleri istek şu: Daha pür ve kadını eşit gören bir islâmı **savunabilmek** için toplumsal yaşama katılmak.

Özellikle Elif Toros ve Mualla Gülnaz'ın yazılarında evde erkeğe hizmet ederek yaşayan kadının ezilmesine dikkat çekiliyor. Bir çok önermeleri feministlerin de savunduğu şeyler. Ama yazarlar feministlerle karıştırılmamak konusunda hassas davranıyorlar çünkü feministleri Batı'nın kadın sömürüsüne yanlış tepki vererek cinsel özgürlük talep eden kadınlar olarak görüyorlar (ki bu en iyi yorum. Bkz. Elif Torus'un yazıları.)

İslâmcı kadınların, tarihi yeniden yazma ve toplumsal yaşama belli alanlarda da olsa katılma mücadelesini çok olumlu buluyorum. Genel olarak kadınların kurtuluş mücadelesine tahlil ya da mücadele araçları sunma konusunda büyük bir katkısı olmasa da, islâmcı kadınların kendileri için önemli bir mücadele bu. Kurtuluşumuzun yaşamın her alanında günbegün verilecek mücadeleye bağlı olduğunu bilen bir feminist olarak, islâmcılar arasında kadınların erkek egemenliğini sorgulamasını olumlu buluyorum. Zor ve çelişkili bir uğraşa girdiklerini ama bu çelişkilerin en azından sağlıklı olacağını düşünüyorum. Bir kadın olarak ezilmeye başkaldırı ile islâmcı tevekkülün çatışacağı anlar, sayıları az da olsa bazı kadınların daha radikalleşmelerini sağlayabilir ve islâmcı kadınlar arasından, örneğin bizim "Dayağa Karşı Dayanışma Kampanya"mızı destekleyenler çıkabilir.

O günü görmek gerçekten sevindirici olacak.

BOŞANMAK KOLAYLAŞTI MI?

Nalân Akdeniz

Diyelim ki boşanmak istiyoruz, Medeni Kanundaki değişiklikler bize nasıl yardımcı olabilir?

İlk önce, 743 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun değişen maddelerini birine -en isabetli seçim bir avukat- tercüme ettirmek gerekiyor. Hem dil, hem de anlatım örgüsü olarak kanun maddelerinin ana fikrini çıkarmak pek kolay değil. Okur-yazar olmak yetmiyor. İki kez okudum. Birdenbire yabancılaşıyor insan. Hukukla günlük hayatımız arasındaki uzaklık otuz santimetrelik okuma mesafesinden buz gibi yayılıyor insanın vücuduna. Hayır, bu ipte oynayacak ben olamam diyebilir insan. Hangi madde hangi gerekçelerle işleyebilir, hangi maddenin bilmem (a), (b) bendi, bir diğer madde geçerli olduğunda teknik açıdan işler hale gelebilir vs., vs. karışık... Bu avukatların işi.

"Aslolan hayattır Hatçem" deyip, hukukun gerisinde ilerisinde neler var düşünmeli. Belki o zaman maddeler daha anlamlı olabilir.

Kadın boşanmak istiyor. Belki evlilik eziyete dönüşmüş. Bunun karşılığı kanunda var: "şiddetli geçimsizlik." Meşru bir gerekçe. Ama şu sebepler de olabilirdi: artık hayatını tek başına sürdürme, kendine yeni bir hayat kurmak isteği. Evlilik önünde engel belki. Bunların karşılığı yok kanun maddelerinde. Meşru gerekçe değil. Ayrılma isteğinin sebebi bu ise, zaten pek çok zorluk göze alınmış demektir. Boşanma ve sonraki hayatın zorlukları. Eşlerden hangi tarafın daha kusurlu olduğuna bakılarak karara bağlanan "mağduriyet nafakası"nı da kadın baştan reddetmiş olabilir. Geriye hukuk açısından çözüme bağlanacak pek bir mesele kalmıyor, varsa çocukların velayeti dışında.

Eğer koca da boşanma sürecini benzer şekilde yaşıyorsa, anlaşmalı boşanmalar olarak, senelerdir karı-kocalar boşanıyordu zaten. Son kanun değişikliği bu durumu meşrulaştırdı. Ama bazı zorluklar ilave ederek. Eskiden avukatlar müvekkilleri adına neredeyse bir celsede bitiriyorlardı davayı. Şimdi tarafların mahkemeye kendilerinin gitmesi "hakimin bizzat tarafları dinleyerek iradelerinin serbestçe açıklandığına kanaat getirmesi ve boşanmanın mali sonuçları ile çocukların durumu hususunda taraflarca kabul edilecek düzenlemeyi uygun bulması şarttır." Diyelim ki hakim çocukların velayetini anneye verdi. Haftada iki gün babalarına gidecekler

kararını uygun buldu. Hangimiz hayatımızı makina gibi programlayabiliyoruz? İnsan çocuğuna yabancılaşır.

Tekrar dönelim. Kadın yukardaki gerekçelerle boşanmak istiyor ama adam istemiyor. Yeni değişiklikle, taraflardan sadece biri de dava açabilir.

"Madde 134.- Evlilik birliği, müşterek hayatı sürdürmeleri kendilerinden beklenmeyecek derecede temelinden sarsılmış olursa eşlerden her biri boşanma davası açabilir.

Yukardaki fıkrada belirtilen hallerde, davacının kusuru daha ağır ise, davalının açılan davaya itiraz hakkı vardır. Bununla beraber bu itiraz, hakkın kötüye kullanılması niteliğinde ise ve evlilik birliğinin devamında davalı ve çocuklar bakımından korunmaya değer bir yarar kalmamışsa boşanmaya karar verilebilir."

Ama bu maddenin işleyebilmesi için evliliğin en az bir yıl sürmüş olması gerekiyor. Eğer bir yıl şiddetli geçimsizlik yaşanacaksa yabana atılacak eziyet değil demekten alamıyor insan kendini. Bir yıl boğazlayın birbirinizi, sonra gelin bir karara bağlayalım der gibi.

Kendine ayrı bir hayat kurmak isteyen bir kadının, kocası buna yanaşmazsa, bu isteğini şiddetli geçimsizlikle gündeme getirmesi gerekiyor diyebiliriz. Edepsizlik et derdini anlamasalar da olur hesabı. Zor bir boşanma biçimi. Ayrılmayı istemeyen bir koca ile, hem ayrı bir hayat özlemini hem de davacı olarak daha az kusurlu olmayı başarmak zor.

Hangimiz mahkemede kalkıp hakime, "kan, nefret, dayak yoktur, ama ben artık boşanmak istiyorum, kusurum da yoktur" diyebiliyoruz. Kaldı ki mahkemeden önce bunların çoğu da olmuştur zaten.

Boşanma tiplerini sıralamak, irdelemek hem mümkün değil, hem de anlamlı değil. Yukarıdaki örnekler şunun içindi. Boşanmak isteyen, dahası boşanmak üzere emek sarfeden kadınlar için hukuki zorlukların ötesinde güçlükler var. Bunlarla - dul kadın olmak, analık, ekonomik sorunlar- mücadele süresi göze alındığında hukuksal engelleri aşmak belki de en kolayı.

Yanlız burada bir not düşmek gerekiyor. Boşanmadan tek başına yaşarsanız, zina suçu her an kapınıza dikilebilir.

Diyelim ki, mutlu bir evlilik yaşamıyoruz ama boşanmayı da düşünemiyoruz. bize ne yardımcı olabilir?

Evet bir başlık da bu olabilir. Soruya verilecek ilk temkinli cevap sabır ve faziletlerimiz... Mutsuz bir evliliğe rağmen boşanmayı düşünemiyorsak, boşanma fikrini güvensiz, maceralı bir sürece atılmakla eşdeğer saydığımızdan. Dulluk, analık, geçim derdi, ev derdi, ana babanın en azından sızlanmaları, konu-komşu, etraf...

Boşanma bir talep haline gelmedikçe, bu soruna hukukun da yapabileceği bir şey yok.

Ama erkek boşanmayı gündeme getirir ve ısrarlı olursa... Erkekler genellikle yeni bir evlilik kapıda olduğunda ısrarlılar. Onlar evli iken de pek çok isteklerini kadına rağmen gerçekleştirmiyorlar mı?

Evet erkek boşanmakta ısrarlı olursa, kadın davacının kusurunun daha ağır olduğundan hareketle, boşanma davasına itiraz edebilir, itiraz hakkımızı kötüye kullanmadığımızı ispat ederek, evliliğin devamında kendimiz ve varsa çocuklar bakımından korunmaya değer bir yaranın bulunduğuna hakimi ikna edebiliriz. Dava boşanma ile sonuçlansa bile "yoksulluk nafakası" alabiliriz. Tabii bizi becerikli bir avukatın savunması gerekir.

Hiç kimse mutsuzluğun devamı için bu kadar emek sarfedemez. Başka sorular sormak gerekiyor herhalde. Kadınlar, kendilerine ve hayata karşı güvensizliği kendileri yaratmadılar. Onlar cinsiyetçi işbölümünde bir taraf olarak tarihsel-toplumsal süreçte bu noktaya getirildiler.

Tam bu noktada şöyle bir soru gündemde değil mi: Kadınlar için içselleşmiş olan bu işbölümünün sorgulanmasını korumacı yasalar geciktirir mi, katkıda mı bulunur?

Nafaka, boşanmış kadının ekonomik sorunlarına bir katkıda bulunabilir. Bu katkının dozu bile çok tartışmalı. Diyelim ki ayrılıp beşyüz bin lira nafaka alan bir kadın, yüzbin lira alandan daha mı fazla yaşadığı eşitsizliği sorgulama şansına sahip olacak? Eğer nafaka evlilikle geçmiş senelerin, kamusal alandan uzak ev içine kapalı, dolayısı ile geliştirilememiş becerilerin bedeli olarak alınıyorsa daha anlamlı. Eşitsizlik her ekonomik düzeyde yeniden üretilebilir. Yoksa, yüksek gelirli bir ailede kocasından bir milyon harçlık ya da nafaka alan kadının, yaşadığı eşitsizliği en çok sorgulayan kadın olması gerekirdi. Bütün bunlardan, kadınların eziyet çektikçe daha çok bilinçlenecekleri sonucu asla çıkmamalı. Kadınlar yeteri kadar eziyet çekiyorlar zaten. Ama, bilinç unsurunun eşlik etmediği bir refah sürecinin, bir koruma sürecinin de toplumdaki cinsiyetçi iş bölümünün sorgulanmasını kendiliğinden gündeme getirmeyeceğini söylemek istiyorum. Kaldı ki az gelişmiş ülkelerde,kadınların hayatını kolaylaştıran yasal düzenlemelerin, sosyal kurumların gerçekleşmesi de çok tartışmalı. Kadınların hayatını kolaylaştıracak tüm yasal düzenlemelere tabii ki sahip çıkmalıyız. Ama hukuki kazanımlarımız, bağımsız kadın mücadelesinin varlığı ile daha mümkün ve anlamlı.

Korunmaya muhtaç insanlar olduğumuz yasalarda, bütün toplumsal ilişkilerde yeterince meşru zaten. Bu konumumuzu daha çok meşrulaştırmaya değil neden korunmaya bu kadar muhtaç olduğumuzu, öyle bilinmek istendiğimizi sorgulamaya ihtiyacımız var.

FEMİNİST AVUKATLARLA SÖYLEŞİ

Boşanma Yasası'ndaki değişiklikle ilgili olarak Dayağa Karşı Dayanışma Kampanyası'ndan Canan Arın ve Filiz Kerestecioğlu (Feminist dergisi yazarlarından) ile bir söyleşi yaptık. Feminist avukatlar hukukun sınırlılığını vurguluyor, kadın hareketinin esas yönelmesi gereken hedefin temelde yatan toplumsal ilişkiler olduğuna önemle dikkati çekiyorlar.

SF KAKTÜS : Kanunun meşru saydığı boşanma sebeplerini sıralayabilir miyiz?

Filiz Kerestecioğlu: Sebeplerde bir değişiklik yok. Şiddetli geçimsizlik, zina, pek fena muamele, hayata kastetme, cürüm ve haysiyetsiz bir hayat sürme, terk, akıl hastalığı (en az üç sene sürmüş olan).

SF KAKTÜS : Yeni değişikliklerle boşanma kolaylaştı mı?

Filiz : 134. Maddedeki, "kusuru daha çok olan taraf dava açamaz" hükmü kalktı. Şimdi her iki taraf da dava açabiliyor.

Canan Arın : Evlilikte, şiddetli geçimsizlik ve bunun müşterek hayatı çekilmez hale getirdiğini, taraflar ispat etmek zorunda idiler. Davayı daha az kusurlu tarafın açma hakkı vardı. 134. maddedeki değişiklikle her iki taraf da dava açabilir. İtiraz hakkı daha az kusurlu olan tarafta. İtiraz hakkının kötüye kullanılmadığının takdiri hakimde.

Boşanmanın zorlaştırılması pek çok sorunu beraberinde getiriyor. Diyelim kadın ayrılmam diye diretip senelerce boşanmayabiliyordu. Boşanmamakla kendine de pek çok külfeti yüklemiş oluyordu. Örneğin, kocası ile müşterek hayatı süremiyor, başka biri ile olma şansı da az. Boşanmayı zorlaştırmak, örneğin zina suçunu da gündeme getirebilir.

SF KAKTÜS : Evet 10-15 sene diretip kocasından boşanmamış kadınlar, neredeyse cinsiyetsiz diyebileceğimiz bir hayatı sürdürmeyi yeğleyebiliyorlar.

Filiz : Daha önceden de taraflar anlaşmalı olarak boşanabiliyorlardı. Kusuru bir taraf üstleniyordu. Diğer taraf dava açıyordu. Şimdi anlaşmalı boşanmalar meşru hale geldi.

SF KAKTÜS : Evliliğin en az bir yıl sürmüş olması şartı getirildi. Bu şart yeni galiba.

Filiz : Evet yeni.

SF KAKTÜS : Bir de anlaşmalı boşanmalarda, taraflar adına avukatları davayı yürütüyordu. Şimdi hakimin tarafları bizzat dinleme zorunluluğu getiriliyor.

Canan : Hakim ne kadar saygınsa, avukat da o kadar saygındır. Bu şartın getirilmesi, savunmaya karşı bir güvensizlik yaratır. Diyelim ki eşler çoğrafi olarak ayrılar, biri Almanya'da diğeri Türkiye'de. Ya da mahkemeye gelmeyi psikolojik bir işkence olarak kabul ediyorlar, ya da eşler birbiri ile hiç karşılaşmak istemiyorlar vs. Bunlar boşanmayı zorlaştırıcı faktörlerdir.

SF KAKTÜS : Değişen 134. maddenin üçüncü fıkrası "Boşanma sebeplerinden herhangi biriyle açılmış bulunan davanın reddine karar verilmesi ve bu kararın kesinleştiği tarihten itibaren üç yıl geçmesi halinde, her ne sebeple olursa olsun müşterek hayat yeniden kurulamamışsa eşlerden birinin talebi üzerine boşanmaya karar verilir" deniyor. Bunu açabilir miyiz?

Canan : Burada altı çizilecek nokta "eşlerden birinin talebi üzerine" ibaresi. Boşanmanın reddine dair kesinleşmiş karar var ise ve bu karardan sonra üç yıl içinde taraflar bir araya gelememiş ise, ayrım olmaksızın her iki taraf da boşanma talep edebilecek.

Filiz : Evet, geçici maddede, kanun değişikliğinin yürürlüğe girdiği tarihten itibaren, uygulamaya dair bilgiler şöyle :

Devam eden boşanma davaları; karara bağlanmış olmakla birlikte kesinleşmemiş davalar; reddi kesinleşmiş ama kesinleşme tarihinden itibaren henüz üç yıl geçmemiş olanlar için üç yıl ayrı yaşama şartı getiriliyor. Henüz boşanma davası açmamış olanlar için, geriye dönük olarak bu süre beş yıl olarak öngörülüyor.

KAKTÜS : Yukarıdaki "karara bağlanmış ama kesinleşmemiş" ibaresinden neyi anlamak gerekiyor.

Canan : Mahkeme karar vermiş olabilir. Ama karşı tarafın temyiz hakkı vardır. Ya da taraflar kararı mahkemeden almadıkları sürece de karar kesinleşmiş sayılmaz.

KAKTÜS : 743 sayılı kanunun 9 b. ve 142. maddeleri yürürlükten kaldırıldı. Bu maddeler nelerdi?

Filiz : Boşanmadan sonra, 1 yıldan az, 2 yıldan çok olmamak üzere evlenme yasağı vardı. Bu yasak kalktı. Ama önemli olan 95. maddenin yürürlükte olması. Bu madde sadece kadınlarla ilgili. Boşanmış ya da kocası ölmüş kadına 300 gün evlenme yasağı var. Doğurmakla bu müddet bitebiliyor. Bunun anlamı ne? Kadın boşandığında hamile ise, otomatikman çocuk kadının boşanmış kocasından sayılıyor. Ailenin korunması, yasaların kadın hayatına müdahale etmesine dair bir hüküm bu. Medeni kanunun diğer birçok maddesinde olduğu gibi kadının aleyhine. Kadına karşı güvensizlik. Kadınlar isteyince

çocuk yapabilir. Bir baskı bu. Doğacak çocuğun geleceği için düşünülmüştür denebilir. Bu da ananın değil babanın önemsendiğinin göstergesi. Çocuk babasının nüfusunda olmalıdır yargısı.

SF KAKTÜS : Evet, 95'in yürürlükte olması ile, 94 ve 142. maddelerin kaldırılması birlikte ele alındığında sadece erkeklere boşandıktan hemen sonra evlenme izninin tanındığı açık. Boşanmadan sonra bile evliliğin korunması, kadının hayatına bir müdahale. Belki de çocuk başka birisinden.
144. maddedeki "Yoksulluk Nafakası" için neler söyleyebiliriz?

Canan : Boşanma yüzünden yoksulluğa düşecek eşin, kusuru daha ağır olmamak koşulu ile, diğer eşten mail gücü oranında süresiz olarak nafaka isteyebilmesi sözkonusu. Erkek de kadından nafaka talep edebilecek. Ama kadının hali refahta bulunması gerekir deniyor.

SF KAKTÜS : Kusurlu olmak, nafaka istemeye engel yani.

Canan : Evet.

Filiz : "Nafaka yükümlüsünün kusuru aranmaz" ibaresi de oldukça tartışmaya açık.

SF KAKTÜS : Nafaka, boşanan kadının sorunlarına ne kadar yardımcı olabilir? Ya da nafaka kararının çıkması, kusurun daha az olmasına rağmen o kadar mümkün mü?

Canan : Boşanmış kadının korunması, durumunun iyileştirilmesi insani düzeye nasıl çıkarılabilir? Kadın, bir süre kullanılıp sonra çöpe atılacak bir eşya durumundan nasıl kurtarılabilir? Bu durumu bir nafaka maddesine bağlayıp, hukukla bunu sağlamak mümkün değil.

Filiz : Bence bu, varolan durumu, bu böyledir deyip, kabullenmek demek.

SF KAKTÜS : Yani kadının varolan durumunu meşrulaştırmak oluyor.

Filiz : Buna karşı çıkmak gerekir. Bunun değiştirilmesi yasa ile olacak bir şey değil, başka pek çok şeyde olduğu gibi başka mücadelelerle olacak birşey. Kaldı ki adam yoksulluk nafakasını ne kadar ödeyecek, ödeyeceği miktar ne olacak? Gelirini mal varlığını gizleyebilir, kendini sigortalı gibi gösterebilir.

Nafakanın bir tazminat olarak alınması bana daha doğru geliyor. Toplu veya aylara bölünmüş olarak alınması mantıklı. Bence kadının geçmiş yıllarının bedeli olarak tazminat alması gerekir. Senelerce insanlar 8 saat mesai ile nasıl çalışıyorsa, "ben de çalıştım, bunun da tazminatı budur" denmeli. "Eve ne kadar para geldi, geçim için gerekil miktar nedir, kadına kalan pay nedir?" şeklinde hesaplanmalı. Hiçbir işte çalışmamış kadının, diyelim ki bir sene geçinebilmesi garantilenmelidir. Adaptasyon süreci gözönüne alınmalıdır. Bu yüzden tazminat bana daha mantıklı geliyor.

Canan : Tazminatın talebi, yoksulluk nafakasının var olması kötü değil.

Bak bir örnek vereyim. Eskiden Kadınları Koruma Derneği'ne çok sinirlenirdim. Hayvanları Koruma gibi bir şey. Bu kadını insan saymamak, niye erkekleri koruma derneği yok da kadınları koruma derneği var. Müthiş ağırıma giderdi. Mevcut bir durum için kural konulmazsa, kelimelere dökülmüş ise, buna reaksiyon göstermek gerekir diye düşünüyorum. Zaten böyle bir şey varsa, burda pratik önlem almaya, karşı çıkmanın gereği yok.

Filiz : Görünen köy kılavuz istemez. Kadınlar yoksulluğa düşüyor.

Canan: Bu olayın önlemini almak, ama bu durumu değiştirmek için mücadele vermek gerekir. Bu yapılmasın demiyorum ama acil tedbir ise şu, buna da karşı çıkmıyorum.

SF KAKTÜS : Yasalar tek başına ne kadar anlamlı? Biz bile şimdi yorumlamak için ne kadar gayret sarfettik. Yasalarla gelen değişikliklere sonuna kadar sahip çıkmak, nasıl kullanılabileceğine dair açıklık getirmek gerekiyor. Ama tek başına hukukun da çok anlamı olmadığını bilmek, günlük hayatımızla hukukun arasındaki uzaklığın daralması gerçekten de çok politik bir şey.

Canan : Gayet tabii.

SF KAKTÜS : Değişmesini bırakalım, kullanılabilmesi bile toplumsal politik bir çaba ile mümkün. Kendi taleplerini üretebilen, mevcut yasaları kadınlar lehine zorlayan, işleten kadın hareketi olmadığı sürece, kadınlara dair eşitsizliği üreten meşruluğa hizmet etmenin de çok anlamı yok. Ama kadınlar nafaka almasın mı? Bütün toplumsal sorunlarda hukukun nasıl kullanılabileceğini tartışmak gibi bir anlamı var.

Canan: O kadar çok şeyin değişmesi gerekiyor ki. Düşünceyi değiştireceksin, yaşama biçimini değiştireceksin, eğitim sistemini değiştireceksin. Bir örnek vereyim. İki gazetecinin boşanması için dava dilekçelerini ben yazdım. İki taraf da anlaşmış. Birbirlerinin boğazlarına sarılacak halleri yok. Toplum içinde gene karşılaşacaklar. Dilekçe terbiyeli bir üslupla yazıldı. Haysiyetsizlik, dayak, eve para getirmedi gibi gerekçeler yok. Hakim tanıkları dinledi, davayı reddetti. "Münevver iki insanın bu sebeplerle boşanması mümkün değildir" dedi. Hukukun zoru ile iki insanı biraraya getirmek mümkün mü?

SF KAKTÜS : Hukuk iki insanın hayatına müdahale eden otorite olarak devreye giriyor.

Canan : Kaldı ki bütün kirli çamaşırları hakimin önüne getirmek istemeyebilirsin. Evlenirken kimseyi ikna etmek zorunda olmuyoruz. Boşanırken de kimseyi ikna etmek zorunda olmamalıyız. Hiçbir zaman insanlar arasındaki ilişkileri yazılı kurallarla düzenlemek mümkün değil. Bu bir mantalite meselesi. Kanunlar, kurallar insanlar arasındaki ilişkiyi kolaylaştırmak için konulmuştur.

Bir de kanun kanun içindir deyip mota-mot uygulamak var. Hakimin mantalitesini değiştirmek gerekiyor. Yukarıda verdiğim boşanma davasında, davayı o mahkemeden çektik. Başka bir mahkemede açtık. Boşandılar.

SF KAKTÜS : Aynı gerekçelerle mi?

Canan : Evet.

SF KAKTÜS : Bir önceki mahkemede evlilik kurumunun devamı adına hakim boşanmaya müdahale ediyor.

Canan : Evet. Ama bu arada zina için de uygun ortam hazırlanmış oluyor. Erkek istediğini yapabildiği için, zina koşulları fiilen erkek ve kadın için farklı işliyor. Ama, boşanmaya engel olmak, adam için de koşulları zorlaştırıyor. İnsani ilişkileri zorlaştırıyor.

KAKTÜS : Toplumsal değerler, hukuka da baskın çıkabiliyor. Olumsuz anlamda. Yukarıdaki hakimin boşanmaya müdahalesi tam da böyle bir şey. Toplumsal değerler gerici iken hukukun kendisi de tam bir karabasan haline dönüşüyor.

Filiz : Toplumsal değerler böyle olmasa, insanlar niye illâ evlensinler, sonra da boşanmak için bu kadar uğraşsınlar? Normal hayat içerisinde bir araya gelip, beraber yaşarlar, istemeyince de birlikte yaşamazlar. Ama aile diye birşey olunca hukuk da hakim ile bunu korumaya çalışıyor.

Canan: Hukukçu dediğin çizmeyi aşmamalı. Hukukçu tarafların arasına girip dayatacak insan değildir. Bu insanlar ne istiyorlar, dinleyecek. En uygun şekilde uygulamasını yapacak. Benim görevim onların hayatını kolaylaştırmaktır diyebilecek.

SF KAKTÜS : Özellikle iki feminist avukat olarak hukuka böyle bakarken, hukuku daha anlamlı hale getirecek neler var diyorsunuz?

Filiz : Özellikle yoksulluk nafakasının meşrulaştırılması konusunda, bugün fiili durum bu olabilir. Neye, ne için sahip çıktığını bilmek gerekiyor. Yasalar yoksulluk nafakasını böyle düzenliyor, buna karşı çıkılmayabilir. Nafaka alınsın diye. Ama bizler bu durumu sorgulamalıyız. Başka bir tartışma konusu ama, belki ev işlerinin bedelli hale getirilmesi gerekiyor.

Canan: Herhalde ailenin mal varlığı ile ilgili, medeni kanunun diğer maddelerinin değişmesi gerekiyor. Evlilik içinde mal varlığı ne kadar artmış, tarafların katkıları ne kadar olmuş. Örneğin kadın çalışmamış, erkek çalışmış. Ama kadın ev işlerinin yapılmasını, huzurlu bir ortamın yaratılmasını sağlamış.

SF KAKTÜS : Erkeğin üretebilmesi için, kadın da ev içinde, üretimin devamını sağlayacak yeniden üretimi üstlenmiş. Çünkü bu aileden bekleniyor.

Filiz : Mal varlığının paylaşılmasında da erkeklerin başvurabilecekleri çeşitli hileler olabiliyor. Babamın, anamın diyebilir, başkasının üstünde gösterebilir. Doğru bir mal dökümü bulunamayabilir.

Canan: Başka ülkelerdeki uygulamalar var. Bunlardan örnekler alınabilir.

Filiz: Başka ülkelerdeki uygulamaların hepsi yürütülen mücadele ile kazanılmış. Kanunlar hayata karşılık vermeli. Bu ise, kadınların gerek evlilik, gerekse başka alanlardaki ezilmelerine karşı verecekleri mücadele ile mümkün. Yararlı olabilen şeyleri kullanmak, ama hiçbir zaman meşru saymamak lazım.

Canan : Hukuk statiktir. Yaşam dinamiktir. Birbirlerini hiçbir zaman yüzde yüz karşılamaz. Hukuk "ben her ihtimali göze alarak kural koyacağım" diyemez. Uygulayanların görgü, görüş ve eğitim düzeyi çok önemli. Bu arada verilecek mücadele de önemli tabii.

KAKTÜS : Eğitimden, özellikle toplumsal değerlerin değiştirilmesi, dönüştürülmesi gibi bir süreci kastediyoruz herhalde.

Canan : Medeni Kanunda yapılan bu değişiklikler palyatif tedbirlerdir. Medeni Kanun bütün hukuk sistemi ile birlikte ele alınıp, belirli bir bakış açısından yeniden düzenlenmelidir. Yoksa bir iki maddede yapılacak yarım yamalak değişikliklerle bir yere varmak mümkün değildir.

Filiz : Yasaları yapanlar da erkekler. Kadınların hayatını, ihtiyaçlarını çok fazla bilmeleri, farketmeleri de mümkün değil.

SF KAKTÜS : Zorlu bir süreç var önümüzde. İkinize de teşekkür ediyoruz.

ALMANYA DOSYASI :

Almanya'da

Bir Kadın Toplantısı

Nisan 1988'de, Almanya'da Bonn kentinde, Avrupa düzeyinde "Türkiyeli Kadınlar Toplantısı" yapıldı.Bu toplantıda 15'i ev kadını, 48'i öğrenci, 16'sı işçi, 15'i işsiz, gerisi de öğretmenlikten doktorluğa, gazetecilikten hemşireliğe, ressamlıktan siyaset bilimciliğine çeşitli mesleklerden 162 kadın vardı. Aşağıda bu kadınlardan birisiyle İsveç'te çıkan I n t e r n a t i o n a l dergisinin yaptığı görüşmeyi ve yine bir toplantıya sunulan iki bildiriyi aktarıyoruz. Bildirilerini bize ilettikleri için İsveç Türkiyeli Kadınlar Derneği'ni temsil eden kadınlara ve Hamburg Göçmen Kadınlar Eğitim Grubu'ndan Nuran ile Hiyam'a görüşmesini çevirerek bize gönderdiği için de, Hülya'ya teşekkür ediyoruz.

"International" Dergisinin Hülya'yla Yaptığı Görüşme

Bildiğim kadarıyla sen 1-2 Nisan'da Almanya'da yapılan Türkiyeli Kadınlar toplantısının Organizasyon Komitesindesin. Bu toplantıyı nasıl örgütlediniz?

Bir yıl önce Almanya'da bir toplantı yapılmıştı. 100 kişinin katıldığı bu toplantıda sadece 7 kadındık. Toplantılara neden bu kadar az kadın katılıyor diye düşündük. Bir araya geldik. Biz de bir kadın toplantısı düzenleyebiliriz dedik. Bu girişim böyle başladı. Bir yıl yazışmalarımız sürdü. 7 kadından Almanya'daki 3 kişi olarak bir araya geldik. Nasıl bir toplantı düşündüğümüzü, nasıl bir çağrı yazacağımızı tartıştık. Sonra bir çağrı yazısı kaleme aldık.

Çağrıda ne için bir toplantı önerdiğimizi, hangi konuları tartışmak istediğimizi değiştirilmeye açık öneriler olarak diğerlerine sunduk. İngiltere, İsveç ve Almanya'nın çeşitli yörelerinden girişim komitesinde olan kadınların uzlaşması sonucu çağrı yazısına son şekli verildi. Çağrının Avrupa ülkelerinde en geniş dağıtımını örgütlemeye çalıştık ve çağrıyı alan her kadından da aynı ricada bulunduk.

Çağrı büyük ilgi gördü. Birçok kadın katılacağını bize bildirdi.Bu büyük ilgi bizi bile şaşırttı.1-2 Nisan'da toplantı gerçekleşti. 162 kadın katıldı.

Bu kadınlar hangi ülkelerden gelmişlerdi?

Almanya'nın çeşitli şehirlerinden, İngiltere, İsviçre, Belçika, Hollanda, İsveç ve Norveç'ten.

Türkiye'den gelen var mıydı ?

Evet. Türkiyeden de 2 kadın bu toplantıya katılmak üzere gelmişti.

Toplantı nerede oldu ?

Almanya'da Bonn'da.

Toplantının teknik işlerini nasıl örgütlediniz?

İşim dolayısıyla Gençlik Yurtları'yla ilişkilerim var. Bir arkadaşla birlikte çeşitli yurtlarla irtibat kurduk. Yatma, yeme, toplanma imkanlarının olduğu bir Gençlik Yurdu'nda yer kiraladık. Arkadaş bazı Alman kurumlarından maddi destek de sağladı; böylece kişi başına ödenecek ücret de biraz azalmış oldu.

Kadınlar geldiğinde oradaki organizasyon nasıl oldu?

Bu hiç de kolay olmadı tabii. Bu kadar çok kadın ilk defa bir araya geliyordu, birtakım aksaklıklar ister istemez oldu.

Böyle bir toplantı ilk defa mı oluyor ?

Evet. Gerçi 1985'te Hollanda'da bir Avrupa Göçmen Kadınlar toplantısı olmuş. Ancak bu toplantının yapısı farklı. Göçmen sorunları üzerine. Ayrıca tüm kadın gruplarını, eğilimlerini kucaklamamış.

Bizim toplantıda ise, çeşitli eğilimlerden, çeşitli kadın gruplarından, birbirinden çok farklı düşüncelere sahip kadınlar vardı. Örneğin Belçika'dan, Almanya'dan Hollanda'dan ikinci kuşak genç kadınları katılmıştı. Hatta Almanya'da kadın evlerine sığınmış kadınlar vardı.

Kadın evlerinden bahsettin. Bunların ne olduğunu biraz açıklar mısın?

Almanya'da kocalarının aşırı baskısına, dayağına dayanamayan kadınların çocuklarıyla birlikte geçici olarak sığındıkları evler bunlar. Bu evlerde sosyal danışmanlar var. Bu kadınlara ev bulmalarında, boşanma işlemlerinde yardımcı oluyorlar.

Toplantıda hangi konular tartışıldı?

4 gündem maddesi vardı. İlk madde "Genel Olarak Kadın Sorunu" idi. Burada söz alanlar genel olarak kadının toplumdaki konumunu kendi deneylerinden de yararlanarak sorguladılar.

İkinci madde "Göçmen Kadınlar" konusuydu.

Üçüncü madde 'Türkiye'de 1980'den Sonra Gelişen Kadın Hareketliliği" idi.Türkiye'den gelen arkadaşlar gelişmeler hakkında bilgi verdiler.

Dördüncü madde ise "Geleceğe Yönelik Perspektifler ve Öneriler" üzerineydi.

Birinci konu üzerine tartışmalardan örnekler verebilir misin?

İlk yarım gün bu konu üzerine tartıştık. Çok farklı görüşler dile getirildi. Örneğin yıllardır sosyalist bir kişi olarak politik gruplarda çalışmış, şimdi ise politik kimliklerini sosyalist feminist diye tanımlayan kadınlar vardı.

Kimi kadınlar sol örgütler içindeki deneylerini şöyle anlatıyorlardı: "Sol hareket içinde hep nesne idik. Sol örgütlerde kahve, çay pişirme, toplantılarda örgüt yararına satışlar yapma, yazılanları çoğaltma vb. işler çoğunlukla bize düşüyordu. Erkekler ise konuşmaları yapanlar, kararları alanlar, görevleri belirleyenlerdi." Kadınlar bugün kendilerinin de bir değer olduklarını, erkeklerin yaptıklarını yapabilecek yeteneklere sahip olduklarını anlamışlardı. Bu güce ve enerjiye sahiptiler, geçmişe isyan ediyorlardı. Artık sol hareket içinde 2.sınıf olmak istemiyorlardı. Artık nesne değil özne olmak istiyorlardı. Hareket içinde erkeklerle eşit haklara sahip olmak istiyorlardı.

Kendilerini feminist olarak tanımlayan kimi kadınlar ise tarih boyunca kadınların ikinci sınıf insan konumuna düşürüldüğünü söylediler. Konuşmalarını daha ziyade kadın olarak karşılaşılan baskılar üzerinde yoğunlaştırdılar.

Feminizm üzerine düşünmemiş kimi kadınlar vardı. Onlar "Avrupa ülkelerinde bağımsız bir statüye sahip değiliz, kocalarımız, babalarımız aracılığıyla statümüz var" dediler. Örneğin, Almanya'ya evlenip gelen kadınlar 4 yıl çalışma hakkına sahip değiller. Oturma iznini de kocalarına bağımlı olarak alabiliyorlar. Kocaları Türkiye'ye dönmek isterse, onlar istemese

dahi, birlikte dönmek zorundalar. Kocalanyla anlaşmazlık olur da boşanmak isterlerse bağımsız bir insan olarak "hak'lara sahip değiller.

Burada ikinci kuşak kadınlarından birinin hepimizi duygulandıran sözlerini hatırladığım kadarıyla aktarmak istiyorum:"Sizler Türkiye'ye döneceksiniz. Bizler burada büyüdük, burada yaşıyoruz. Haklarımız için örgütlenmek, inisyatifi ele almak, mücadeleyi kendimiz yürütmek zorundayız. İnsan statüsüne sahip olmak istiyoruz, aynen Almanyalı, Belçikalı, Hollandalı kadınlar gibi."

Bazı kadınlar, konuşmalarıyla kadın olarak ezilmişliklerini iyi bir şeklide sorguladılar, ama feminizme karşı olduklarını da ifade ederek. Bence bu kadınlar sözde feminizme karşı olmalarına rağmen, özde konuşmalarının içerliğiyle feminizmi savunuyorlardı.

Sen feminizmi nasıl tanımlıyorsun?

Feminizm, kadınların cinsiyetlerinden yani kadın olmalarından dolayı uğradıkları baskıyı sorgulamak, bilince çıkartmak ve bundan kurtuluş yolunda mücadele etmektir. Ben sosyalist feministim. Sosyalizmin feminizmle çelişmediğine, tam tersi onu kapsadığına inanıyorum. Sosyalistler, Marx ve Engels'in de Manifesto'da belirttiği gibi, "İnsanın, küçültülen, köle edilen zavallı ve aşağılanan bir mahluk olduğu tüm sosyal ilişkileri altüst etmek" ve "bir kişinin özgürce gelişiminin herkesin özgürce gelişiminin ön şartı olduğu" bir toplumu gerçekleştirmek yolunda savaşırlar. Bu anlamda sosyalist mücadele feminizmi reddetmez. Bu anlamda kendime sosyalist feminist diyorum. Kadınların kurtuluş mücadelesinin sosyalizm yolundaki mücadelenin bir parçası olduğuna ve onu gelişti receğine inanıyorum.

"Göçmen Kadın" konusunda neleri tartıştınız ?

Bu gündem maddesinde Hamburg Kadın Grubu'ndan ve İsveç Türkiyeli Kadınlar Derneği'ndan birer arkadaş, gruplarının deneylerini, önerilerini içeren raporlar okudular. Hollandalı Göçmen Kadın Grupları'ndan kadınlar da sorunlarını, mücadele deneylerini aktardılar. Bu deneyimler bizler için ilginç ve öğretici idi. Örneğin İsveç'teki göçmen kadının konumu ile Almanya, Hollanda, Belçika'da yaşayanlarınki arasında önemli farklar vardı. Bu orta Avrupa ülkelerindeki göçmenlerin sorunları birbirine benziyordu. Ülke insanlarıyla aynı görevlere sahip olmalarına rağmen aynı haklara sahip değildiler.

Göçmen kadınların "göçmen" olmaktan kaynaklanan sorunlarına ek olarak göçmen "kadın" olmaktan dolayı da özgül sorunları vardı. İkinci kuşak kadınları kendi yaşantılarından örneklerle bunları anlattılar. Onların, aileleriyle, Türkiye toplumunun insanlarıyla, yaşadıkları ülkelerin insanlarıyla çelişkileri vardı. Örneğin göçmen kadınlar yaşadıkları ülkelerin yerli kadınları tarafından da ikinci sınıf olarak görülüyorlardı. Avrupalı kadınların gözünde göçmen kadınlar onlardan daha aşağıda, yardıma muhtaç zavallı varlıklardı.

Kadın hareketi içindeki bu ast-üst ilişkisi eleştirildi. Göçmen kadınların yardım beklemek yerine sorunlarına sahip çıkıp, mücadele etmeleri gereği vurgulandı. Bu mücadelenin göçmen kadınları geliştireceğine, Avrupalı kadınlar için de uyarıcı olacağına ve kadın hareketinin ortak talepleri doğrultusunda ortak mücadelenin o şartlarda daha mümkün, daha sağlıklı olabileceğine değinildi.

Üçüncü gündem maddesine geçebiliriz sanıyorum!

Evet. Bu gündem maddesinde, Türkiye'den gelen arkadaşlar 1980 sonrasında ortaya çıkan kadın hareketliliğinin gelişimi hakkında bilgi verdiler. Kendilerinin sosyalist feminist olduklarını söyleyerek yapılan faaliyetleri özetlediler. Türkiye'de yaşanan Dayağa Karşı Dayanışma Kampanyası deneyimi bizler için oldukça ilginçti. Kampanya esnasında yaklaşık 2000 kadının katıldığını yürüyüş eylemi önemliydi. Türkiye tarihinde kadınlar ilk defa ezilmişliklerini doğrudan sorgulayan ve kendilerinin özne olduğu bir eylemi gerçekleştiriyorlardı. 1980 öncesinde de kadınların sol harekete katılımı yüksekti. Kadınlar birçok eylemde yer almıştı ama kadın sorununu konu etmemişlerdi, kadının cinsiyet olarak ezilmişliğini sorgulamamışlardı.

Avrupa ve Amerika'da 60'lı yılların sonunda yükselen kadın hareketinden Türkiye sol hareketi, Türkiyeli politik kadınlar etkilenmemişlerdi. O hareketlerden 15 yıl sonra Türkiye'de bir hareketlilik başlamıştı.

Türkiye'den gelen kadın arkadaşların deneylerini dinlemek, toplantıdaki pek çok kadını heyecanlandırmış, hatta tartışmalar esnasında 5-6 kadın söz hakkını Türkiye'den gelen arkadaşlara vermişti.

Amerika ve Avrupa'daki Kadın Hareketini başlatanlar çoğunluğu üniversiteli, aydın, orta tabakadan gelen kadınlardı. Türkiye'de nasıl oldu?

Türkiye'de de hareketi başlatanlar çoğunluğu akademisyen, öğrenci kadınlar. Örneğin "Kadın Çevresi" yayınevini kuran kadınların çoğu üniversite öğretim üyeleri, yurtdışında öğrenim görmüş, doktora yapmış kadınlar.

Bu kadın hareketlenmesi içinde Avrupa'da olduğu gibi bölünme söz konusu mu?

Başlangıçta birlikteler, farklı yaklaşımlar olmasına rağmen; son dönemde dergiler, dernekler çerçevesinde gruplaşmalar söz konusu, ama eylemleri, feminizmi reddedenler hariç, ortak sürdürüyorlar. Bence bu kadın hareketliliği özerk bir kadın hareketinin gelişme potansiyelini taşıyor.

Özerk bir Kadın Hareketi neden gerekli sence?

Kadınlar toplumda ait oldukları sosyal sınıftan bağımsız olarak cinsiyetleri nedeniyle eziliyorlar, baskı altındalar. Sırf kadın olmalarından dolayı çeşitli baskılar görüyorlar. Burjuva sınıfından olan bir kadın da kadın olarak baskı altında. Bir yanıyla burjuva olmaktan dolayı

proletaryayı sömürüp eziyor ama öte yandan kadın olmaktan dolayı belli bir baskıyı, erkek egemenliğini yaşıyor. Örneğin toplantıdaki tartışmalarda şöyle bir örnek verilmişti: Burjuva sınıfından bir kadın da gece yalnız sokağa çıkamıyor, çıkmaktan korkuyor. Feminizmi reddeden kadınlar; "burjuva kadın taksi tutar" diye karşı çıkmışlardı. Feminist arkadaş; "kadını taksi tutmaya zorlayan neden bir baskı değil midir?" diye cevaplamıştı. Proleter ya da burjuva olsun bir erkeği gece sokağa çıkmaktan alıkoyan bir korku var mı? Oysa proleter ya da burjuva her kadın bu korkuyu yaşıyor.

Bu söylediğin bir husus, başka hangi nedenler var özerk örgütlenmek için ?

Evet. Kadınlar niçin diğer ezilenlerle birlikte örgütlenmek yerine özerk örgütlenmeliler? Daha doğrusu bence, birlikte örgütlenmelerinin yanısıra neden ayrı örgütlenmeleri de gerekli?

Birçok kadın için şu nokta açıklığa kavuşmuş durumda. Diğer örgütlenmeler içinde kadınların kendilerini gerçekleştirmeleri, gelişmeleri genellikle mümkün olmuyor. Örneğin toplantıda birçok kadın şöyle diyordu: "Şimdi ilk defa konuşabiliyorum. Bugüne kadar bu imkanı, bu cesareti kendimde hiç bulamadım. Eğer burada erkekler olsaydı gene de konuşamazdım. Çünkü aptalca şeyler söyleyecekmişim gibi, ya da böyle suçlanmaktan korkardım. Erkeklerin saçmalıyor demesinden çekinirdim. Belki onlar gibi iyi laflar edemiyor olmaktan susmayı tercih ederdim."

Kadınların gelişebilmeleri, erkeklerin egemenliğine girmeden, bağımsız bir kişilikle, onlarla aynı düzeyde, birlikte mücadele edebilmeleri, ayrı örgütlenmelerini gerekli kılıyor.

Özerk örgütlenmenin önemli bir başka gerekçesi de, ezilenlere dahil olmalarına rağmen kadınların orada cinsiyetleri nedeniyle tekrar ezilmeleri. Örneğin bir işçi kadın bir işçi erkekle bir yanıyla aynı konumda, o da işgücünü satıyor, o da sömürülüyor, ama onun sömürüsü iki hatta üç katlı. Erkek işçiyle aynı işi yapmasına rağmen daha az ücret alıyor. Ayrıca aile içinde ev işleri, çocuk bakımı kadın işi görüldüğünden fabrikadaki sömürüsünden gayrı evde de erkeğe her yönüyle hizmet etmek durumunda.

Bütün bunlar kadınların özerk örgütlenmelerinin gerekçeleri. Ama bu örgütlenme kadınların erkeklerle birlikte mücadele şartlarını ortadan kaldırmıyor. Sendikalarda, politik örgütlerde birlikte mücadele söz konusu olacak. Bu birlikte mücadelenin yanısıra kadınlar erkek egemenliğine karşı her alanda mücadeleyi sürdürecekler.

Toplantı nasıl bitirildi, hangi kararlar alındı ?

Toplantının son gündem maddesinde birçok arkadaş toplantıyı çok olumlu bulduklarını söylediler. Senede en az 1-2 kere böyle toplantıların örgütlenmesini önerdiler.

Toplantının ortak benimsediği bir başka eğilim bir Koordinasyon Kurulu oluşturulması ve irtibatın

sürdürülmesi idi. Kurulda 32 arkadaş görev aldı. Bu da çok sevindirici bir gelişmeydi. Normalde insanlar bir görev, bir sorumluluk söz konusu olduğunda çekingen olurlar, orada ise görev almak için bir yarış söz konusuydu. Koordinasyon Kurulunu toplantıya çağırmak girişim komitesine bırakıldı. Toplantının raporlarının yayınlanıp, dağıtılması da benimsendi.

Sonuç olarak toplantı, katılan herkesin katkısının olduğu canlı kolektif bir başlangıçtı. Ümit verici bir potansiyeli yansıtıyordu. Önemli olan bu potansiyelin hep birlikte değerlendirilmesi, geliştirilmesidir.

İSVEÇ TÜRKİYELİ KADINLAR DERNEĞİ'NİN BİLDİRİSİ

Değerli arkadaşlar,

İsveç Türkiyeli Kadınlar Derneğİ'ni temsilen katıldığımız bu konferansa, İsveç'te yaşayan Türkiyeli kadınların selamlarını getirdik. Bu selamla birlikte, İsveç adlı ülkede bir Türkiyeli kadın hareketinin 10 yıllık deneyimlerinin bize kazandırdıklarını, yaşadığımız zorlukları, sorunları, bugün vardığımız perspektifleri de size aktarmak istedik.

Önce, kadın hareketi açısından nasıl bir İsveç'te yaşıyoruz? 60'lı yılların sonu ile, 70'li yılların ortalarına kadar, gelişmiş kapitalist ülkelerin yaşadığı radikal kadın hareketi dönemini İsveç de yaşamış. Kurumlaşmış kadın örgütlerinin dışında ve ona karşı, çeşitli gruplar halinde örgütlenmiş yeni kadın hareketi, kadının ekonomik, ideolojik ve cinsel ezilmişliğine karşı başkaldırmış. Tüm kapitalist dünyadaki bu kadın hareketinin ortak bir çıkış noktası var: İkinci Dünya Savaşından sonra da, birincide olduğu gibi, kadınlar yeniden evlerine gönderilmişlerdi. Savaştan dönen erkeklere yer açılacaktı. Psikologlar ve toplum bilimciler, ansızın çocuğun hayatında ananın oynadığı o çok önemli rolü keşfetmişler ve kadınların savaş süresince edindikleri mevzileri, erkeklere bırakmaları gereğinin teorik zeminini hazırlamışlardı. Fakat 50'li ve 60'lı yılların yüksek konjonktür döneminde, artan işgücü ihtiyacını, bazı ülkeler yabancı işçi ithali ile çözerken, İsveç önce kadın işgücünü tercih etmiş. Daha önce görülmemiş biçimde çalışan kadın sayısı artmış, eğitimli kadınlar çoğalmış. Hızla çocuk yuvaları açılmış. Fakat çalışan kadınların, iş hayatında erkeklerle eşit koşullarda yarışmadıklarını anlamaları için fazla zaman gerekmemiş. Çalışan kadınların % 81'i, ev hizmetlerinin topluma uzantısı demek olan işlerde çalışmakta, toplumun tüm kesimlerinden kadınlar her zaman daha düşük ücret almakta ve erkeklere oranla eğitim olanaklarından daha az yararlanabilmektedir. Ayrıca evin ve çocuğun sorumluluğu da hâlâ kadınların omuzlarındadır. Teknik ve tıp alanındaki gelişmeler, kadına ilk

kez kendi bedeni üzerinde kontrol olanağı sağlamış, sosyal hizmetler kadının aile içindeki yükünü hafifletmiştir ama, kadınlar hâlâ, işte ve aile içinde ikinci plandadır.

Tüm bu derin çelişkiler, gelişmiş İsveç toplumunda da kadın sorununu patlamaya hazır bir konuma getirmiş ve gerçekten de 68 öğrenci hareketleriyle birlikte ve Vietnam savaşının getirdiği ulusiararası dayanışma atmosferinde kadın hareketi patlak vermiş. Kadın hareketinin öncüleri soldan geliyor genellikle ama hareket bağımsız kadın örgütlenmeleri biçiminde gelişiyor. Sol hareketin kadın sorununa isteksiz ve yeteneksiz yaklaşımının, sol hareket içinde kadınlara rutin işler ve kahve pişirmekten başka görev yakıştırılmamasının, kadınların sol hareketten hayal kırıklığına uğrayıp ayrı örgütlenmeye gitmelerinde büyük etkisi var. Kadın radikalleşmesi politik ifadesini mevcut sol partilerde bulamıyor. Ve harekete katılan geniş kadın yığınlarından sol partilere fazla akın olmuyor. Bu olgu hâlâ bugün bile tartışılıyor. Kadın hareketinin, birliğe ve dayanışmaya ve kişi inisyatifine dayanan demokratik yapısının solla bağdaşamamasının nedenlerine değişik yorumlar getiriliyor. Bugün 60'lı yılların idealleri kapitalizmin saldırısı altında. Kadın hareketi ile Marksizmin arası açık. Kadın ezilmişliği ve kadına uygulanan ayrımcılığı inkâr eden yok ama, bir kadın hareketinden söz etmek de mümkün değil. "Kadınların ev köleliğine karşı ve bu köleliği ortadan kaldıracak kolektif toplum hizmetleri için mücadeleleri, toplumda insanlar arasında yeni türden ilişkiler ve yeni türden yaşam biçimi kurma mücadelesidir. Bu mücadele işçi sınıfının mücadelesini yakından ilgilendirir" diyen sol hareketler bile, programlarına rağmen bağımsız bir kadın örgütlenmesini pratikte destekleyememektedirler. Toplumdaki kadın ve erkek insanların, hem toplumsal üretimin, hem de evin sorumluluğunu birlikte üstlenecekleri, hem çocuk eğitimi, hem de insanlığın ve tekniğin gelişmesini eşitçe, birlikte götürecekleri bir toplum ideali henüz programlardadır sadece.

Bugün İsveç'teki kadın hareketi üniversitelere çekilmiş durumda. Feminist araştırmalar yapıyorlar. Kadınların bilim alanındaki çalışmalarını, geleneksel erkek egemen bilim dünyasına kabul ettirmeye çalışıyorlar. Kadınların görünmez kılınmış ve yazılmamış tarihini yazıyorlar. Bu alanda bir diğer eğilim, bir feminist dil, bilim ve düşünce biçimi ve, buradan hareketle, yine geleneksel kadın/erkek kavramı dışında bir kadın kişiliği arayışı içinde. 70'li yılların radikal örgütlerinden bugün hâlâ yaşayanlar da, kendilerini, kadının toplum içindeki konumuyla ilgili araştırmalara vermişler. İyi şeyler de yakalıyorlar.

İsveçli kadınların bugün en çok örgütlü olduğu yerler sendikalar. Bir tek oradan, cılız da olsa, ses çıkıyor. İçinde yaşadığımız kriz dönemi en çok kadınlara vuruyor gene. Burjuva partileri, ev kadınlarına maaş bağlamayı ve analık iznini uzatma önerisini önümüzdeki seçimlerde parola haline getirdiler. Yani, yeniden "kadınlar, eve!" diyorlar. Öte yandan, bir işsizlik önlemi olarak sendikaların öne sürdüğü tam maaşlı 6 saatlik

işgünü talebi kadınlar arasında büyük yankı uyandırıyor. Gelecek günler ilginç olabilir.

Böyle bir İsveç'te biz Türkiyeli kadınların konumu ne? Bugün İsveç'te 20 bin civarında Türkiyeli yaşıyor. Bizim derneğimiz 10 yıl önce, 1978'de birkaç aydın arkadaşın öncülüğünde kurulurken, aslında, "göçmen" sorunlarından yola çıkıyor ve ülkemizin kırsal kesiminden gelmiş kadınlara yönelik çalışmaları hedefliyordu. Bizler, bu kadın arkadaşların birtakım sorunları olduğunu düşünüyor fakat bu sorunları bir türlü yakalayamıyorduk. Kadının yaşamında meydana gelmiş devrimi göremiyorduk bir kere. Bu kadınlar feodal bir toplum ve yaşam biçiminden bir günde çağ atlayarak, İsveç gibi kapitalizmin en gelişmiş ülkelerinden biri olan bir topluma gelmişlerdi. Yaptıklan iş sadece temizlik ve bulaşık da olsa, ücretli işleri vardı. Ekonomik bağımsızlık kazanmışlardı; uzun otobüs ve metro yolculuklarında işe gidip gelirken ve işyerinde, yeni bir toplum yapısı ve yeni türden insanlarla karşılaşıyorlardı. Bu yeni durum kadınlara göreceli bir özgürlük de sağlıyordu. Durumlarından fazla şikayetçi değillerdi. Üstelik, İsveç'in göçmen politikası gereği, İsveç kadınının kazanımlarından da paylarını alıyorlardı. Eğitim olanağı da vardı. Bedava tercüman hizmeti, işsizlik halinde sosyal bürolar da vardı. Biz bir türlü zinciri sürükleyecek halkayı yakalayamıyor, kadınların taleplerini formüle edemiyorduk. Kültürel gereksinimler vardır dedik, şenlikler düzenlemeye başladık. Uzunca bir süre, hep şenlikler düzenledik. Bu şenliklerde davul zurna eşliğinde kısır pişirip yiyor, "kültürümüzü" bu yabancı ülkede korumuş oluyorduk. İsveçliler de geliyordu bu egzotik gecelere. Şenliklerden sonra kadınlar evlerine gidiyor, bizler soran gözlerle birbirimize bakıyorduk. Yorulduk tabii. Koruduğumuz kültürden de memnun değildik, kadınlara bir şeyler verdiğimizden de emin değildik. Belki okuma, yazma öğrettiğimiz kadınlara eğitim de gereklidir dedik; ama İsveçli kurumlarla kavga dövüş düzenlettiğimiz mesleki eğitimlere katılan kadınlar bir süre sonra eğitimi terk ediyorlardı. Temizlik işinden ötesini göremediği için, eğitim için motivasyonu yoktu. O işe de bin yıllardan beri alışıktı, üstelik şimdi maaş da alıyordu. Kısacası onlar adına, onların taleplerini formüle etme çabalarımız sonuç vermemişti. Vazgeçtik kültür gecelerinden. Üye sayımız hızla düştü. Zaten 12 Eylül Darbesi de gelmişti. 12 Eylül'e karşı tavır alan ilk ve tek dernek olduk ve üyelerimizin derneğe gelmesi kocalar tarafından açıkca yasaklandı. Biz de kendimizi "bilimsel" çalışmaya verdik. İsveçli kurumların göçmenleri ele alış biçimlerine eleştirilerimiz vardı. Batı insanının, azgelişmiş ülke insanına, onun beraberinde getirdiği insan değerlerini, deneyimleri, bilgileri dikkate almaksızın koruyucu ve acıyan bir tavırla yaklaşmasına itirazımız vardı. Sonuçta, **Kurumlar Ülkesi İsveç'te Türkiyeli Kadınlar** adlı, bu alanda yapılmış hâlâ en iyi çalışma olarak nitelendirilen bir kitapçık çıktı ortaya. Bir başka çalışmayla, göçmenliğin aile ilişkilerine etkilerini incelemeye başladık. Göçmen sorunlarıyla ilgili her toplantıya katılıyor ve orada üçüncü dünya ülkelerinin insanlarını bıkıp usanmadan savunuyorduk. Gene birilerinin yerine koymuştuk kendimizi ama, böyle toplantılardan birinin ardından, o zamanki çalışma bakanına, televizyondan "biz ülkemize gelmiş göçmenleri kolayca harcıyoruz" da

dedirtmiştik. Bu arada 12 Eylül mültecileri gelmeye başladı İsveç'e. Aydın, politik deneyimleri olan kadın sayısı arttı. Onlara başvurup, derneği anlattık. Krizi birlikte çözmeyi önerdik. 12 Mart mültecilerinin ve diğer arkadaşların dağarcığında, bir kadın çalışması deneyi ve perspektifi yoktu. Yeni gelen arkadaşların çoğu, 70'li yılların ortalarından itibaren yaşanmaya başlamış bir deneyimin içinden geliyorlardı. Belki bizim başaramadığımızı onlar başarır, halkayı onlar yakalayabilirlerdi. Fakat onlar da, bizim başladığımız yerden daha ötesini gösteremediler. 'Taban çalışması çok önemlidir, işçi kadınlara gitmeliyiz" diyorlardı. Derneğin birden bire yüzü aşan üyesi, kendi kadınlık durumunu hiç sorgulamıyor, hep"işçi kadınlarımız" adına, onların taleplerini dile getirmeye çalışıyordu. Onlar da bir yere varamadılar. Biz "eskiler" ise bu arada feminizmi bulmuştuk. Aramıza katılan bazı yenilerle birlikte İsveç kadınının deneylerini inceliyor, başka perspektiflere yaklaşıyor, dernekte olmasa bile kendi aramızda tartışıyorduk. Bağımsız kadın örgütlenmesi demeye başlamıştık. Bu noktada hem kendi örgütlerimizle, hem de kadın örgütlenmesini kadın kitlesini kendi örgütüne bağlamanın aracı olarak gören siyasetlerle çelişkiye düşüyorduk. Kadının çok yönlü ezilmişliği ortadan kalkmadıkça, tüm deneylerin,bağımsız bir kadın örgütlenmesini kaçınılmaz kıldığını, tüm ezilen gruplara kendi ezilmişliklerine karşı mücadele etmek üzere kendi örgütlerini kurma hakkını tanıdığımız gibi, kadınlar da kendi örgütlerini kurmalıdır diyorduk. Acaba sosyalizmden vaz mı geçiliyor şüphe ve endişelerine ve kaygılarına teminatımız vardı. Sosyalizmin kadının kurtuluşunun ön koşulu olduğunda birleşiyorduk. Kadın hareketinin, amacına, mücadelesini ancak işçi sınıfı ve diğer ezilen grupların kavgasıyla birleştirdiği oranda ulaşabileceğini söylüyorduk. Kadın örgütlerinin, siyasi parti ve grupların destek örgütü değil, en geniş kadın yığınlarını kapsayan ve örgüt-içi demokrasi prensibini en geniş anlamda uygulayan örgütler olması gerektiğini öne sürüyorduk. İdeolojik bağımsızlığı değil, örgütsel bağımsızlığı savunuyorduk. Ve bir adım daha ileri giderek, kadın ezilmişliğine ve kadına uygulanan ayrımcılığa karşı mücadelenin ve kadınların bağımsız örgütlerini desteklemenin, işçi sınıfı hareketinde demokratik açılımlar getireceğini tartışıyorduk. Bu anlamda epeyi yol aldık sayılır. Böyle düşününlerin sayısı epeyi çoğaldı. Bize küfür edercesine "feminist" diyen siyasetler var tabii. Ve Türkiye solunun, kadının sorununa geleneksel yaklaşımını sorgulayamayan kadınlar da var. Onlar da aramızda. Ama dernekte, feminizmi tartışan, aileyi sorgulayan, aile içindeki şiddeti irdeleyen toplantılar yapmaya başladık. Başka ülkelerin deneylerini inceliyoruz. Devrim yapmış ülkelerin kadın sorununu ele alışlarına eleştirel yaklaşımlar getirebiliyoruz.

Bir de göçmenlikten kaynaklanan sorunlarımız var tabii. Göçmenlere uygulanan ayrımcılık var, ırkçılık var. 12 Eylül sonrası gelen arkadaşlarla da "taban çalışması" başarılamayınca, kendi sorunlarımızı gündeme getirmeye başladık. İsveç toplumu, özellikle Türkiyeli kadınlar söz konusu olduğunda, kırsal kesimin eğitimsiz ve nitelikli işgücü olmayan kadınlarını ele alma konusunda yöntemler geliştirmişti ama, mesleki eğitimi olan, iş hayatı deneyi olan kadınları ne yapacağını bilemiyor, soruna en iyi niyetle

yaklaştığı noktada bile, bir yığın yanlışlar yapıyordu. Bu arkadaşlar arasında işsizlik hızla artıyordu. İşsizliğe çare olarak bulunan dil kursları, giderek insanlarda psikolojik sorunlar yaratıyordu. Bu konuda talepler üretmeye başladık. 1985 sonbaharında, bir hafta süren bir yatılı seminerde, 20'yi aşkın kadın toplandı. Hem İsveçli kurumlarda Türkiyeli kadın imajını değiştiren, hem de Türkiyeli kadınların olanakları konusunda bilgilenme açısından bilgi alışverişi yaptık. İsveç toplumundan eşitlik istiyorduk. Beraberimizde getirdiğimiz eğitim, bilgi ve deneylerin hesaba katılmasını istiyorduk. Fakat İsveçli kadınlarla yakınlaşma sağlayamıyorduk. Bizler, "İsveç iş hayatında İsveçli kızkardeşlerimizle eşit konumda olmak istiyoruz" dedikçe, onlar "biz eşit değiliz ki, biz de işsiziz" diyorlar. Haklı da oluyorlar. Ama beraber mücadele de önermiyorlar. Göçmen kadınlar, İsveçli kadınlarla, barış hareketinde, çevre hareketinde, uluslararası dayanışma eylemlerinde, ırkçılığa karşı eylemlerde buluşuyorlar. Bu buluşma bile sorunlar yaratıyor. İsveçli kadınların radikalizmi 70'li yılların ortalarında unutulup gitmiş. Üçüncü dünyanın çelişkileri derin toplumlarının, baskı, sömürü ve savaş ortamından gelen göçmen kadınlarla diyalog kuramıyorlar. Bizleri saf buluyorlar. Biz de onları kavgayı unutmakla suçluyoruz. Bugün İsveç toplumunda bir göçmen kadın hareketinden söz etmek mümkün değil. Bazı ileri kadınlar, İsveçli kadın örgütlerinde arayışlar, deneyişler içindeler. Eylemde birlik, kavgayı yeniden başlatabilir diyenler var. Ama ortada aşılması gereken çok engel var şüphesiz. Bu yıl 10. yılını kutlayacak olan İsveç Türkiyeli Kadınlar Derneği'nin deneylerinden, tüm kısırlığına rağmen öğrenilecek şeyler var düşüncesiyle, onları size aktarmayı denedik.

Başarı dileklerimiz ve dayanışma selamlarımızla.

Stockholm, 28 Mart 1988

HAMBURG GÖÇMEN KADINLAR EĞİTİM GRUBU'NUN DENEYLERİ

Bizler 1985'ten beri Hamburg'ta bir kadın eğitim grubu olarak çalışma sürdürüyoruz. Şüphesiz böyle bir grup çalışması yeni bir çalışma değildir. Bunun gibi Bilinç Yükseltme Gruplarının Avrupa ve Amerika'da kadın hareketinin ilk başladığı dönemlerde yüzlerce örneğini, keza bugün Avrupa'da göçmen kadınlar arasında da bu tür grupları görmemiz mümkün. Amacımız yeni keşfedilen bir çalışma, bir mücadele biçimini sergilemek değil; bu güne kadarki çalışmalarımızın deneylerini tüm arkadaşlara aktarabilmektir.

1985 yılında dört kadın arkadaş bir araya geldik. Bu arkadaşlar az çok politik mücadele vermiş ve bugün iş hayatında Almanya'da "Sosyal

dedirtmiştik. Bu arada 12 Eylül mültecileri gelmeye başladı İsveç'e. Aydın, politik deneyimleri olan kadın sayısı arttı. Onlara başvurup, derneği anlattık. Krizi birlikte çözmeyi önerdik. 12 Mart mültecilerinin ve diğer arkadaşların dağarcığında, bir kadın çalışması deneyi ve perspektifi yoktu. Yeni gelen arkadaşların çoğu, 70'li yılların ortalarından itibaren yaşanmaya başlamış bir deneyimin içinden geliyorlardı. Belki bizim başaramadığımızı onlar başarır, halkayı onlar yakalayabilirlerdi. Fakat onlar da, bizim başladığımız yerden daha ötesini gösteremediler. 'Taban çalışması çok önemlidir, işçi kadınlara gitmeliyiz" diyorlardı. Derneğin birden bire yüzü aşan üyesi, kendi kadınlık durumunu hiç sorgulamıyor, hep"işçi kadınlarımız" adına, onların taleplerini dile getirmeye çalışıyordu. Onlar da bir yere varamadılar. Biz "eskiler" ise bu arada feminizmi bulmuştuk. Aramıza katılan bazı yenilerle birlikte İsveç kadınının deneylerini inceliyor, başka perspektiflere yaklaşıyor, dernekte olmasa bile kendi aramızda tartışıyorduk. Bağımsız kadın örgütlenmesi demeye başlamıştık. Bu noktada hem kendi örgütlerimizle, hem de kadın örgütlenmesini kadın kitlesini kendi örgütüne bağlamanın aracı olarak gören siyasetlerle çelişkiye düşüyorduk. Kadının çok yönlü ezilmişliği ortadan kalkmadıkça, tüm deneylerin,bağımsız bir kadın örgütlenmesini kaçınılmaz kıldığını, tüm ezilen gruplara kendi ezilmişliklerine karşı mücadele etmek üzere kendi örgütlerini kurma hakkını tanıdığımız gibi, kadınlar da kendi örgütlerini kurmalıdır diyorduk. Acaba sosyalizmden vaz mı geçiliyor şüphe ve endişelerine ve kaygılarına teminatımız vardı. Sosyalizmin kadının kurtuluşunun ön koşulu olduğunda birleşiyorduk. Kadın hareketinin, amacına, mücadelesini ancak işçi sınıfı ve diğer ezilen grupların kavgasıyla birleştirdiği oranda ulaşabileceğini söylüyorduk. Kadın örgütlerinin, siyasi parti ve grupların destek örgütü değil, en geniş kadın yığınlarını kapsayan ve örgüt-içi demokrasi prensibini en geniş anlamda uygulayan örgütler olması gerektiğini öne sürüyorduk. İdeolojik bağımsızlığı değil, örgütsel bağımsızlığı savunuyorduk. Ve bir adım daha ileri giderek, kadın ezilmişliğine ve kadına uygulanan ayrımcılığa karşı mücadelenin ve kadınların bağımsız örgütlerini desteklemenin, işçi sınıfı hareketinde demokratik açılımlar getireceğini tartışıyorduk. Bu anlamda epeyi yol aldık sayılır. Böyle düşününlerin sayısı epeyi çoğaldı. Bize küfür edercesine "feminist" diyen siyasetler var tabii. Ve Türkiye solunun, kadının sorununa geleneksel yaklaşımını sorgulayamayan kadınlar da var. Onlar da aramızda. Ama dernekte, feminizmi tartışan, aileyi sorgulayan, aile içindeki şiddeti irdeleyen toplantılar yapmaya başladık. Başka ülkelerin deneylerini inceliyoruz. Devrim yapmış ülkelerin kadın sorununu ele alışlarına eleştirel yaklaşımlar getirebiliyoruz.

Bir de göçmenlikten kaynaklanan sorunlarımız var tabii. Göçmenlere uygulanan ayrımcılık var, ırkçılık var. 12 Eylül sonrası gelen arkadaşlarla da "taban çalışması" başarılamayınca, kendi sorunlarımızı gündeme getirmeye başladık. İsveç toplumu, özellikle Türkiyeli kadınlar söz konusu olduğunda, kırsal kesimin eğitimsiz ve nitelikli işgücü olmayan kadınlarını ele alma konusunda yöntemler geliştirmişti ama, mesleki eğitimi olan, iş hayatı deneyi olan kadınları ne yapacağını bilemiyor, soruna en iyi niyetle

yaklaştığı noktada bile, bir yığın yanlışlar yapıyordu. Bu arkadaşlar arasında işsizlik hızla artıyordu. İşsizliğe çare olarak bulunan dil kursları, giderek insanlarda psikolojik sorunlar yaratıyordu. Bu konuda talepler üretmeye başladık. 1985 sonbaharında, bir hafta süren bir yatılı seminerde, 20'yi aşkın kadın toplandı. Hem İsveçli kurumlarda Türkiyeli kadın imajını değiştiren, hem de Türkiyeli kadınların olanakları konusunda bilgilenme açısından bilgi alışverişi yaptık. İsveç toplumundan eşitlik istiyorduk. Beraberimizde getirdiğimiz eğitim, bilgi ve deneylerin hesaba katılmasını istiyorduk. Fakat İsveçli kadınlarla yakınlaşma sağlayamıyorduk. Bizler, "İsveç iş hayatında İsveçli kızkardeşlerimizle eşit konumda olmak istiyoruz" dedikçe, onlar "biz eşit değiliz ki, biz de işsiziz" diyorlar. Haklı da oluyorlar. Ama beraber mücadele de önermiyorlar. Göçmen kadınlar, İsveçli kadınlarla, barış hareketinde, çevre hareketinde, uluslararası dayanışma eylemlerinde, ırkçılığa karşı eylemlerde buluşuyorlar. Bu buluşma bile sorunlar yaratıyor. İsveçli kadınların radikalizmi 70'li yılların ortalarında unutulup gitmiş. Üçüncü dünyanın çelişkileri derin toplumlarının, baskı, sömürü ve savaş ortamından gelen göçmen kadınlarla diyalog kuramıyorlar. Bizleri saf buluyorlar. Biz de onları kavgayı unutmakla suçluyoruz. Bugün İsveç toplumunda bir göçmen kadın hareketinden söz etmek mümkün değil. Bazı ileri kadınlar, İsveçli kadın örgütlerinde arayışlar, deneyişler içindeler. Eylemde birlik, kavgayı yeniden başlatabilir diyenler var. Ama ortada aşılması gereken çok engel var şüphesiz. Bu yıl 10. yılını kutlayacak olan İsveç Türkiyeli Kadınlar Derneği'nin deneylerinden, tüm kısırlığına rağmen öğrenilecek şeyler var düşüncesiyle, onları size aktarmayı denedik.

Başarı dileklerimiz ve dayanışma selamlarımızla.

Stockholm, 28 Mart 1988

HAMBURG GÖÇMEN KADINLAR EĞİTİM GRUBU'NUN DENEYLERİ

Bizler 1985'ten beri Hamburg'ta bir kadın eğitim grubu olarak çalışma sürdürüyoruz. Şüphesiz böyle bir grup çalışması yeni bir çalışma değildir. Bunun gibi Bilinç Yükseltme Gruplarının Avrupa ve Amerika'da kadın hareketinin ilk başladığı dönemlerde yüzlerce örneğini, keza bugün Avrupa'da göçmen kadınlar arasında da bu tür grupları görmemiz mümkün. Amacımız yeni keşfedilen bir çalışma, bir mücadele biçimini sergilemek değil; bu güne kadarki çalışmalarımızın deneylerini tüm arkadaşlara aktarabilmektir.

1985 yılında dört kadın arkadaş bir araya geldik. Bu arkadaşlar az çok politik mücadele vermiş ve bugün iş hayatında Almanya'da "Sosyal

Çalışma" yapan ve çalışmalarında kadınların problemleriyle ilgilenen kişilerdi.

Dört arkadaşı bir araya getiren nedenlerin biri, bireysel çalışmadaki tıkanıklık, yetersizlik ve bu tıkanıklığı aşmak için bizzat kendi bilinçlimizi ortak bir çalışmayla yükseltebilmek; diğeri ise, tıpkı Amerika'daki kadın hareketinde olduğu gibi, yani zenci kadınların beyaz kızkardeşleri tarafından, bizzat kadın hareketi içinde ayırımcılığa tabi tutulmasına benzer şekilde karşılaşılan problemler sonucu, artık nesneler değil, kendi problemlerimizi kendimiz dile getiren insanlar olmak isteyişimizdi.

Bu görevleri belirledikten sonra toplantılarımızı iki haftada bir yapmaya karar verdik. Ancak kadının sosyal gerçekliği olan çocuklarından, ev işlerinden, kocasından, hastalıklardan, iş hayatından ve bunun gibi daha nice sorunlardan dolayı çoğu zaman düzensiz aralıklarla toplantılar yapabildik. Yine aynı nedenler yüzünden toplantılara çoğu kez hazırlıklı gelemedik. Çalışma süresince, her adımda kendisine toplumda verilen rolün bir parça dışına çıkmağa çalıştığında kadının karşılaştığı problemleri en yakıcı biçimiyle yaşadık. Çoğu zaman, bu objektif durumumuz göz önüne alınarak, önceden hazırlanan bir arkadaş konuyu tartışmaya açtı veya hep birlikte okuma yoluna gittik. Tartışmalar içinde birbirimizi daha iyi tanıdık. Hatta daha önce başka bir kadın grubunda çalışma yapmış bir akradaş, ilk defa "bir grupta kendini bulduğunu" ifade etti. Eğitimin yanı sıra, bir arkadaşın herhangi bir problemi varsa -gerek işyerinde, gerekse özel sorunları- üzerinde karşılıklı tartıştık.

Birkaç toplantıdan sonra Hamburg'a yeni gelen ve daha önce kadınlarla sosyal çalışma alanında ilgilenmiş olan bir arkadaş da toplantılarımıza katılınca sayımız beşe çıktı.

Diğer Gruplarla ve Alman Kadınlarıyla Olan İlişkilerimiz

Bizler Hamburg'ta çalışmaya başlayan ilk grup değildik. Daha önce bir grup çalışması yapan ama bir müddet sonra dağılan bir gruptaki kadın arkadaşlar birlikte çalışma yapma istemlerini belirttiler. Geniş bir toplantı düzenledik ve toplantıya aşağı yukarı 15 kadın arkadaş kadıldı.

Tartışmalar sonucunda 15 kişilik bir grubun birlikte toplanmasının zorluğunu göz önüne alarak, belli bir programı takip eden iki ayrı grubun çalışma yapmasını kararlaştırdık. Aynı kitapları okuyacaktık ve iki ayda bir ortak toplantı yaparak birlikte tartışma platformu oluşturacaktık. Ne yazık ki böylesi bir platformu bir çok nedenden dolayı gerçekleştiremedik.

Alman kadınlarıyla olan ilişkilerimize gelince. Avrupa çerçevesinde, ama özellikle Almanya'daki, Bağımsız Kadın Hareketini bize anlatması için bir arkadaşı toplantımıza çağırdık. Alman arkadaş, 1970'lerin başından beri Alman Kadın Hareketi içerisinde bizzat aktif olarak görev almış bir kimseydi ve bize deneylerini anlattı, hareketin tarihçesini ve gelişimini

özetledi. Sonra bizler sorular sormaya başladık. Örneğin hareketin bugün geldiği nokta, hareket ilk başladığında bizzat devrimciler tarafından bölücü olarak nitelendirilmesi, eskiden mücadelede aktif rol almış kadınların niçin bugün sadece "iyi bir anne ve iyi bir eş" olma rolünü üstlendiği, devrimci örgütlere ve erkeklere neden tepkici yaklaşıldığı gibi soruları sorduğumuzda, arkadaşın sanki hayatında ilk kez böyle bir soruyla karşılaşıyormuş gibi "sizlerden böyle sorular beklemiyordum" demesi, göçmen kadınlar olarak bizlerin, en özgürleşmiş Alman kızkardeşlerimiz tarafından bile ancak acınabilen, kendilerine birşeyler öğretilmesi gereken, elinden tutulması gereken, kendi bağımsızlığını kazanması için yol gösterilen insanlar olarak görüldüğümüz yolundaki önceki gözlemlerimizi bir kez daha pekiştirdi.

Bilinç yükseltme amacıyla ağır aksak yürüttüğümüz eğitim çalışması özellikle üç konu etrafında yoğunlaşmıştı: Birincisi: Tarih boyunca kadının ezilmişliği, bunun kökenleri ve buna ilişkin çeşitli teoriler. İkincisi: Modern toplumda kadının ezilişinin somut biçimleri, özellikle günlük hayata egemen olan ve olağan karşılanan biçimler. Üçüncüsü: Kadın hareketinin tarihi, dersleri, diğer hareketlerle ilişkileri, sorunları ve geleceği yönelik perspektifleri. Bu konularda hem Türkçe hem de Almanca kitapları okuduk.

Bu çalışmanın yanı sıra, pratikte yapabildiğimiz işlere gelince: 1987 yılının 8 Mart Dünya Kadınlar Günü ile ilgili hazırlıkları yapılıyordu. Her yıl Hamburg'ta çeşitli Alman kadın gruplarının ve sendikaların düzenlediği 8 Mart Dünya Kadınlar Gününe katılmamız doğrultusunda davet aldık. Diğer yandan gene Hamburg'ta göçmenlere yönelik belli teorik sorunlar üzerinde bir dizi konferans ve tartışmalar düzenleyen bir çevreden 8 Mart'ta kadınlarla ilgili bir seminer vermemiz doğrultusunda teklif aldık.

İki teklifi de kendi aramızda tartıştık ve böyle bir hedefe yönelik bir çalışmanın bu zamana kadar çeşitli aksamalarla yürüyen eğitim çalışmalarımıza bir canlılık kazandıracağı ve bunlara hazırlanırken de bir çok şeyler öğrenip öğretebileceğimiz sonucuna vardık ve görev bölüşümü yaptık.

8 Mart Dünya Kadınlar Günü toplantısı için, Almanlara, orada bize söz hakkı verilmesini, Türkiyeli kadınlar olarak sorunlarımızı dile getiren bir konuşma yapma isteğimizi belirttik. Buna rağmen Almanlar toplantının çağrısına "Die Türken tanzen" (Türkler dans edecek) diye yazmışlardı. Buna isyan ettik. Biz ısrar edip konuşmakta ısrarlı olunca ilk önce verilen 20 dakikalık süre on dakikaya indirildi ve konuşma isteğimiz kabul edildi.

Bu arada grup içinde, on dakikaya indirilmiş de olsa, konuşmayı hazırlamak için görev bölüşümü yaptık. 8 Mart'ta toplantıda 500 kadar dinleyici vardı. İlk önce Almanlar programdaki yerlerine göre sendikalardan, kadın gruplarından tiyatro, skeç vs. leri sergilediler. Bizim sıramız gelmesine rağmen bir türlü sahneye davet edilmedik ve daima daha arkalara

atılmaya başlandık. Bunun üzerine üç arkadaş sahneyi işgal ederek, bizim söz sıramızın geldiğini ve sürekli dışlanmaya çalışıldığımızı belirttik ve konuşmaya başladık. Konuşmamızın birinci kısmında buradaki sorunları bir röportaj biçiminde sergiledik, son bölümde özellikle şu noktayı vurguladık: Alman kadın hareketi sırf kendi hareketinin sorunlarına hapsolursa, tıpkı işçi hareketinin sadece ekonomik talepler uğruna mücadele vermesi ama diğer ezilenlerin mücadeleleri karşısında ilgisiz kalması durumunda olduğu gibi, yenilgiye mahkum olacaktır. Bu çerçevede başka uluslardan gelen ezilen kadınların çıkarları için onlarla birlikte ve bağımsız bir mücadele gereğini vurguladık. Ayrıca sınıfın mücadelesinden kopuk oldukça, kadın hareketinin yenilgiye mahkum olduğu üzerinde de durduk. Konuşma bittiğinde salonda çıt çıkmıyordu. Bize verilen rolü yerine getirmemiştik.

Toplantıyı idare eden arkadaş bu konuşmadan etkilendiğini ve bundan sonraki görevinin yabancı kadınları varolan çalışmalara katmak için mücadele etmek olduğunu söyledi ve bunun için mücadele edilmesini, bizlerle ilişkinin devam etmesini istedi.

Grup olarak ikinci kez dışa açılışımız yine 1987'nin 16 Mart'ında yapılan tartışmalı seminerde oldu. Verdiğimiz seminerin konusu: Avrupa'da Kadın Hareketinin Doğuşu, Gelişimi ve Perspektifleri'ydi. Çok heyecanlıydık, çünkü belki çoğumuz ilk kez belli bir topluluk önünde konuşup görüşlerimizi savunacaktık. Seminer hazırlıklarına büyük bir ilgiyle başlanılmasına rağmen sonuçta bu görev gene gruptaki iki arkadaşın sırtına kaldı. Seminere katılım ve ilgi oldukça yüksekti. Özellikle dinleyiciler arasındaki kadın dinleyicilerin fazlalığı olumluydu ve tartışmalar canlıydı.

Grubun Gelişimi

8 Mart'la ilgili çalışmalarımızdan önce bir arkadaş aramızdan ayrılmış ve iki yeni arkadaş ise grubumuza katılmıştı. Ne var ki daha sonraki çalışmalarımızı belli bir düzenlilikte sürdüremedik. Başında da belirttiğimiz gibi bir yanıyla kadın olarak sorunlarımız vardı. Ama kanımızca, belli bir örgütlenme ve eylem hedefine yönelmeyen, bir yığınsal hareketin parçası olmayan bu tür sırf teorik aydınlanmaya yönelik grup faaliyetlerinin akıbetini biz de yaşadık ve şimdi adeta dağılma aşamasına geldik.

Sonuçlar

Hareketin belli bir aşamasında yararlı olan biçimler bir noktadan sonra gelişmenin önüne bir engel haline gelebilirler. Bizim tecrübemiz de bir bakıma bu genel kuralın bir gerçekleşmesinin ifadesi. Bugün geldiğimiz nokta şu veya bu arkadaşın isteksizliği veya yetersizliği gibi sorunlarla açıklanamaz.

Bizler Kadın Hareketinin başlangıç aşamalarında var olan, bilinç yükseltme grupları gibi bir gruptuk. Bu gruplar bile, o zamanlar yükselen bir kadın hareketinin ifadesi ve öğeleri olmalarına rağmen, belli bir noktadan sonra işlevsizleşmişler ve kendilerini tekrarlamaya başlamışlardı.

Bizler göçmen kadınlar olarak elbette Avrupa'da özellikle 70'li yıllarda yükselen kadın hareketinden etkilenmiştik, ama diğer yandan bu hareketin bir tür geriye çekiliş, dağılma, bunalım döneminde işe giriştiğimiz için, bir bakıma harekete en geç katılan katmanların bir art savaşını verir durumdaydık. Fakat yine de, geç gelmiş olmamız nedeniyle, kadın hareketinin tarihsel tecrübesini göz önüne alarak onun katettiği yolun aynısını kat etmedik, sınırlarımızın da daima bilincinde olduk.

Beklentilerimiz

Çağrının başında da belirtildiği gibi, bu toplantıdan beklentimiz, Avrupa'nın çeşitli kentlerinde ve ülkelerinde bulunan, kadın olarak ezilmişliğinin bilincine varan grup ve kişilerin genel bir örgütlenmesinin ve hareketliliğinin ilk adımı olmasıdır. İnanıyoruz ki, birbirinden bağımsız olarak bir çok grup ve kişi benzer tecrübeler yaşamış ve benzer sonuçlara ulaşmıştır. Tüm faaliyetlerimizi Avrupa çapında birleştirmediğimiz, bilgi ve tecrübe alış verişi yapmadığımız, ortaklaşa tartışmadığımız ve daha büyük eylem ve mücadele hedefleri önümüze koymadığımız müddetçe, küçük grupların ve kişilerin çalışmaları bile bugüne kadarki verimini yitirmeye başlayacaktır.

Bunun için toplantıya büyük umutlarla geldik. Toplantımızın tüm Avrupa'daki göçmen kadınların örgütlenmesinin ilk platformu olması gerektiğine inanıyoruz. Daha büyük katılımlı, daha iyi hazırlanmış daha büyük toplantıları hazırlamanın bu toplantının bir görevi olduğunu düşünüyoruz.

Avrupa'da yaşayan göçmen kadınlar olarak, Avrupa kadın hareketi içinde, onunla birlikte ama ondan bağımsız bir göçmen kadınlar hareketi mümkün ve gerekli midir? Eğer mümkün ve gerekli ise, acil ve temel hedeflerimiz neler olmalı? Bu hedeflere ulaşmak için hangi güçlere karşı, hangi güçlerle birlikte mücadele etmemiz gerektiği, yani stratejimizin nasıl olması gerektiği? Hangi mücadele ve örgüt biçimleri ile milyonlarca göçmen kadın olarak örgütlenip harekete geçebileceğimiz? Bütün bunları gündemimize alıp tartışmamız gereken ciddi sorunlar olarak görüyoruz. Özel olarak bu toplantı ise, bu tartışmaları sistemli olarak nasıl örgütleyebileceğimizin -yani yayın, haberleşme ve sonraki toplantıların örgütlenmesi gibi- tartışılması gereken bir toplantıdır diye düşünüyoruz.

Nuran ve Hiyam

Hamburg, 30.3.1988

NİYE ŞİŞMANIM, NİYE İNCEYİM ?

Şahika Yüksel

Kadın için doymanın ve doyurmanın anlamı çok geniştir. Bir yandan, aile bütçesi ne olursa olsun, kadın her bir bireyin keyfine ve gereksinimlerine uygun gıdaları alıp, pişirip, sofrayı donatmak durumundadır. Dahası, bu sofranın dirlik-düzenlik ve aileye mutluluk kaynağı olmasını sağlamak da onun temel sorumlulukları içine girer.

Kadın olarak, aç olmasak bile sofrada kocaya, sevgiliye, çocuklara eşlik ederiz. Bu arada, ziyan olmasın diye artanları bitirmek de bize düşer. Bu sorumluluklar usulüne uygun gerçekleştirilmezse, istenilenleri toparlamaya para yetmezse, "aile ekonomisini mahirane ayarlayamama" şerefi yine bize düşer. Kızıp, yorulup, bıkıp, yemek yapma işlerine ara vermeye kalkacak olursak, bu bir grev olarak kabul edilir.

Sanki beslemek ve doyurmak varlığımızın gerekçesidir.

- **Başkalarını beslemekle yükümlü olan kadınlar ne zaman yer? Yalnız acıkınca mı ?**

Yemenin, acıkmanın, şişman/zayıf olmanın fizyolojik belirleyenleri bir yana, kadının yaşamında psikolojik-sosyal gerekçeleri baskın gelmektedir. Beden imgesi ve gıdalar arasındaki ilişki kadınların iç deneyimlerinin sembolik bir ifadesidir. Kadın üzülünce, sevinince, bıkınca, cinsel olarak doyumsuz olunca yer. Diğerlerini besleme görevini üstlenmiş olan kadın, kendi gereksinimleri için gelişi güzel yerse, yani şişmanlarsa, ona "açgözlü", "obur", "denetimsiz" denir. Zira yemek yemek özel, ama beden kamusaldır. Gizlice yesek de beden ölçüleri bunu açık eder.

Tarih boyunca kadının dış görünümü, beden ölçüsü, giyip çıkardıkları, elini kolunu nasıl tuttuğu, oturuşu, kalkışı, kısaca nasıl göründüğü varlığının temel ifadesi olarak görülmüştür. O günün, o çevrenin geçerli olan imgesine kendini uyduramayan kadın cazibesini kayıtsız şartsız yitirdiği gibi, kendini denetlemekte de başarısız olarak damgalanıp bir yana itilir. Günümüz ölçülerine göre tanımlandığında şişman kadın çizgi dışıdır.

Adem'e elmayı yediren, işlemediği bir suçtan dolayı cezalandırılan Havva'dan beri sürmektedir bu tartışma.

Bu bağlamda "şişman" ve "zayıf" olmak kadının sahip olduğu diğer özelliklerden bağımsız, yanlı kavramlar niteliğini taşımaktadır. "İnce olmak", cazibeli, sağlıklı, istenen amaçlara uygun olmayı içinde barındırırken, "şişmanlık" tam tersine hastalıklı, denetimsiz, cinsel cazibeden yoksun, cinsellik-dışı olmayı kendiliğinden içeren olumsuz bir kavramdır.

• Sorularımızı nasıl sormalıyız?

Kadını değerlendirmede bedeni mihenk taşı mıdır? Bütün kadınlar tek tip ölçüye uygun "ince" mi olmalıdır? Farklı beden ölçülerine izin yok mu? Bu geçerli tanıma uyum göstermeli miyiz? Tanıma uymayan, "ince olmayan" kadınların yaşama hakları yok mudur? Onlar dans edemez mi, sevişemez mi? Süslenemez mi, koşamaz mı? İnce olmak isteyen bir kadın neden şişmanlar veya şişman kalır? Bütün kadınların "ince" olma zorunluluğunu kaldırsak, onlara şişmanlığı yaşama iznini versek durum hallolacak mı? "Kendimi 'etli-butlu' olarak beğeniyorum" diyen her kadın aslında sosyal koşullanma ile mi zayıflamak istemektedir? Yoksa bu kadınlar "ince" olmaktan ve onun ardından geleceklerden mi ürkmektedir? Salt acıkınca yemediğimiz, başka gereksinimlerimizi doyurmak için de yediğimiz, ne denli yesek de, bu "diğer gereksinimlerin" doyumsuz kaldığı veya geçici olarak sustuğu doğru değil mi?

• Yanıtlardan biri

Kadınların ve feministlerin yemek-şişmanlamak üzerine süregiden sıcak tartışmalarına Suzie Orbach 1978'de yayınladığı **Şişmanlık Bir Kadınlık Sorunudur (Fat Is a Feminist Issue)** adlı kitabında yanıt vermeye çalışıyor. Kadınların beslenme ve bedenleri ile ilgili çelişkilerini gerekçelendiren yazar bu gerekçelere dayanarak çözüm yolları da önermektedir. Orbach'ın anlayışını şöyle toparlayabiliriz. Sürekli yiyenler/atıştırma nöbetleri olanlarda doğal (fizyolojik) açlık süreçlerinin sosyal ve psikolojik mekanizmaları bozulmuştur. Acıkma fizyolojisi konusunda yapılan çalışmalar bu görüşü desteklemektedir. Şişmanların içindeki işaret sistemi, psikolojik, bilişsel, sosyal etkenlerin katkısıyla şişmanı aç olduğuna inandırıp atıştırmayı sürekli kılabilmektedir.

Annelerin, çocuğun her ağlayışında neye ihtiyacı olduğunu düşünmeden besleme eğilimleri, onun acıkmak-doymak ilişkisini tanımasını zorlaştırmaktadır. Aynı şekilde, erişkinde dış bir otorite aracılığıyla -diyetle- yemenin denetlenmesi kendi iç uyaranlarını tanıma ve doyurma olasılığını bozmaktadır. Bu nedenledir ki, diyetlerin çok önemli bir bölümü kısa bir süre zayıflatsa bile uzun dönemde başarısız kalmaktadır.

Kitapta bir başka temel nokta şu: "Zayıf" - "ince" olmaktan farkında olmadan endişelenen kadın şişmanlar veya şişman kalır. Zayıflık endişesi sürdükçe kilo yitimi geçici olacaktır. Şişmanlık kadınla dünya arasında durmaktadır. Kadın kendini kılıfının arkasına bir yanılsama olarak saklar. Erkek egemen bakıştan, bir nesne gibi algılanmaktan kaçmak için gıdayı bir silah olarak kullanır. Ama bunu yaparken aynı zamanda dünyaya girmek ve etkin olarak katılmak yerine, dünyadan ayrı kalıp nesne olma durumunu pekiştirir. Kaçınma ve atıştırma nöbetleri beden ölçüleri nedeniyle duyulan endişeleri, bu zor duyguları bastırma yolu olarak kullanılmaktadır.

Özellikle 1984 yılında yayınlanan ikinci kitabında Orbach kadınların, öfkelerini ifade zorluklarıyla atıştırma alışkanlıkları arasındaki ilişkiye dikkati çekiyor. Kadınların, başkalarının gereksinimlerini karşılamadaki beceri ve özverilerinde tartışılacak bir yön yok. Ama kendileri için bir şey istemeleri, ya da istenene "hayır" demeleri çok kez zordur onlar için. Öfkelerini ifade etmekten korkan kadınlar yemek yiyerek bu duygularını kısmen dondururlar; ama tam bir uyuşma da olmaz. Öfkesinden kaçan kadın sahip olduğu gücü ve canlılığı da yadsır. Ama kaçtıkça öfkesinin kaynağındaki ifade edilmeyen duygu ve isteklerini de dillendiremez. Bu zorluklar kaçınılmaz olarak artar, kısır ve yıkıcı bir biçimde ve hedefinden şaşmış olarak kadının ayağına dolaşır.

İstediğinden fazla yeme alışkanlığının çözümü için, ilk basamakta, yeme ihtiyacının ne zaman ve hangi doyumsuzluk nedeni ile ortaya çıktığının araştırılması önerilmektedir. Yemek yeme ile ilgili sorunları olan kadınlardan oluşan özel bir bilinç yükseltme grubu uygulanmaktadır. Bu tür toplantıların sürdürülmesi kadınların yaşamına ilişkin daha kalıcı değişikliklere yol açabilmektedir.*

Şişmanlık Bir Kadınlık Sorunudur bazı feministler tarafından "şişmanlığın" daha çok kadınların yakalandığı bir hastalık olarak tanımlandığı ve "ince olmanın" da ona çözüm olarak sunulduğu gerekçesiyle sert bir biçimde eleştirilmiştir.

- **Diğer yanıtlar**

Aslında şişmanlık kendi içinde farklılıklar taşır. Tek neden psikolojik-sosyal olmadığı gibi, tıbbi olarak tanımlanmış ideal ölçülerle, "cazip-çekici kadınlar"dan istenen ölçüler eş değildir. Tek tip yaşama biçimlerinin, giysilerin, düşüncelerin ötesine geçen çoğulcu bir anlayış çerçevesinde, daha büyük bedenlere sahip olan kadınların, salt bedenlerinden dolayı aşağılanmalarına ve dışlanmalarına katılamayız. Şişman olmayı seçenler veya seçmeden yaşamak durumunda bulunan kadınlar bedenlerinden dolayı olumsuzlanmadan, keyiflerince yaşayabilmelidir.

* İlk aşamalarda, kilolarımla birlikte duygularımı anlama ve çözülmeyi de yaşadığım benzer bir süreçten

Beyaz/siyah, eşcinsel/değil anlayışına paralel hiyerarşik bir ince/şişman anlayışına, "incelerin" üstünlüğüne ve "şişmanların" bastırılabilmesine kadın olarak karşı çıkmalıyız. Beden ölçüleri bir kadının aşağılanma ve dışlanmasına gerekçe olamaz. Şişmanlık şeklinde oluşturduğumuz kabuktan kendimize bakabilmeliyiz. Şişmanlık bizim dışımızda bir şey değildir.

Bu noktada "Şişman Güzeldir" anlayışının tüm kadınlarca aynı şekilde yaşanmadığını düşünüyorum. Soruları daha farklı sorabilir miyiz? "Nasıl zayıflayabilirim?" değil "Neden şişmanım? Neden inceyim?" Kendi bedenlerinden iğrenip, yaşamlarını belki hiç bitmeyecek şişmanlık sonrası devreye erteleyen kadınların benimseyemedikleri ve uğruna acı çektikleri şişmanlıklarını hepsine öneremeyiz. Ancak şunlar göz önünde tutulabilir: Aslında güce sahip olan veya koruyan şişmanlık değil, ben kendimim. Çözüm, duygularıma sahip çıkmamdır. Bu duygularımı bedenimden ayırabilmeliyim. Şişmanlık bir kendini ifade biçimi olarak yeterli ve doyurucu olamaz.

KAYNAKLAR :
1. Berktay, F.(1987), "Bedendeki Toplum, Toplumdaki Beden", Tarih ve Toplum, Haziran.
2. Diamond, N.(1985), "Thin Is The Feminist Issue", Feminist Review, s.19.
3. Jenkins, T./Smith, H./Burford, B. (1987), "Fat Liberation", Spare Rib, s.182.
4. Lawrance, M.(1987), Fed Up and Hungry, The Women's Press.
5. Orbach, S.(1978), Fat Is A Feminist Issue, I,Arrow Books.
6. Orbach, S.(1984), Fat Is a Feminist Issue, II, Arrow Books.
7. Suner, A.(1988), "Çirkin Kadın Yoktur, Şaşı Toplum Vardır", Feminist, s.4
8. Tanör-Öktem, Ö.(1984), "Acıkmanın Psikolojisi", Pedagoji Dergisi, s.2

Şişmanlık ve zayıflığa nasıl baktığımız da bir kadınlık sorunudur. Karikatür dünyasındaki

sayılı kadın karikatürcüden biri olan Özden Öğrük'ün zayıf ve çirkin (dolayısıyla da erkekierce beğenilmek için herşeyi yapmaya hazır) Banu'yla dalga geçen karikatürleri de "erkek" bakışının çerçevesine hapsolmuş bir anlayışı örnekliyor. • SF KAKTÜS

BİR BAŞKA KADIN

....olmanın bilinci ve çabasıyla yetiştirilmeyen kadınlar toplumun onlar için yarattığı "romantik efsane"nin kurbanı olmaktan kurtaramazlar kendilerini. Aldatılmak, sevdikleri erkek tarafından terkedilmekte veya bir başka kadının yeğlenmesinde değil, büyütülürken kendilerine verilen umutlarda, benimsetilen değerler ve yutturulan düşlerde yatar asıl. Kadınlara, kendilerini sevgiye boğacak, ömür boyu koruyacak, tüm ekonomik olanaklarını onlar için seferber edip maddi manevi tüm gereksinimlerini karşılayacak bir erkek vaad eden toplum tarafından yaratılıp kadına benimsetilen bu sahte düş gerçekleşemeyince de, içine düştüğü mutsuzluğun kendi eksikliği veya bozukluğundan kaynaklandığına inanıp daha da çöker kadın.

Karmaşık güçler dünyasında bir türlü yakalayamadığı, oysa kendinden başka herkesin elde ettiğini sandığı "mükemmel bir ilişki"nin ve onun sağlayacağı mutluluğun peşinde koşar durur. Gene Elizabeth Friar Williams'dan derlediğimiz gerçek bir öykü ile anlatmak istiyoruz Rebecca'nın "Bir Başka Kadın" olma çabalarını.*

Rebecca 30 yaşındaydı ve 6 aylık bir bebeği vardı. Evliliğinde mutsuz olmuş ve kocasından ayrılmıştı. Evlenmeden önce bir süre öğretmenlik yapmış ama bu işten hiç hoşlanmamış, sadece evleninceye kadar kendisini oyalayacak bir iş olarak görmüştü. Evlenir evlenmez de çalışmaktan vazgeçti. Ayrıldıktan sonra, kocasının taleplerinden ve huysuzluklarından uzak, kızıyla daha keyifli ve heyecanlı bir yaşamı olacağından, yaratıcı olmasına olanak tanıyacak istediği gibi yarım günlük bir işi kolayca bulacağından emindi.

Ayrıldıktan sonra Rebecca'yı psikolojik tedaviye yönelten nedenler arasında yalnız başına çocuk yetiştirmenin zorlukları, boşanmış bir kadının karşılaştığı geçim sıkıntısı, çocuğunun bakımına yardımcı olacak birini bulamaması gibi sorunlar vardı ama en büyük şikayeti, en çok özlediği şeyi bulamamış olmasıydı: "Bir erkekle yoğun, uzun süreli ve sevgi dolu bir ilişki." Oysa ayrılmadan evvel heyecan ve doyum veren bir aşk ilişkisi kuracağından emindi. Çünkü hem çekici bir kadındı hem de bu konuda cesurdu; evlenmeden evvel çok popülerdi ve onu münasip bekâr erkeklerle tanıştıracak birçok arkadaşı vardı. Cinsel çekiciliğine güveniyordu ve bunun kendisine eninde sonunda onu mutlu edecek bir sevgili sağlayacağına inanıyordu.

Ayrıldıktan sonra kendisinden genç, yakışıklı,şımartılmış ve kendi kendine hayran biriyle ilişkiye girdi. Rebecca'nın özlediği ve istediği herşeyi temsil etmiyordu bu erkek ama hiç olmazsa takıntısı yoktu. Rebecca sevgilisinin çocukça taleplerine cevap vermeye kalkıştığı takdirde bir yerine 2 çocuğa annelik etmesi gerekecekti; bu durum da ona pek fazla

*Williams, Elizabeth Friar, Notes of A Feminist Therapist, Laurel, 1975, Newyork.

bir duygusal destek ve doyum sağlamıyacaktı. Peki o yakışıklı, çekici ve Rebecca'ya destek olup ona yakınlık gösterecek erkekler nereye gitmişti?

Aradığı sevgi ve ilgiyi kendisi bulamadığından bebeğinin sevgi ilgi ve şefkat taleplerini de karşılamakta zorluk çekiyordu Rebecca. Kızıyla keyifli ve heyecanlı bir ilişki kurmaktan da çok uzaktı, çünkü bebek ve anne çok uzun süre beraber kaldılar mı birbirlerinin sinirine dokunmaları çok olasıdır. Rebecca evliliğinin bozulmasından kendisini sorumlu tutuyor ve bu suçluluk duygusu, eski kocasından bebeğin bakımı için para veya zaman talep etmesini engelliyordu. Bir çok kadın kendilerini evliliğin uyum ve huzurunu sağlamakla yükümlü gördükleri için, evlilikleri yıkılınca bunu kişisel bir sorumluluk olarak yaşar, bir suçluluk ve utanç duygusuna kapılıp, çocukları için bile makul bir nafaka talebinde bulunamazlar. Oysa içinde yetiştikleri kültür onları kendi ayakları üzerinde durup ekonomik bağımsızlıklarını kazanmaya hazırlamamıştır. Çalışmayı birçok kadın bir zorunluluk olarak yaşar; oysa çok az erkek çalışmak zorunda kaldığı için yakınır. Öte yandan birçok erkek de vermek zorunda kaldığı nafakadan dolayı sürekli şikayet eder.

Rebecca'yı terapiye götüren koşulları terapisti şöyle irdeliyor:

"Rebecca'nın kolayca kurabileceğini düşündüğü, 'yoğun, uzun süreli ve sevgi-dolu' ilişki beklentisi hiç de gerçekçi değildi ama bu onun duygusal bir bozukluğu olduğu anlamına da gelmiyordu; çünkü bizim kültürümüz tüm kadınlara bir erkekten sevgi ve koruma bekleyebileceğini öğretir ve bunu, içinde bulundukları koşulları(yaşları, erkeklere ulaşabilecekleri bir konumda olup olmadıkları, etrafta doyum ve mutluluk verebilecek bir eş olma kapasitesinde erkek bulunup bulunmadığı gibi) kale almadan yapar.

Geleneksel yetiştirilişinde hiçbir şey Rebecca'yı, ona sahip çıkan erkeği istemeyeceği bir güne, yalnız yaşamaya veya bir başka erkek veya kadınla eşit koşullarda bir ilişki kurmaya hazırlamamıştı."

Rebecca düşlerindeki erkeğin ufukta görünmediğini ve kültürünün ona vaad ettiği gibi bir erkek tarafından kurtarılıncaya kadar kendisini oyalamaya kalkarsa yaşamını sürdürmesinin çok zor olacağını gittikçe daha iyi anlamaya başlamıştı. Bu duygular da onu burukluğa gömüyordu çünkü Rebecca toplumun kadınlara yönelik sahte vaadlerinin kurbanı olduğunu hissediyordu.

Bir süre sonra karşılaştığı gerçek engelleri değerlendirebilecek bir düzeye geldi Rebecca; bu engeller onda bir bozukluk olduğu için çıkmamıştı yoluna; sadece boşanmış ve çocuklu bir kadının yaşamının gerçek koşulları, düşlediklerinin aksine, çok zordu. Terapiye başlamadan ' Rebecca kendisini hiç kimsenin olmadığı kadar mutluluktan mahrum [illegible]ş hissediyordu. Toplum ona sevgi dolu bir erkek tarafından kollanıp korunacağını vaad etmişti. Oysa, Rebecca girdiği ikinci ilişkide sevgilisin-

den hoşlanıyordu ama o da düşlerinin erkeği olmaktan çok uzaktı. Kısa bir süre önce karısı ve çocuklarından ayrılmıştı. Rebecca da, tıpkı geçen sayıda öyküsünü anlattığımız Marion gibi, erkeği onun istediğinden çok daha fazla görmek arzusundaydı. Rebecca küçük kızı dolayısıyla evden zor çıkıyor, buluşacakları gün sevgilisinin onun evine gelmesini istiyordu; erkek ise, yeni kavuştuğu özgürlüğünün tadını çıkarabilmek için dışarı çıkıp gezmeyi ve Rebecca'nın onun evine gitmesini yeğliyordu. Bu sorunlar aralarındaki gerginliğin kaynaklarından sadece birkaçını oluşturuyordu ve Rebecca bıkıp usanmadan şikayet ediyordu. Terapiye başladığında sürekli vurguladığı şuydu: 'Şu anda yaşadığım ilişkiyi değil gerçek bir ilişki istiyorum.' Terapi sırasında Rebecca, 'gerçek ilişki' dediği şeyin tam du şu anda yaşadığı ilişki, düşledlği ilişkinin ise bir efsaneden ibaret olduğunu kavrayınca bayağı sarsıldı.

O tür bir düşsel ilişkiyi nereden bulacaktı? Bu düşün vaad ettiklerini yerine getirebilecek kim vardı etrafta? 'Gerçek bir ilişki' dediği şeyin iki insan arasında nasıl oluştuğunu düşünüyordu acaba? Öğretmenlikten kurtulmak için tekrar okula gitmesi, çocuğuna bakıcı tutabilmek için de çalışması gerekiyordu Rebecca'nın. Çocuğuna annelik yapabilmek için, okul ve iş için harcadığından artakalan zaman ve enerji ise değil mükemmel, orta halli bir ilişkiyi bile beslemeye yeterli değildi.

Bu öykünün sonu romantik edebiyattaki veya toplumun kadına vaad ettiği gibi mutlu bir son değil. Terapi Rebecca'ya kendisinin tüm ekonomik gereksinimini karşılayacak ve duygusal yaşamını salt ona hasredecek bir erkek bulmasını sağlamadı, ama başka olumlu sonuçlar yarattı. Rebecca artık kendisine daha az acıyor ve yaşama daha az içerliyordu. Çünkü kendisini hâlâ bir kurban konumunda görmekle birlikte, bu durumun kendindeki bir eksiklikten veya sinir bozukluğundan kaynaklanmadığını anlamıştı.

Artık salt kendisinin birşeylerden mahrum edildiğini hissetmiyor, tüm kadın cinsinin kendisi gibi, yaşama gerçekçi bir biçimde hazırlamayan bir yetiştirme tarzının kurbanı olduğunu görüyordu. Çocukluğunun romantik hedeflerinin ne denli sahte olduğunun farkına varmıştı ve onları gerçekleştirememiş olmanın suçluluğunu ya da eksikliğini taşımıyordu sırtında. Varolan enerjisini şimdi bulunduğu yerden tekrar başlamak için kullanabilirdi. Gene acı çekebilirdi ama kendisini güçsüz kılan umutsuzluktan, aşağılık ve yetersizlik duygularından, huzursuzluktan kurtulmuştu. Terapinin sağladığı bir başka sonuç da, eski kocasından çocuğunun bakımı ile ilgili maddi ve manevi yardım isteyebilecek kadar suçluluk duygusundan kurtulması oldu Rebecca'nın.

Nural Yasin

"SF KAKTÜS"ÜN OKURLARLA SOHBET TOPLANTISININ ARDINDAN

4 Haziran Cumartesi günü BİLSAK'ta 'Okurlarla Sohbet' toplantılarımızın ilkini yaptık. Bu toplantılardan esas olarak üç şeyi umuyoruz: Herşeyden önce, KAKTÜS'ün içeriği ve biçimi konusunda eleştiri, uyarı, öneri almak; ayrıca, KAKTÜS'ün okurlarıyla ilişkisini edilgin bir okur-yazar ilişkisinden çıkarıp, ortak çalışma ve araştırma grupları oluşturmak; ve bunların yanısıra, genel bir ideolojik-teorik tartışma ortamı oluşturmak.

İlk sayımızda, "Biz Sosyalist Feministiz" yazısında kendi ideolojik konumumuzu açıklamaya çalışmıştık. Bu konuda bir ilk tartışmayı sürdürebilecek malzemeyi şimdilik sunmuş olduğumuzu düşündük. Bu yüzden, açış konuşmamızda, daha çok, derginin özgül hedeflerine ve biçimsel özelliklerine değindik. İki aylık bir dergi çıkarıyor olmak, bu aşamada, bilinçli bir seçimimiz; bunun bizim açımızdan oldukça belirgin nedenleri var; kısaca bunları özetlemeye çalıştık. Derginin biçimi ve üslubu konusunda ise, o güne kadar almış olduğumuz eleştirilerin bir bölümüne katıldığımızı ve bu uyarıları gelecek sayılarda göz önünde tutacağımızı belirttik. Başka bazı eleştirilerin ise, gerek "feminist üslup"a ilişkin olarak, gerekse de "1980 öncesi sol erkek söylem" ifadesinde dile gelen ruh hali konusunda, temel bazı ayrılıklardan kaynaklandığı kanısında olduğumuzu ve dergide kullandığımız üsluba bu yanıyla sahip çıktığımızı söyledik.

Tartışma, **KAKTÜS**'ün özgül amaçlarından çok, genel olarak sosyalizm-feminizm ilişkisi üzerinde yoğunlaştı. Bu bağlamda, **Feminist** dergisinden kadınlarla aramızda ideolojik-teorik bir tartışmanın başlamış olması bizim için sevindirici oldu. Gerçi bu konuda bazı eleştiriler aldık: **Feminist** dergisi kadınlarıyla, toplantının son bölümünde, başkalarını dışlayacak bir iç tartışmaya girdiğimizi söyleyenler oldu. Bu eleştirilere

katılıyoruz. Ama bu ilk sohbet toplantımız olduğu için, bütün beklentilerin gerçekleşmemiş olmasını da doğal karşılıyoruz. Bizim için belki en önemlisi, geçmişte hiç tartışmamış olduğumuz kadınların katılımıydı. Toplantıdan umduklarımızın bir bölümü bu anlamda gerçekleşti.

KAKTÜS'ün özgül amaçlarına gelince. Belki henüz yalnızca bir sayının çıkmış olması yüzünden, bu konuyu doyurucu bir biçimde tartışamadığımızı düşünüyoruz. **KAKTÜS**'ün hedeflerine ilişkin olarak en çok soru örgütlenme konusunda geldi. Bu genel konunun tekil bir örneği sayılabilecek bir soru, üniversite öğrencisi kadınlarla ilgili olanıydı. Nerelerde ve nasıl örgütlenmeyi hedeflediğimiz, buna bağlı olarak da, üniversiteye "girmeyi" düşünüp düşünmediğimiz türünden sorulardı bunlar. Bu soruları yanıtlarken, bir yandan kadın örgütlenmesi anlayışımızı özetlemeye çalıştık, öte yandan da neden "dergi" olmayı seçtiğimizi: Kadın hareketine, baştan, genel geçer bir örgütlenme modeli sunmayı doğru bulmadığımızı; bunu kadın politikası açısından yanlış bir tavır olarak gördüğümüzü söyledik. Dergi oluşumuzun nedenlerini açıklarken, bu aşamada genel politik pozisyonları oluşturmayı gerekli bulduğumuzu, dergide kadın politikası anlayışımızı tartışmayı amaçladığımızı dile getirdik. **KAKTÜS**'ün sayfalarının, 'Okuyucu Mektupları'nın ötesinde de, her tür kadına açık olduğunu; onları, kendi sorunlarını dile getirmek ve tartışmak için bu sayfaları kullanmaya çağırdığımızı; bizi besleyecek ana kaynaklardan biri olarak bunu gördüğümüzü anlatmaya çalıştık.

KAKTÜS'ün önceden belirlenmiş, ucu kapalı bir gündemi yok. Üniversite öğrencisi olsun olmasın her kadının kadınlık durumu bizi ilgilendiriyor. Bu kadınlar adına konuşmak, onların mücadele verdikleri alanlara "girmek" yerine, onları **KAKTÜS** aracılığıyla kendi sözlerini söylemeye çağırıyoruz.

SF KAKTÜS umduğumuz çeşitliliğe, ancak, bu tür bir karşılıklı etkileşimle ulaşabilir.

SF KAKTÜS

ERKEKLER KADINLARI KONUŞUYOR !

19 Mayıs günü "Gençlik Günleri" bağlamında "Kadınlar Ne İstiyor?" konulu bir panel düzenlendi. Fatmagül Berktay'ın yönettiği panele, konuşmacı olarak, AYIRIMCILIĞA KARŞI KADINDERNEĞİ'nden Firdevs Gümüşoğlu, FEMİNİST dergisinden Ayşe Düzkan ve SF KAKTÜS'ten Gülnur Savran katıldılar.

Fatmagül, açış konuşmasında, kadınların kendi sözlerini söylemeye ve kurtuluşları için erkeklerden ayrı örgütlenmeye başlamalarının önemini vurguladı. Fatmagül'ün, ayrı örgütlenmeleri bir yana, kadınların "çok konuşmaları"nın bile erkekleri rahatsız ettiği yolundaki gözlemi, daha sonra tartışma sırasında doğrulandı: Erkekler, sözü kadınlara bırakmamak için neredeyse özel bir çaba gösterdiler.

İlk tur konuşmalarda, Firdevs küçük kızlara "kadınlık rolü"nün ne tür yollarla benimsetildiğini anlattı ve toplumun her alanında kök salmış olan ayırımcılığa karşı kadınları örgütlenmeye çağırdı; bu ayırımcılığa karşı feminist bilincin gerekliliğini savundu. Ayşe bu ayırımcılığı erkeklerle kadınlar arasındaki iktidar ilişkilerine bağladı. Erkeklerin kadınlar üzerindeki iktidarının temelinde, kadınların emeğinin ürününe erkeklerin el koymasının ve buna dayalı sömürünün yattığını savundu. O da erkeklerin toplumsal iktidarına kadınların cevabının feminizm olduğunu söyledi. Kendisinden önceki konuşmacıların erkek egemenliği sergilemelerine katıldığını belirterek sözlerine başlayan Gülnur, bu egemenlik karşısında kendisinin nasıl bir feminizmi savunduğunu anlattı. Bu bağlamda, sosyalist feminizmden ne anladığını ve neden sadece feminist olarak nitelendirilmekle yetinmediğini açıkladı.

İkinci tur konuşmalar, feministlerin kadın hareketine ve kadın örgütlenmesine nasıl baktıkları üzerinde yoğunlaştı. Her iki turda da, konuşmacılar, ayrılıklarını saklı tutmakla birlikte, daha çok ortak noktaları

üzerinde durdular. Firdevs'in "ayırımcılık" dediğine Ayşe "iktidar", Ayşe'nin "sömürü" dediğine Gülnur "ezilme" diyordu, ama tahlil farklılıkları ne olursa olsun, erkeklerin kadınlar üzerindeki egemenliğine karşı dayanışma içinde mücadele vermekten yana oldukları açıktı.

Açık olan bir başka şey daha vardı. O da, erkeklerin bu kararlılık karşısında en azından tedirgin olduklarıydı. En "yandaş"ından en "düşmanca"sına kadar, çoğu erkek konuşmacı ortak bir "mantığa" sığınıyordu: "Eziliyorsunuz; onun için boş yere mücadele etmeyin!" türünden bir mantıktı bu. "Geleneklerimizin, kültürümüzün, İslâm dininin bizi çepe çevre sardığı bir toplumda bu çaba abes değil miydi?" Ya da: "Kadınların büyük bir çoğunluğu erkek egemenliğini içselleştirmiş, özümsemişti. Biz, bir avuç kadın, şurada bacak bacak üstüne atmış ne konuşuyorduk ki?" Ve hatta: "Burada bile erkekler kadınlardan çok söz alıyor. Bu hâlinizle nasıl mücadele edersiniz?" gibi "tehditkâr" sorular geldi.

Gerçekten de, kalabalık izleyici kitlesinin çoğunluğunu kadınlar oluşturuyordu belki, ama sözün çoğu yine erkeklere kalmıştı. Bütün bu sayılan "engeller", tam da, kadınların neden kendi mücadelelerini vermeleri gerektiğini açıkça gösteriyordu. Ayrı örgütlenmenin başka nedenlerinin yanı sıra, o günkü tartışmalarda erkeklerin sözü böylesine tekelleri altında tutmaları, kendi başına, toplantılarımızın birçoğunu erkeklere kapalı yapmamızın doğruluğunu bir kez daha ortaya koymuştu.

Kadınların ayrı örgütlenmelerine gelen itirazların dışında, erkekler bizi bir de kadın hareketinin "programı" konusunda "köşeye sıkıştırmaya" çalıştılar. "Hemen, şimdi, burada, taleplerinizi sıralayın" tavrı çeşitli biçimlerde dile geldi. Kadın hareketinin doğası gereği farklı gruplardan oluşan, parçalı bir yapı taşıdığını, genel bir ortak anlayış çerçevesinde her grubun farklı öncelikleri olduğunu/olacağını anlatmamız, bizden bir siyasal parti gibi davranmamızı bekleyenleri ne kadar doyurdu bilmiyoruz, ama farklı düzeylerde taleplerimiz olduğunu ve bunların birçoğunun kapitalizmin ötesine işaret ettiğini galiba iletebildik.

Panel, feministleri "köşeye sıkıştırmak" için gelenlerin eli boş döndükleri bir toplantı oldu. Sadece bu nedenle, ideolojik gücümüzü ortaya koymak için bile, herşeye karşın, zaman zaman erkeklere açık toplantılar düzenlemenin anlamlı olduğunu düşünüyoruz.

SF KAKTÜS,

AYRIMCILIĞAKARŞI KADINDERNEĞİ BİRİNCİ YILINI KUTLUYOR

29 Mayıs 1988'de, "Ayrımcılığa Karşı Kadın Derneği" kuruluşunun birinci yılını kutladı. Maltepe'de tuttukları salonun her köşesini çeşitli pankartlarla donatmışlardı. Bazıları şöyle idi: "Toplumun karar ve yönetim organlarından dışlanmaya hayır!", "Tüm kadınlar dayanışmaya!".

Dernek başkanı Zehra Başar yaptığı açılış konuşmasında, toplumda kadınlara karşı uygulanan ayrımcılığa karşı mücadele edilmesinin önemini vurgularken bu yolda atılacak adımlarda derneğin önemli bir araç olduğunu söyledi.

Kadınlar üzerine kitapların ve el yapımı ürünlerin yer aldığı standlar kurulmuştu. Grup Bengi Türkü, Nazlı Bektaş gibi grup ve sanatçıların katıldığı şenlik, Deniz Türkali'nin salondaki kadınlarla birlikte söylediği "Kadınlar Vardır" şarkısıyla sona erdi.

Yaklaşık bir yıldır "Dayağa Karşı Kampanya'da birlikte çalıştığımız **AKKD**'li kadınlarla ileride de birlikte olma umuduyla, Şenliğiniz kutlu olsun.

SF KAKTÜS

KETEN

ÇARŞAFLAR

Dacia Maraini

"Keten Çarşaflar" adlı öykü Dacia Maraini'nin 1968 yılında yayınlanan Mio Marito (Kocam) adlı kitabından.
Çevirdiği öykülerden birini KAKTÜS'te yayınlanmak üzere bize verdiği için Canan Batıman'a teşekkür ediyoruz.

Bu sabah keten çarşaflarımda şöyle kocaman bir delik buldum. Bunu yapan, o aptal sigaralarıyla Elena'ydı eminim. Bembeyaz çamaşırlarıma nasıl düşkün olduğumu, bu keten çarşafların çeyizim olduğunu ve benim onlarla nasıl gurur duyduğumu ve onları nasıl kıskançlıkla koruduğumu bilmesine rağmen yaptı bunu.

Giorgio yeni uyanıyordu ve her zamanki gibi kahve diye haykırdı. Zaten ben de mutfakta kahve hazırlıyordum. "Geliyorum", diye seslendim. Hemen fincanları raftan aldım.

Sütü ısıttım, dört dilim ekmek kestim, hepsini tepsiye yerleştirdim ve yatak odasına götürdüm. Kapıyı dizimle açtım. Giorgio ve Elena yatakta beni seyrediyorlardı. Giorgio hafifçe doğrulmuştu. Başını yastığı dayamış, pijamasından kıllı göğsü gözüküyor. Elena daha yatıyor. Kocaman, yuvarlak kafasıyla örtünün altından bakıyor, uykulu. Büyük, mavi gözleri tembel temoei bana bakıyor.

"Nereye koyayım?

"Buraya canım."

"Nereye buraya?"

"Dizlerime."

"Elena uyuyor daha." Yalnızca birşey söylemiş olmak için söyledim bunu. Uyumadığını görüyordum.

"Uyumuyorum. Bana süt getirdin mi?"

"Evet, tepside. Ah, görüyor musun şekeri unutmuşum."

"Koş da getir, civcivim."

Kaç kere söyledim ona, bana civcivim deme diye. Ama dinleyen kim? Hemen mutfağa girdim, şekeri alıp, süt fincanının yanına koydum.

"Öğlene bize ne yapacaksın bakalım, civcivim?"

"Lütfen bana civciv deme."

"Ben senin kocan değil miyim? Bir kocanın kansını nasıl isterse öyle çağırma hakkı vardır."

Elena tembelce doğruldu, güldü. Bir elini tepsiye uzattı, tepsi de Giorgio'nun dizlerinde sallanmaya başladı. Sonra bir dilim ekmek alıp süte bandı.

"Otursana buraya, civcivim."

"Ben yedim."

"Olsun, yine de otur. Bu gece ne rüya gördüğünü anlatsana."

"Ben rüya görmem."

"Mümkün değil."

"Sahi söylüyorum, hiç rüya görmem ben."

"Kötüye işaret ama bu."

"Neden?"

"İçinin bomboş olduğunu gösterir."

Elena yine gülmeye başladı. Giorgio'nun her söylediğinde bu kadar gülecek ne buluyor anlamıyorum. Ama genelinde de her şeye gülüyor zaten. Kafasını salladığında, saçları gözlerine, yanaklarına düşüyor. Giorgio onun gülmesinden çok hoşnut. Saçlarını nasıl salladığına bakıp, memnun gülümsüyor.

Düğünümüzden sonra çok şey değişti. Özellikle de Elena bize geldikten sonra. Dışarıya karşı hayatımızda değişen pek bir şey yoktu, ama gerçekte çok şey değişmişti.

Onu eve ilk getirdiği günü hatırlıyorum. Kapıyı açtığında elini tutuyordu. Sevinçle:

"Ada, sana bir arkadaş getirdim," dedi.

"Ne arkadaşı?"

"Senin ve benim arkadaşımız. Artık bizimle birlikte oturacak."

"Ama tanımıyorum bile onu."

"Tamam işte, tanıman için şimdi vaktin var."

"Nerede yatacak peki?"

"Büyük yatakta, benimle. Senin için bir şey farkeder mi?"

"Büyük yatakta mı? Keten çarşaflarımda?"

"Eğer istemiyorsan pamuklu bir şeyler alırım."

"Yok yok, kullan benimkilerini."

"Sen oturma odasındaki divanda yatarsın."

"Çok da rahatsızdır orası."

"Elena sana ev işlerinde yardımcı olur. Bak göreceksin, çok yardımı dokunacak."

"Yemek pişirmesini biliyor mu?"

"Bilmiyorum. Biraz şımartılmış galiba. Ama buraya alıştıktan sonra sana yardımcı olacağından eminim."

"Nasıl şımartılmış yani?"

"İşte bilirsin, evde hiçbir şey yapmazmış, bütün gün uyurmuş. Ama öyle iyi niyetli ki! Onu seveceğinden eminim."

Ona alıcı gözle bakmamıştım bile. Keten çarşaflarımı kullanacağını düşünmek kızdırıyordu beni. Sanki ona bakmazsam, yok oluverecekmiş gibi geliyordu. Ama orada duruyordu işte. Uzun, beyaz. Giorgio'nun her söylediğine kafa sallıyordu. Bunun üzerine başımı çevirip, ona dikkatlice baktım. İlk önce gözlerini gördüm. Büyük, mavi, uysal gözleri beni merakla süzüyordu. Gözlerinden başka yüzünde ilginç olan bir şey yoktu. Yuvarlak, beyaz, düzgün çizgiler. Bedeni de öyleydi. Yuvarlak, temiz, olağan.

O akşam Giorgio evde kaldı. Beline bir önlük bağlayıp elmalı pasta yapmamıza yardım etti. Elmaları doğrarken de Elena'yla lafladı. Bu arada Elena'nın hiç bir şeyden haberi olmadığını farkettim. Bana yardım edeceğine ayağıma dolanıyordu. Ve işte o günden beri bana yardım etmesini istemem. Her şeyi kendim yaptığımda daha çabuk yapıyorum.

Sonra bu olayı kutlamak için şamyanya patlattık. Elena iki bardak içti ve zom oldu. Glorglo onu kucağına alıp, içeriye taşıdı. Sonra glysllerlnl çıkartmak için beni yardıma çağırdı. Böylece onu çıplak görebildim. Giyinikken ancak yirmisekiz yaşlarında gözüküyordu, ama çıplakken bir on yaş daha yaşlı duruyordu. Nedense benden yaşlı olması sevindirdi beni. Son bir kez zarif el işlemesi çarşaflarıma bir göz atıp dışarıya çıktım. Onlar yalnız kaldılar.

Glorglo haklıydı. Elena iyi huylu ve iyi niyetliydi. Yalnız sık sık canı sıkılıyor ve beni işlerimden alıkoyuyordu. Genel olarak bütün gününü yatakta karikatür dergileri okuyarak, tırnaklarını boyayarak ya da saçlarını fırçalayarak geçiriyordu. Uyuduğu zaman sesini duymazdım. Glorglo gelmeden biraz evvel yataktan fırlar, elbiselerini giyer, boyanır, saçlarını tarar, topuklu pabuçlarını giyip kapıda sevinç çığlıklarıyla onu karşılardı.

Bazen üçümüz birlikte blrşeyler yapardık. Ya sinemaya gider ya da şehirde dolaşırdık. O zaman Glorglo bana karşı çok terbiyeli davranırdı. Gerçekten karısıymışım gibi muamele ederdi bana. Hafifçe omuzumdan tutar, kulağıma bir şeyler fısıldayıp bana hep yol verirdi. Elena yavaş ve salınan adımlarla arkamızdan gelirdi. Arkadaşlarla karşılaştığımızda Glorglo onu "karımın -yani benim- kuzlnl" diye tanıştırırdı. "Kocasını kaybetti" derdi, "şimdi bizim yanımızda kalıyor. Kimsesi yok zavallının."

Elena hiç konuşmazdı. Yalnızca güler ve dondurma isterdi. Dondurma en büyük tutkusu idi. Bazen Glorglo ona dondurma alır, bazen de kızıp, kışın üşüteceksin der, önünden çeklverirdl. Ama eve girmemizle birlikte her şey değişlverirdl. Glorglo yüzüme bile bakmaz, tek kelime de konuşmazdı benimle. Yalnızca Elena'yı güldürmek için arada, "civcivim" derdi. Elena'nın kendine güveni geri gelir, ya o aptalca konuşmalarına başlar, ya da dergilerini alıp yatağa girer, benden de hablre soğuk süt getirmemi isterdi.

Aslında Elena'nın benim evden gitmemi filan istedlği yoktu. Bensiz nasıl yaşardı ki! Yaptığı şakalar şımartılmış insanların yaptığı türdendi. Keten çarşaflarımla dalga geçmesine ne kadar üzüldüğümü farkedemlyordu bile.

Bir gün çok kızmıştım. "Eğer bir daha keten çarşaflarıma delikler açarsan, bu evi terkederlm," dedim.

"Sakın böyle deme. Glorglo çok kızar."

"Görelim bakalım ne yapacakmış!"

"Ama kocan o senin!"

"Ne yapabilir ki bana?"

"Evini nedensiz terkettlğlnl ileri sürüp, boşar seni."

"Ne arkadaşı?"

"Senin ve benim arkadaşımız. Artık bizimle birlikte oturacak."

"Ama tanımıyorum bile onu."

"Tamam işte, tanıman için şimdi vaktin var."

"Nerede yatacak peki?"

"Büyük yatakta, benimle. Senin için bir şey farkeder mi?"

"Büyük yatakta mı? Keten çarşaflarımda?"

"Eğer istemiyorsan pamuklu bir şeyler alırım."

"Yok yok, kullan benimkilerini."

"Sen oturma odasındaki divanda yatarsın."

"Çok da rahatsızdır orası."

"Elena sana ev işlerinde yardımcı olur. Bak göreceksin, çok yardımı dokunacak."

"Yemek pişirmesini biliyor mu?"

"Bilmiyorum. Biraz şımartılmış galiba. Ama buraya alıştıktan sonra sana yardımcı olacağından eminim."

"Nasıl şımartılmış yani?"

"İşte bilirsin, evde hiçbir şey yapmazmış, bütün gün uyurmuş. Ama öyle iyi niyetli ki! Onu seveceğinden eminim."

Ona alıcı gözle bakmamıştım bile. Keten çarşaflarımı kullanacağını düşünmek kızdırıyordu beni. Sanki ona bakmazsam, yok oluverecekmiş gibi geliyordu. Ama orada duruyordu işte. Uzun, beyaz. Giorgio'nun her söylediğine kafa sallıyordu. Bunun üzerine başımı çevirip, ona dikkatlice baktım. İlk önce gözlerini gördüm. Büyük, mavi, uysal gözleri beni merakla süzüyordu. Gözlerinden başka yüzünde ilginç olan bir şey yoktu. Yuvarlak, beyaz, düzgün çizgiler. Bedeni de öyleydi. Yuvarlak, temiz, olağan.

O akşam Giorgio evde kaldı. Beline bir önlük bağlayıp elmalı pasta yapmamıza yardım etti. Elmaları doğrarken de Elena'yla lafladı. Bu arada Elena'nın hiç bir şeyden haberi olmadığını farkettim. Bana yardım edeceğine ayağıma dolanıyordu. Ve işte o günden beri bana yardım etmesini istemem. Her şeyi kendim yaptığımda daha çabuk yapıyorum.

Sonra bu olayı kutlamak için şamyanya patlattık. Elena iki bardak içti ve zom oldu. Glorglo onu kucağına alıp, içeriye taşıdı. Sonra glysllerlnl çıkartmak için beni yardıma çağırdı. Böylece onu çıplak görebildim. Giyinikken ancak yirmisekiz yaşlarında gözüküyordu, ama çıplakken bir on yaş daha yaşlı duruyordu. Nedense benden yaşlı olması sevindirdi beni. Son bir kez zarif el işlemesi çarşaflarıma bir göz atıp dışarıya çıktım. Onlar yalnız kaldılar.

Glorglo haklıydı. Elena iyi huylu ve iyi nlyetllydl. Yalnız sık sık canı sıkılıyor ve beni işlerlmden alıkoyuyordu. Genel olarak bütün gününü yatakta karikatür dergllerl okuyarak, tırnaklarını boyayarak ya da saçlarını fırçalayarak geçiriyordu. Uyuduğu zaman sesini duymazdım. Glorglo gelmeden biraz evvel yataktan fırlar, elbiselerlnl giyer, boyanır, saçlarını tarar, topuklu pabuçlarını giyip kapıda sevinç çığlıklarıyla onu karşılardı.

Bazen üçümüz birlikte birşeyler yapardık. Ya sinemaya gider ya da şehirde dolaşırdık. O zaman Glorglo bana karşı çok terblyell davranırdı. Gerçekten karısıymışım gibi muamele ederdi bana. Hafifçe omuzumdan tutar, kulağıma bir şeyler fısıldayıp bana hep yol verirdi. Elena yavaş ve salınan adımlarla arkamızdan gelirdl. Arkadaşlarla karşılaştığımızda Glorglo onu "karımın -yani benim- kuzlnl" diye tanıştırırdı. "Kocasını kaybetti" derdi, "şimdi bizim yanımızda kalıyor. Kimsesi yok zavallının."

Elena hiç konuşmazdı. Yalnızca güler ve dondurma isterdi. Dondurma en büyük tutkusu idi. Bazen Glorglo ona dondurma alır, bazen de kızıp, kışın üşüteceksin der, önünden çekiverirdl. Ama eve girmemizle birlikte her şey değişiverirdl. Glorglo yüzüme bile bakmaz, tek kelime de konuşmazdı benimle. Yalnızca Elena'yı güldürmek için arada, "civcivim" derdi. Elena'nın kendine güveni geri gelir, ya o aptalca konuşmalarına başlar, ya da dergllerlnl alıp yatağa girer, benden de habire soğuk süt getirmemi isterdi.

Aslında Elena'nın benim evden gitmemi filan istedlğl yoktu. Bensiz nasıl yaşardı ki! Yaptığı şakalar şımartılmış insanların yaptığı türdendi. Keten çarşaflarımla dalga geçmesine ne kadar üzüldüğümü farkedemiyordu bile.

Bir gün çok kızmıştım. "Eğer bir daha keten çarşaflarıma delikler açarsan, bu evi terkederim," dedim.

"Sakın böyle deme. Glorglo çok kızar."

"Görelim bakalım ne yapacakmış!"

"Ama kocan o senin!"

"Ne yapabilir ki bana?"

"Evini nedensiz terkettiğini ileri sürüp, boşar seni."

"Ne arkadaşı?"

"Senin ve benim arkadaşımız. Artık bizimle birlikte oturacak."

"Ama tanımıyorum bile onu."

"Tamam işte, tanıman için şimdi vaktin var."

"Nerede yatacak peki?"

"Büyük yatakta, benimle. Senin için bir şey farkeder mi?"

"Büyük yatakta mı? Keten çarşaflarımda?"

"Eğer istemiyorsan pamuklu bir şeyler alırım."

"Yok yok, kullan benimkilerini."

"Sen oturma odasındaki divanda yatarsın."

"Çok da rahatsızdır orası."

"Elena sana ev işlerinde yardımcı olur. Bak göreceksin, çok yardımı dokunacak."

"Yemek pişirmesini biliyor mu?"

"Bilmiyorum. Biraz şımartılmış galiba. Ama buraya alıştıktan sonra sana yardımcı olacağından eminim."

"Nasıl şımartılmış yani?"

"İşte bilirsin, evde hiçbir şey yapmazmış, bütün gün uyurmuş. Ama öyle iyi niyetli ki! Onu seveceğinden eminim."

Ona alıcı gözle bakmamıştım bile. Keten çarşaflarımı kullanacağını düşünmek kızdırıyordu beni. Sanki ona bakmazsam, yok oluverecekmiş gibi geliyordu. Ama orada duruyordu işte. Uzun, beyaz. Giorgio'nun her söylediğine kafa sallıyordu. Bunun üzerine başımı çevirip, ona dikkatlice baktım. İlk önce gözlerini gördüm. Büyük, mavi, uysal gözleri beni merakla süzüyordu. Gözlerinden başka yüzünde ilginç olan bir şey yoktu. Yuvarlak, beyaz, düzgün çizgiler. Bedeni de öyleydi. Yuvarlak, temiz, olağan.

O akşam Giorgio evde kaldı. Beline bir önlük bağlayıp elmalı pasta yapmamıza yardım etti. Elmaları doğrarken de Elena'yla lafladı. Bu arada Elena'nın hiç bir şeyden haberi olmadığını farkettim. Bana yardım edeceğine ayağıma dolanıyordu. Ve işte o günden beri bana yardım etmesini istemem. Her şeyi kendim yaptığımda daha çabuk yapıyorum.

Sonra bu olayı kutlamak için şamyanya patlattık. Elena iki bardak içti ve zom oldu. Glorglo onu kucağına alıp, içeriye taşıdı. Sonra glysllerlnl çıkartmak için beni yardıma çağırdı. Böylece onu çıplak görebildim. Giyinikken ancak yirmisekiz yaşlarında gözüküyordu, ama çıplakken bir on yaş daha yaşlı duruyordu. Nedense benden yaşlı olması sevindirdi beni. Son bir kez zarif el işlemesi çarşaflarıma bir göz atıp dışarıya çıktım. Onlar yalnız kaldılar.

Glorglo haklıydı. Elena iyi huylu ve iyi niyetliydi. Yalnız sık sık canı sıkılıyor ve beni işlerimden alıkoyuyordu. Genel olarak bütün gününü yatakta karikatür dergileri okuyarak, tırnaklarını boyayarak ya da saçlarını fırçalayarak geçiriyordu. Uyuduğu zaman sesini duymazdım. Glorglo gelmeden biraz evvel yataktan fırlar, elbiselerlnl giyer, boyanır, saçlarını tarar, topuklu pabuçlarını giyip kapıda sevinç çığlıklarıyla onu karşılardı.

Bazen üçümüz birlikte birşeyler yapardık. Ya sinemaya gider ya da şehirde dolaşırdık. O zaman Glorglo bana karşı çok terbiyeli davranırdı. Gerçekten karısıymışım gibi muamele ederdi bana. Hafifçe omuzumdan tutar, kulağıma bir şeyler fısıldayıp bana hep yol verirdi. Elena yavaş ve salınan adımlarla arkamızdan gelirdi. Arkadaşlarla karşılaştığımızda Glorglo onu "karımın -yani benim- kuzlnl" diye tanıştırırdı. "Kocasını kaybetti" derdi, "şimdi bizim yanımızda kalıyor. Kimsesi yok zavallının."

Elena hiç konuşmazdı. Yalnızca güler ve dondurma isterdi. Dondurma en büyük tutkusu idi. Bazen Glorglo ona dondurma alır, bazen de kızıp, kışın üşüteceksin der, önünden çekiverirdi. Ama eve girmemizle birlikte her şey değişiverirdi. Glorglo yüzüme bile bakmaz, tek kelime de konuşmazdı benimle. Yalnızca Elena'yı güldürmek için arada, "civcivim" derdi. Elena'nın kendine güveni geri gelir, ya o aptalca konuşmalarına başlar, ya da dergilerini alıp yatağa girer, benden de hablre soğuk süt getirmemi isterdi.

Aslında Elena'nın benim evden gitmemi filan istediği yoktu. Bensiz nasıl yaşardı ki! Yaptığı şakalar şımartılmış insanların yaptığı türdendi. Keten çarşaflarımla dalga geçmesine ne kadar üzüldüğümü farkedemiyordu bile.

Bir gün çok kızmıştım. "Eğer bir daha keten çarşaflarıma delikler açarsan, bu evi terkederim," dedim.

"Sakın böyle deme. Glorglo çok kızar."

"Görelim bakalım ne yapacakmış!"

"Ama kocan o senin!"

"Ne yapabilir ki bana?"

"Evini nedensiz terkettiğini ileri sürüp, boşar seni."

"Giorgio'nun bu işe üzüleceğini mi sanıyorsun?"

"Orasını bilemem. Ama eğer sen gidersen ben de artık onunla birlikte yaşayamam."

"Neden?"

"Evli değiliz ki"

"Eee, ne olacak?"

"Herkes aramızda bir şeyler olduğunu anlar hemen."

"Ne çıkar bundan?"

"Böyle şeyler bana göre değil. Sonra komşular da ne der?"

"Komşulardan kime ne?"

"Bana. Ahlâksız olarak adlandırılmak istemem."

Aslında gitmeye niyetim yoktu tabii. Yalnızken canım sıkılacaktı. Ayrıca Giorgio benim kocamdı, benim yerim de onun yanıbaşı olacaktı tabii. "Gidiyorum" deyip, Elena'yı biraz korkutmaktı amacım. Ama beni ciddiye alması ve dinlemesi hoşuma gitti.

Birazdan Giorgio geldi. Bu akşam çok önemli bir karar aldım. Birlikte yattıkları yatak için pamuklu çarşaflar almasını söyleyeceğim ona. Artık keten çarşaflarımın daha fazla delinmelerine dayanamıyacağım.

AGORAFOBİ: "BİR KADIN STRATEJİSİ"Mİ?

Robert Seldenberg ve Karen De Crow,
Agorafobi Eviyle Evli Kadınlar,
Çev. Nur Nirven, İstanbul, Afa Yayınları, 1988, 246 s., 3200.-TL.

Banu Paker

Agorafobi (açık alan korkusu) diğer fobilerden farklı olarak genellikle küçük yaşlarda başlamıyor; çoğunlukla kadınlarda, özellikle de evli kadınlarda görülüyor. Agorafobik kadınlar için, ev güven demektir; sokak (dış dünya) sıkıntı, kaygı ve korkudur. Alışveriş yapamaz, büyük mağazalarda panliğe kapılırlar. Kimi agorafobik kadınlar karanlıkta sokağa çıkamazken kimileri için alacakaranlık huzur verir.

Kitap boyunca yazarlar, kısa bir bölüm dışında (erkek agorafobisi) kadın agorafobisinin belirtilerini çeşitli örneklerle (Emily Dickinson, Kraliçe Victoria gibi ünlü agorafobikler) sergilerken, esas olarak kadınların neden agorafobik olduklarının irdelenmesini amaçlıyorlar.

Yazarlara göre agorafobi, toplumun kadınlara verdiği ceza. Kadınlar çocukluk dönemlerinden başlayan, cinslere özgü roller (kadınlık/erkeklik) konusunda koşullandırılmışlardır. Kadının yeri evidir; ev işi, annelik rolü, hizmet etme annesinden devraldığı mirasdır. Ev dışı erkekliği tanımlar. Babalar, kocalar, erkek kardeşler "kadınlarını" geri bırakmaya programlandırılırlar. (s.55.) Kadınlar özel ve kamusal alanlarda geri bıraktırılmışlardır. Eğitim olanaklarından, meslek hayatlarına kadar erkeklere göre eşitsiz bir konumdadırlar. Agorafobik kadınlarda görülen bırakılma korkusu bu kadınların beden yapılarından kaynaklanmamaktadır.(s.57.) Kimi agorafobik kadın dışarıda denetimini yitirme korkusu

duyar. Geleneksel kültür genç kızlıklarından itibaren onlara edilgen, sessiz, kontrollü olmalarını aşılamşıtır.

"Evinin dışında kendini denetleyememekten korkmakla aslında kadın, dışarıda gerçekten de çok az şeyi denetleyebildiğini anlatmak istiyor olabilir... Kadınların açıktan açığa denetlenmelerinin uygun ve yerinde olduğunun kabul edildiği bir toplumda kadınlara özgü bir hastalığın, agorafobinin başlıca belirtisinin denetimi yitirme korkusu olması ironinin ta kendisi değil de nedir." (s.131.)

Yazarlar, agorafobinin iyileştirilmesi için uygulanan davranış ve ilaç tedavisini eleştiriyorlar. Çünkü agorafobiklerin "iyileştirilmelerinden" söz etmek yanlıştır. Yaşamda kadının payına ev düşmüştür. O da alabildiğince evinde oturacaktır.

"Agorafobi esas olarak bir kadın stratejisidir; onun ikinci doğası olduğu bile söylenebilir, çünkü gördüğü olağan, geleneksel kadın eğitiminde içerde olmaya programlanır. Eve bağlılık kadınlaşma sürecinin en önemli parçasıdır." (s.55.)

Eve kapanmaları, toplum ve kültür güçleri kadar kendi geçmişlerine gösterdikleri tepkinin bir ifadesidir. (s.216.) Bu nedenle kadınlar bir "başkaldırı" olarak eve kapanırlar. Duydukları umutsuzluk, onları ayrılıkçı bir çizgiye götürür. Dış dünya ile her türlü işbirliğini reddederler. Zamanın ve yerin uygun olduğunu hisseden fobik kadın kendi isteğiyle hastalık belirtilerini yok eder. (s.187.)

Yazarların agorafobik kadınların nihai tedavilerine ilişkin önerileri "kadın sorunlarına ilgi duymak" ve "bu sorunlar konusunda bilinçlenmek-

tir." Bunun yolu "toplumsal ve kültürel değişmeler uğruna" verilecek kamusal alandaki mücadelelerden geçmektedir. (s.233.) Toplum onaylanan ve ödüllendirilen bir iş için evden çıkmalarını kolaylaştırdığında kadınların agorafobik olmalarına gerek kalmayacaktır artık.

Buraya kadar, kitap üzerine genel bir düşünce oluşturmasını umarak kısa bir özet vermeye çalıştım. Kitabın beni etkileyen, düşündürten yönlerini vurguladım. Amacım, yazarların agorafobi üzerine görüşlerine ve buna bağlı olarak başlattıkları tartışmaya girmek değil. Kitap, toplumda var olan kadınlık ve erkeklik "rollerinin" sorgulanması, evlilik kurumunun eleştirisi ve erkek egemen bir dünyanın kadınlara bakışı üzerine söylenenler açısından belli bir eleştirelliği taşıyor. Niyetim bu değerlendirmeleri farklı bir düzeyde ele almak ve feminizm çerçevesinde tartışma açmaya yönelik sorular sormak.

Kadınlar, içinde bulundukları koşullar çerçevesinde kendilerine özgüdirenme biçimleri geliştirirler. Erkeklere göre aşağı konumlarını bir etkinlik alanına dönüştürmeye çabalarlar. Bu dünyada bir yer kazanmak isterler. Ortak geçmişlerinden miras kalan değer anlayışlarını ortaya koyarlar. Kadınların da diğer ezilen gruplar gibi oluşturdukları bu ortaklık bölük pörçüktür. Bütün bunların kişisel düzeyde önemsiz olduğunu söylemiyorum. Ama bu ortaklık saf değildir; bir yandan diğer kadınlarla birlikte yaşadığımız ortak ezilmişliği göremezken diğer yandan erkek egemen dünyanın değerlerini kabulleniriz.

Bu durum, kişisel deneyimlerimizin ötesinde bize yakıştırılan cinsel kimliğin, nasıl bir sisteme (hukuki, ekonomik, politik) dayandığını görmemizi engeller. Çözümler kişisel düzeylerde aranır. Bu arada yitip tükenmek de var. Bu bir "başkaldırı" mıdır? Bizleri bağımlı kılan, ikincil konumda bırakan gerçekliğe -hayal kırıklıkları ve güvensizliğin üretildiği- karşı neden bireysel silahlarla savaşalım? Edilgen konumlarımıza bugüne kadar katlandık, bunlara karşı mücadeleye katılmak da var. Ezilmemizin temelinde yatan, bize kapalı olan dış dünya ile evlerimiz arasında var olan kopukluk değil midir? Yeniden duvarlar örmek yerine neden onları yıkmayalım?

Yazarların öngördüğü çözüm (agorafobinin iyileşmesine ilişkin) toplumsal ve kültürel değişmeler; gerçekten de bunlar "iyileştirici" etmenler. Bunlara umut bağlamak, kadınların binlerce yıllık ezilmişliklerini ve bunların temelinde yatan nedenleri görmezden gelmek. Kadınların "iyileştirilmesinden" değil, kurtuluşlarının yollarının aranmasından söz etmeliyiz. Bu söz isyan ettirici bir sözdür. Sorun, yalnızca toplumda var olan cins "rollerinin" değişmesi değildir, yeni kadın ve erkek kimlikleri yaratmaktır.

Feminizm açısından böyle bir kitap, kadınların kendi deneylerini aktardığı bir tanıklık kitabı olsaydı daha yararlı olurdu kuşkusuz. Oysa yazarlar, agorafobik kadınları "agorafobik" diye tanımlayarak belli bir konuma yerleştirmişlerdir. Ve onları yüceltirler. Kadınların eve kapanmalarını

meşrulaştırırlar. Onlann anneannelerine tepki duyduklarını ve bu nedenle eve kapandıklarını ileri sürerler. Agorafobik kadınları "günümüzün en uzlaşma kabul etmez feministleri" olarak ilan ederler. Ne onların ne de anneannelerinin feminist olduğunu düşünmüyorum (onlar da biz feministiz demiyorlar zaten.) Eğer böyle olsaydı kurtuluşumuz agorafobik kadınların sayılarının artmasına bağlı olurdu!

Bir kadın stratejisi var. Bu strateji kadınların ezilmelerinin kaderleri olmadığına inanıyor. Yeter ki mücadelemizi evler kadar sokaklarda, üretim yerleri kadar yeniden-üretim yerlerinde, pazarlar kadar siyasette yürütelim.

Kadınlann kurtuluşunu hedefleyen feminist hareket bir umuttur. Ondan vazgeçmeyelim.

İllüstrasyonlar Avusturyalı sanatçı Gottfried Helnwein'ın Edgar Allen Poe'nun "Olağanüstü Öyküler" kitabı için yaptığı çalışmalardan seçilmiştir.

HER MAHALLEYE BİR PERİHAN ABLA LÂZIM...(MI)?

Özden Dilber

Taze bir sabah, bir mahalle yeni uyanıyor. İkişer katlı cumbalı evler - aradan hayasızca kendini göstermeye çalışan Betebe cepheli yeni suratlı binalara rağmen- yeni bir güne başlamaya hazırlanıyor. Esnaf kepenklerini kaldırıyor, manav taptaze sebzelerini tezgahına özenle sıralıyor, berber temiz havlularını havalandırmaya çıkarıyor, mahallenin şoförü arabasını parlatıyor. Tüm sakinler mutlu, hallerinden hoşnut, birbirlerine sevecenlikle günün güzel geçmesi için temennilerde bulunuyorlar. Herkes bulunduğu yerden memnun, kimsenin derdi yok!

Masal anlatıyorum sandınız değil mi? Oysa hiç öyle bir niyetim yok. Ama birileri bize bu masalı her hafta anlatıyor. "Perihan Abla" masalı. Üstelik de ne masal: Sanki başka bir gezegendeymişler gibi, bu insanların yaşamaya dair en küçük problemleri yok. Arada sırada ufak tefek aksaklıklar olmuyor değil. Ama ne gam! Perihan Abla (hani neredeyse kanatsız bir peri) hemen sihirli değneğini değdiriyor ve.....sorunlar bitti işte. Aman sakın düzen bozulmasın, herkes yerini ve haddini bilsin.

Evet, mutlu bir mahalle ve bir de mahallenin sevgili ablası. Ünlü Amerikan rüyasının bir benzeri de "Perihan Abla Rüyası", mutlu olmanın anahtarını sunuyor bizlere: Kadın eğer ki mutlu bir yuva yaratır, herşeyin düzenli ve yerli yerinde olmasına çaba gösterirse, çevresindekileri mutlu eder. Kendi mutluluğu mu? O mühim değil ki! Zaten kadın başkalarını mutlu ettiği zaman mutlu olur. Kadın ömrünü, becerisini ve tüm enerjisini sevdikleri için harcar. Bu iş o kadar zamanını alır ki kendisiyle uğraşmaya vakit bile kalmaz.

Kurulu düzenlerin sürmesi adına kendini feda etmenin adı "erdem" olup çıkmıştır. Perihan Abla bu anlamda "erdemlidir". Yanlızca erdemli olmakla kalmıyor, tüm kadınlara ve yarının büyüklerine bunu öğütlüyor. (Söz konusu dizinin seyirci kitlesinin büyük bir bölümünü çocuklar oluşturmaktadır.) Bugünden, çocukların kafasında erkek ve kadın rolleri temelinde bir işbölümünü, mutluluğun anahtarı olarak sunuyor. Perihan Ablanın en temel özelliklerinden biri de ezik kadın tipinin dışında bir kişilik

olmasıdır. Yani "çağdaş" bir kadındır, dizideki diğer kadınların, bazen de erkeklerin akıl hocasıdır. Cin fikirli, müdahaleci bir kadındır Perihan Abla. Bütün bu nitelikler sanki hakim ideoloji tarafından kabul edilmeyecek gibi görünüyor. Oysa ki bu bir yanılsama: Perihan Abla tiplemesi her zaman toplumda hakim olan, kabul edilebilir değerler ve sınırlar içinde yapıyor herşeyi. Geleneklere ve göreneklere bağlı kalarak, onların üstüne basarak, herkesin haddini bilmesini, düzenlerin bozulmamasını öğütlüyor.

Oysa gelenek ve görenekler, değer yargıları hep kadını eve bağlama, ideal eş ve ideal anne olmaktan başka hiçbirşey yapmama temelinde yükselir. Aile ve eve dönük yaşamanın yüceltilmesi, bir erdem gibi sunulması bize göre gerici bir çizgidir. Bu nedenle de kadın özgürlüğü için verilen mücadelede ciddi bir engeldir.

Dizi görevlileri (başta TRT, yapımcılar, senaristler ve yönetmenler olmak üzere) gözümüzün içine baka baka yalan söylüyorlar. Gerçek olmayan bir mutluluk tablosunu yutturmaya çalışıyorlar. Meraklı Melâhat'i ele alalım: Aptal, korkak, ürkek bir genç kızdı Melâhat. Tek kusuru fazla meraklı olması. Ne çok hayaller kurdu pembe nişan tuvaletleri ve beyaz gelinlikler üstüne. Ve nihayet muradına erdi. Şimdi ne yapıyor kocasına yemek yapmaktan ve ev temizlemekten başka? Bir de çocuğu olacak. Yani hayallerinin hepsi gerçekleşti. Artık yaşamasa da olur. Bizlere lâyık görülen mutluluk tablosu bu işte. (Yen gelmişken sayın yapımcılara hatırlatalım, kadınların gerçekten mutlu olabilecekleri başka modeller de var. Bilmeyenlere anlatabiliriz.)

Hareket noktamız Perihan Ablaydı. Ancak, sözü edilen dizi yanlızca bir örnek, örnekleri çoğaltmak mümkün. Televizyon, basın, edebiyat hep hakim ideolojinin kendini kabul ettirmek ve kendini yeniden üretmek için kullandığı araçlardır. Ezilen kesimlerin baskı ve kontrol altında tutulmasının çeşitli yöntemleri vardır. Bunlardan belki de en etkili olanı bizzat ezilen kesimlerin/kadınların bu ezilmeyi kabul etmesi, boyun eğmesi ve rıza göstermesidir. Basın, edebiyat, televizyon bu yöntem için kullanılan en etkin silâhtır. Cinsiyete dayalı toplumsal işbölümü, daha küçük bir çocukken insanlara empoze edilmeye başlanıyor, gün be gün pekiştiriliyor. Üstelik de güldürerek, eğlendirerek bu iş yapılıyor. Kadına "saçı uzun aklı kısa" demenin diğer adı "Meraklı Melâhat", fedakarlığın erdem oluşunun resmi de "Perihan Abla" oluveriyor.

Biz kadınlar diyoruz ki; "erdemli olmanın" esareti yerine "erdemsizliğin" özgürlüğünü yaşamak istiyoruz.

BASINDA

TELAŞ !

Gülnur Savran

Son iki-üç yıldır, kampanyalarımız, dergilerimiz, derneklerimiz, düzenlediğimiz toplantı ve şenlikler aracılığıyla feminizmin sesini duyurmaya başladık. Bu ses henüz oldukça cılız. Ama bu cılız haliyle bile, şimdiden yer yer infiale dönüşen tepkilere yol açıyor.
Erkek egemen toplumun çeşitli kurumları, kendilerine uygun gördükleri üsluplarla bu 'illet'e karşı önlemlerini alma hazırlığına girdiler.

TAN

1 adet 100 lira, 100 liraya mal oluyor

Feministler Derneği Başkanı bölücülük yaptı:

'Kadın, kocasından yemek ve yatak ücreti almalıdır!..'

'Talihsiz sözler'

Kadınlar 'Dayağa karşı kampanya' başlattı

Hayat kadınları da katıldı

Yumuşak havalar sizi sakın aldatmasın

TAN gazetesinin 22 Mayıs 1988 sayısı:

SABAH gazetesinin 8 Mart 1988 sayısı

Feministlerin varlığı karşısında duyduğu telaşı en çok ele veren kurumlardan biri basın. 'Renkli'siyle 'renksiz'iyle, 'naylon'uyla 'say-gın'ıyla, basın, kadınların erkek egemenliğine karşı verdikleri müca-deleyi engellemek için kendi payına düşeni yapacağını sık sık ortaya koyuyor. Kendisine 'saygınlığı' yakıştıran basın organları, tepkilerinde müstehzilikle görmezlikten gelme arasında bocalıyorlar. Erkek egemen burjuva toplumunun çarkları dışında kalanlara, bu topluma karşı farklı düzeylerde mücadele

verenlere lâyık gördük-leri 'yan sütun'larda, beş-altı satır-larla geçiştirmeye çalışıyorlar bu tür haberleri. Evet, bizlerin, femi-nistlerin, sosyalistlerin, eşcinsellerin 'saygın' basın organlarında özel bir mekânımız var. Feminist ler olarak protesto amacıyla mahkeme kapılannda toplandığımızda, sosyalistler olarak seçimlerde adaylığımızı koyup alternatif bir program sunmaya cüret ettiğimizde, eşcinseller olarak sürüldüğümüzde - dayak yediğimizde, bu gazetelerin kenarlarına köşelerine bir göz atın; kesinlikle 'objektif' bir haber kırıntısına rastlarsınız. Her 'saygınlık' bir düzen-içiliğin ifadesi olduğuna göre, bu organlarda bu tür 'sivrilikler'in özellikle gözden kaçabilecekleri yerlere sıkıştırılma-sında çok şaşılacak birşey de yok.

'Saygın' olmak gibi bir sorunu olmayan gazetelerde ise bizlere çok daha fazla yer tanınıyor. Ama bu kez, daha çok vurabilmek için. 'Saygınlık' kaygısından kurtulunup çirkefleşildikçe, 'objektiflik' yerini yalana, çarpıtmaya, asparagas habere bıraktıkça bu darbelerin etkisinin artıp artmadığını bilmiyorum. Histerik tepkiler bazan hedeflerini buluyorlardır, kim bilir.

Asıl ilginç olanı, bu tür tepkilerde ifadesini bulan niyetler. 'Renkli' basın feministleri karala-mak için, toplumda yaygın olduğu var sayılan korkulan kullanıyor. Ne kadar çok 'fahişe' ve 'terörist' olduğumuz söylenirse o kadar aşağılanacağımız inancıyla, inanılmaz 'sentez'ler üretiyor. 8 Mart 1988 günü **Sabah** gazetesi, 22 Mayıs 1988 günü ise **Tan** gazetesi bu yöntemin 'zekice' örneklerini verdiler. İlki, **SF KAKTÜS** dergisinden beş kadının, 8 Mart'ta kadınların düzenlediği müzede çekilen fotoğrafının altındaki yazıydı: Fotoğraftaki kadınları "hayat kadınları" olarak tanıtmakla, **Sabah** gazetesi, her halde, bize ağzımızın payını verdiğini düşünü-yordu. "Hayat kadını" olarak tanıtılmaktan gocunmadığımızı, ama haberdeki diğer yanlışlarla birlikte bu özensizliği de protesto ettiğimizi dile getiren tekzip yazısı tabii ki yayınlanmadı. Bu olayla ilgili olarak mahkemeye baş vurmadık. Hukuk bu düzenin cinsiyetçi-burjuva ahlâkıyla içiçe girmiş bir ideoloji. Böyle olduğu için de, 'hakkımız'ı aramak için, fahişe olarak nitelendirilmeyi haka-ret diye kabul edip, tazminat davasını buna dayandırmamız gerekiyordu. Oysa, onların korku-ları bizim korkularımız değil; onlann hakaretleri bizi aşağılamıyor.

Ayrıca, onların 'ihbar'ları da bizi korkutmuyor. **Tan** gazetesi artık, "hayat kadını", "bar gülü", "pavyon kızı" sözlerini kendisi de kanık-samış olmalı ki, bize daha özel bir muameleyi reva gördü. Bu kez "bölücülük"le, "ülkeyi 12 Eylül öncesine döndürmek istemek"le "suçlandık". Gençlik Günleri çer-çevesinde düzenlenen "Kadınlar Ne İstiyor?" konulu panelin habe-rinde yer alan yalanlar ve çarpıtmalar saymakla bitmez. Ayşe Düzkan'ın ve benim ağzımıza almadığımız sözlerin bize atfedilmesi bir yana, arşivden çekip çıkarılmış fotoğraflarının altındaki yazıları görseler, Amerikalı-Danimarkalı-Hollandalı ya da her hangi bir başka ülkeden oldukları çok açık olan (ama kesinlikle Türkiyeli olmayan) üç erkek de çok şaşırırdı her halde. Ayşe erkeklerin kadınlar üzerindeki egemenliğine karşı

çıktığı için, "milli birlik ve beraberliğe en fazla ihtiyacımız olduğu bir dönemde" "bölücülük" yapmış! Toplumda var olan çeşitli çelişkileri, ezme-ezilme ilişkilerini dile getirmenin, insanlığın bu tür ilişkilerle bölük-pörçük hale gelmiş olduğunu söyleyip buna karşı çıkmanın adı onların dilinde "bölücülük" olabilir; bunun bizim dilimizdeki adı kadınların, işçilerin, eşcinsellerin, ezilen ulusların kurtuluş mücadelesi. "Bölücülük" kavramının kendisini kabul etmediğimiz için Tan gazetesine de dava açmıyoruz.

Aslında yöntem hep aynı yöntem. 'Hakaret' olduğu onlarca malûm sözlerle aşağılamak, 'suçlama' olduğu onlarca malûm 'zekice teşhir'lerle ihbar etmek, ve böylelikle bizi toplumdan yalıtmak, yaygın değer yargılarını ve korku-ları kullanarak bize kulak verilmesini engellemeye çalışmak. Ama bu yöntemin bir uzantısı daha var: Kadınları, feminizm olsun sosyalizm olsun her tür politikanın dışında tutmak. "Politikaya (hele sol ya da feminist politikaya) bu-laşan kadının sonu fahişeliktir", ya da "bu kadınlann namusu zaten kuşku götürür" mesajı daha önce de verildi: Tan gazetesinin 19 Ekim 1987 nüshasının baş haberi, 12 Eylül öncesinin "silahlı militanı" Gül öğretmenin pavyon macera-larına ayrılmıştı; geçtiğimiz aylarda Diyarbakır'da göz altına alınan kadınların bekâret kontro-luna tâbi tutulmaları da bir başka örnekti.

Feminizmin sesi yükseldikçe, kadın mücadelesi güçlendikçe basın taktiğini değiştirecek. Müstehzilikten vaz geçecek; görmezlikten gelmekle yetinemeyecek; aşağıla-maya cesaret edemeyecek. Bütün bunların yerini, ölçülü olduğumuz sürece biz feministlerle iyi geçinme, yumuşatılabildiğimiz ölçü-de gazete sayfalarında bizlere yer verme ve böylelikle 'renkli'liğimizden yararlanma politikası alacak.

Umarım o sayfalara, şimdi olduğu gibi o zaman da sığmayız.

NOT :

Ben bu yazıyı yazdıktan kısa bir süre sonra, Nokta dergisinin bir görevlisi, bize, SF KAKTÜS ile ilgili bir haber yazısı hazırlamak istediğini bildirdi.
KAKTÜS adına, bu kişiyle görüştüm; hatta fotoğrafım falan çekildi. Yazı o Pazar çıkacak olan sayıya yetiştirilmeye çalışılıyordu. O Pazar çıkmadı; ertesi Pazar da çıkmadı.
Büyük bir olasılıkla hiç çıkmayacak.
KAKTÜS, ilk sayısında, Ankaralı kadınların Nokta ile ilgili protesto çağrısına yer verdiği için cezalandırılıyor olsa gerek.
Galiba gerçekten sığmayacağız o sayfalara; ne dersiniz?

Temmuz 1988

K